

Saara-Elina Manninen

VARHAISEN LUKUVALISTUKSEN KEINOT
Paratekstien funktio *Lorulahja*-ensikirjassa

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
huhtikuu 2024

TIIVISTELMÄ

Saara-Elina Manninen: Varhaisen lukuvalistuksen keinot - Paratekstien funktio *Lorulahja*-ensikirjassa
Pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Kirjallisuustieteen tutkinto-ohjelma
huhtikuu 2024

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan vuonna 2019 julkaistua Lukukeskuksen toteuttamaa *Lorulahja*-ensikirjaa varhaisen lukuvalistuksen kontekstissa, osana neuvoloissa jaettavaa Lukulahja lapselle -kirjakassiohjelmaa. Tutkimuksessa eritellään kohdeteoksen paratekstuaalisia elementtejä selvittäen niiden suhdetta päätekstiin. Tutkimuksen tavoitteena on ymmärtää millaisilla keinoilla ensikirjan paratekstit voivat toimia lukuvalistuksellisenä materiaalina. Tutkimuksessa kysytään miten teoksella ja sitä ympäröivällä hankkeella pyritään tavoittamaan kaikki suomalaiset lapsiperheet ja lisäämään ääneen luetun kirjallisuuden määrää perheiden keskuudessa mahdollisimman varhaisessa vaiheessa.

Tutkimukseni pohjautuu Gérard Genetten teoriaan parateksteistä ja niiden funktiosta fyysisessä kirjassa. Aiheen monitietellisyyden ansiosta tutkimus hyödyntää työkalunaan parateksti- ja kuvakirjatutkimuksen ohella myös näkökulmia kasvatustieteen kentältä lapsen kielenkehitykseen ja lukutaidon merkitykseen liittyen. Tutkimuksessa tarkastellaan fyysisesti kirjassa ilmenevinä parateksteinä teoksen fyysistä paperista ulottuvuutta, kansia ja kansikuvaa, nimiösivua, esipuheeseen verrattavaa takasisäkannen puheenvuoroa sekä päätekstin yhteyteen sijoitettuja infolaatikoita. Lisäksi tutkimuksessa perehdytään teoksesta irrallisiin, mutta siihen selkeästi liittyviin ulkopuolisiin parateksteihin, kuten kirjakassin fyysiseen materiaaliin, verkkosivustoon ja uutisointiin.

Tutkimuksen tulokset osoittavat, että lukijaa on mahdollista informoida, opastaa ja ohjeistaa laaja-alaisesti paratekstien avulla. Tulokset voidaan jakaa neljään eri funktioon. Ensinnäkin tutkimuskohteeni osalta paratekstien tehtävänä on houkutella samanaikaisesti sekä lapsi- että aikuislukijaa ensikirjan äärelle. Lisäksi paratekstit ohjaavat ja opastavat aikuista lukutoimintaan eli ääneen lukemiseen ja kirjan arkikäyttöön. Kolmas paratekstien tehtävä on kontekstoida teosta laajempaan lukuvalistuksen yhteiskunnalliseen kontekstiin. Neljäs paratekstien funktio on luoda teokselle sellaiset visuaaliset ja kielelliset kehykset, että se puhuttelee mahdollisimman monenlaisia perheitä kulttuurisista ja sosioekonomista lähtökohdista riippumatta.

Avainsanat: paratekstit, Genette, lukuvalistus, lastenkirjallisuus, kuvakirjatutkimus, ensikirja, kuvitus

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

Sisällys

1	Johdanto.....	1
	1.1 Tutkimuskysymys ja kohdeteos.....	1
	1.2 Lukulahja lapselle -kirjakassi osana Lue lapselle -hanketta.....	3
	1.3 Tutkimuksen teoreettinen viitekehys ja tutkielman rakenne.....	4
2	Tutkimuksen teoreettinen tausta ja konteksti.....	7
	2.1 Genetten parateksti-teoria.....	7
	2.2 Lukutaidon kehittyminen ja ääneen lukemisen voima.....	9
	2.3 Fyysinen ensikirja ja sen kaksoisyleisö.....	13
3	Peritekstit lukuvalistuksen keinona.....	17
	3.1 Formaatti, genre ja välineellisyys.....	18
	3.2 Kansikuva kohderyhmän houkuttelijana.....	21
	3.3 Teoksen nimi aputekstinä.....	26
	3.4 Nimiösivu tekijöiden tilana.....	29
	3.5 Takakansi teoksen kontekstoijana.....	32
	3.6 Takasisäkannen argumentaatio.....	34
	3.7 Tietoiskut vuorovaikuttaisen lukutoiminnan vahvistajana.....	38
4	Peritekstien ja päätekstin vuorovaikutus.....	44
	4.1 Kuvitus visuaalisena oppaana kirjaesineen käyttöön.....	44
	4.2 Kirjasta jokaperheenoikeus kuvin ja sanoin.....	50
5	Epitekstit kontekstoivana materiaalina.....	55
	5.1 Kirjakassi fyysisenä paikkana ja materiaana.....	55
	5.2. Verkkosivusto vinkkivarastona.....	58
	5.3 Uutisointi arvostuksen ja ymmärryksen voimistajana.....	60
	5.4 Tutkimustulokset kontekstin rakennuspalikoina.....	63
6	Johtopäätökset.....	66
	Lähteet.....	72

1 Johdanto

1.1 Tutkimuskysymys ja kohdeteos

Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastelen *Lorulahja*-lastenrunokokoelmaa (2019, lyhenne LL) sen julkaisukontekstissa osana neuvoloissa jaettavaa Lukulahja lapselle -kirjakassia ja Lukukeskuksen Lue lapselle -hanketta. Kysyn tutkimuksessani millaisten paratekstuaalisten keinojen avulla *Lorulahja* pyrkii edistämään suomalaisten perheiden lukutaitoa. Tutkin teoksessa kiinteästi ilmenevien peritekstien ja teokseen liittyvien epitekstien kautta sitä fyysiseen kirjaan ja lukutapahtumaan liittyvää toimintaa, jolla hanke pyrkii vahvistamaan suomalaisten lapsiperheiden lukutottumuksia ja lisäämään varhaislapsuudessa ääneen luetun kirjallisuuden määrää. Valitsemani tutkimusasetelma ja kohdeteos ovat relevantteja tutkimuskohteita, sillä lukutaidolla ja sen aktiivisella työstämisellä tai toisaalta myös lukutottumusten passivoitumisella on suuri vaikutus lapsen myöhempään kehitykseen. Keskustelu lukutaidosta, lukutottumuksista ja lasten kirjallisuuskäsityksistä on ollut pinnalla ajankohtaisessa kirjallisuuskeskustelussa ja mediassa. Tästä hyvä esimerkki on Lotta-Sofia La Rosan väitöskirja *Nuoret lukijat kirjallisuuden murroksessa* (2023), joka käsittelee nuorten lukumotivaatiota ja perheiden tuen vaikutusta lukuharrastukseen. Oma tutkimukseni erittelee niitä keinoja, joilla varhaiseen lukemiseen kannustaminen asettuu kirjallisuuden muodossa joka lapsen ja perheen tasolle.

Lorulahja (2019) on Lukukeskuksen julkaisema, alunperin Suomen Kulttuurirahaston ja sittemmin eduskunnan rahoittama lastenrunokokoelma, jota on jaettu suomalaisille lapsiperheille vauvan neuvolakäynnin yhteydessä osana Lukulahja lapselle -kirjakassia vuodesta 2019 lähtien. Kirjakassi on osa Lukukeskuksen vuodesta 2017 lukutaitotyön eteen ahkeroinutta Lue lapselle -hanketta, jota tarkastelen tuonnempana. Teos sisältää Hannele Huovin, Jukka Itkosen ja Johannan Venhon kirjoittamia runoja sekä Reetta Niemensivun ja Aapo Ravantin kuvituksia runojen aiheisiin liittyen. Runokokoelman runot ja kuvat ovat lähtöisin maineikkaiden lastenkirjailijoiden ja -kuvittajien kynästä ja ovat juuri tätä teosta varten tuotettuja (Lukukeskus 2019c). Hannele Huovi (s.1949) on pitkän linjan palkittu lasten- ja nuortenkirjailija sekä aapisten tekijä. Hänet tunnetaan esimerkiksi Urpo ja Turpo -kirjojen

äitinä sekä monien herkkien ja hellyyttävien vauvarunokokoelmien tekijänä. Jukka Itkonen (1951–2021) oli palkittu, omaleimainen, filosofisella tyyllillään lastenrunouden kenttää hallitseva kirjailija ja muusikko. Johanna Venho (s. 1971) on niin ikään palkittu, erityisesti lapsille kirjoittanut kirjailija. Reetta Niemensivu (s. 1979) on lastenkirjojen kuvittaja ja sarjakuvataiteilija. *Lorulahjan* toinen kuvittaja Aapo Ravantti (s. 1974) on lastenkirjojen kuvittaja, mutta myös monitoimiosaaja musiikin ja äänitekniikan saralla.

Kirjaesineenä *Lorulahja* on pahvikantinen, neliön muotoinen ensikirja, jossa on 24 kartonkista numeroitua sivua. Teoksessa on kaiken kaikkiaan 11 aukeamaa ja se on täysin kuvitettu kannesta kanteen, sisäkansia unohtamatta. Teos palvelee jo hyvin pienen lapsen tarpeita selkeillä kerronnallisilla kuvilla ja helposti lähestyttävällä fyysisellä olemuksellaan. Monipuolisen runovalikoiman ja kuvien lisäksi teoksen olennaiseen rakenteeseen sisältyy kuusi kuvituksen yhteyteen eri aukeamille sijoitettua tietoisuutta, joissa tehdään näkyväksi lukemisen ja vuorovaikutuksen hyödyt. Näiden faktatiedosta vastaa ansiokkaasti lasten- ja nuortenkirjallisuutta tutkinut filosofian tohtori Päivi Heikkilä-Halttunen (s. 1966). Runokokoelman kaksoisyleisön molempien osapuolten huomioiminen vanhemmalle suunnatun materiaalin muodossa rakentaa olennaista pohjaa lukuvalistukselle, josta olen kohdeteoksessani kiinnostunut.

Keskityn tarkastelemaan kohdeteosta *Lukulahja lapselle* -kirjakassin ja *Lue lapselle* -hankkeen kontekstissa pitkälti fyysisenä objektina erityisesti kohdeyleisön ja teoksen genren vuoksi. Minua kiehtovat kirjaesineen statukseen ja käyttöön liittyvät kysymykset. Kohdeteostani ei ole vielä aiemmin noteerattu kirjallisuuden tutkimuksen kentällä. Eduskunnan rahoittaman, kansallisen lukutaitoteon sekä fyysisen kirjan elementtien ja hyödyn tutkimukselle on paikkansa. Tutkimuskohteeni taustalla vaikuttavaa *Lue lapselle* -hanketta on tutkittu Vaasan Yliopistossa Nina Lampénin toimesta Viestintätieteiden pro gradu -tutkielmassa *Lasten lukutaidosta ja lukemisesta valistaminen terveydenhoitoalan ammattilaisten näkökulmasta* (2020), jossa hän kartoittaa neuvoloissa työskentelevien terveydenhoidon ammattilaisten kokemuksia perheille tarjottavasta lukuvalistamisesta *Lukulahja lapselle* -ohjelman kontekstissa. Lampénin haastattelut ja Lukukeskuksen teettämän verkkokyselyn vastaukset osoittivat, että neuvolan ammattilaiset kokivat kirjallisuusvalistustyön mielekkäästi osaksi työnkuvaa ja arvottivat lukutaidon ja lukutottumukset korkealle (Lampén 2020).

Lukulahja lapselle -kirjakassilla pyritään tavoittamaan kaikki suomalaiset lapsiperheet ja luomaan yhtäläiset lukutoiminnan mahdollisuudet myös monikulttuurisiin lapsiperheisiin. Marika Mäntynen on tutkinut lukutaidon ja kirjallisuuden yhtymäkohtia Jyväskylän yliopistossa kirjallisuuden pro gradu -tutkielmassaan *Kirjallisuus lukutaidon kehittymisen tukijana peruskoulun suomi toisena kielenä -opetuksessa* (2016). Mäntynen (2016) osoittaa tutkielmassaan, että luku- ja kielitaidon ohella lapsella on mahdollisuus oppia tehokkaasti kohdemaan kulttuurista lukutaitoa kaunokirjallisuuden avulla ja erityisesti lastenkirjallisuuden kuvituksen kautta.

1.2 Lukulahja lapselle -kirjakassi osana Lue lapselle -hanketta

Tässä aluvussa avaan *Lorulahjan* paikantumista olennaisena osana Lukulahja lapselle -kirjakassia ja laajemmassa kontekstissa Lukukeskuksen Lue lapselle -lukuhanketta. Lukukeskuksen Lue lapselle -hanke on tiedottanut varhaisen lukemisen hyödyistä lapsiperheille vuodesta 2017 alkaen. Hankkeen kautta on tuotettu Opetus- ja kulttuuriministeriön tukema sähköinen sivusto, jonka sisältö koostuu lukutoimintaan kannustavasta materiaalista, kirjavinkeistä ja ammattilaisten kirjoittamista informatiivista artikkeleista. Yleistajuisen, monipuolisen ja helposti sekä tietokoneen selaimella että älypuhelimella selattavissa olevan Lue lapselle -sivuston materiaali on suunnattu niin vanhemmille ja terveydenhuollon työntekijöille kuin varhaiskasvatuksen ammattilaisille ja peruskoulun opettajillekin. Hankkeen tavoitteena on tiedottaa lukemisen hyödyistä ja madalta vanhempien kynnystä omaksua aktiiviset lukutottumukset osaksi lapsiperhearkea. Sivusto pyrkii tavoittamaan moniulotteisella materiaalillaan myös esimerkiksi maahanmuuttajaperheet englanninkielisellä sisällöllä, tekstitetyillä selkeillä videoilla ja eri ihonvärien näkyväksi tekemisellä materiaaleissa. (Lukukeskus 2019a.)

Vuonna 2019 hanke laajeni merkittävästi, kun Lukulahja lapselle -kirjalahjaohjelma käynnistyi yhteistyössä Suomen neuvoloiden kanssa. Neuvoloilla on mahdollisuus tilata ohjelman kautta maksuton kirjakassi ja jakaa sitä terveydenhoitajien toimesta vauvaperheille neuvolatarkastuksen yhteydessä. Kankaisessa pienessä kassissa on *Lorulahjan* lisäksi *Satulahja* -satukokoelma, kartonkinen lukumitta seinälle, kartonkiset lorukorit ja kutsukortti kirjastoon.

Suomen Kulttuurirahaston tukemana kirjakassia jaettiin vuosina 2019–2021, jonka jälkeen jakelu jatkui 2022–2023 eduskunnan tukemana. Merkittävää on ohjelman saama vankka tulevaisuudennäkymä, kun Lukulahja lapselle -ohjelma kirjattiin Suomen uuteen hallitusohjelmaan kesäkuussa 2023, tavoitteena vahvistaa suomalaisten lasten lukutaitoa varhaisen kirjalahjan avulla. (Lukukeskus 2019a.)

Ohjelma alleviivaa hankkeen nettisivuilla moniulotteista yhteistyötään alan asiantuntijoiden kanssa. Kassin sisällön valmisteluun on osallistunut lastenkirjailijoiden ja kuvittajien lisäksi esimerkiksi tutkijoita, kirjastoalan ammattilaisia, sosiaalityöntekijä sekä THL:n neuvola-asiantuntija (Lukukeskus 2019e). Lapsiperheiden lukutottumuksia herättelevä hanke otettiin vastaan neuvolan asiakasperheiden keskuudessa positiivisesti: vaikuttajatutkimuksen tulokset osoittavat, että kirjakassin myötä kaksi kolmasosaa kassin saaneista perheistä luki enemmän kuin aikaisemmin (Lukukeskus 2022a). Vuonna 2022 Lukulahja lapselle -ohjelma palkittiin Onnimanni-palkinnolla vaikuttavasta työstä varhais- ja ääneen lukemisen hyväksi (Lukukeskus 2022b). Tunnustus sai jatkoa vuonna 2023, kun kielellisiä kommunikaatiotaitoja ja oppimista edistävä yhdistys FinRA, Finnish Reading Association, myönsi vuotuisen Aapiskukko-palkinnon Lukulahja lapselle -ohjelmalle (Lukukeskus 2023).

Lorulahjan ominaispiirteitä ovat tämän kontekstin valossa erityisesti maksuttomuus lukijakunnalleen ja suomalainen neuvolajärjestelmä jakelukanavana. Tutkimuksen edetessä on relevanttia huomioida nämä *Lorulahjan* kauaskantoiset ominaispiirteet, jotka erottavat kohdeteokseni oleellisesti tyypillisestä kaupallisesta lapsille suunnatusta ensikirjallisuudesta.

1.3 Tutkimuksen teorettinen viitekehys ja tutkielman rakenne

Päämääränäni on määritellä Gérard Genetten (1997) paratekstiteorian avulla *Lorulahjan* paratekstuaalinen ulottuvuus ja paratekstuaalisiin elementteihin kätkeytyvät lukuvalistustyön funktiot. Peilaan läpi tutkielmani paratekstejä *Lorulahjan* varsinaiseen päätekstiin eli teoksen runoihin ja kuvitukseen. Kuljetan analyysissä mukana fyysisen kirjaesineen materiaalisia mahdollisuuksia, kahden erilaisen yleisön tarpeita ja lukutoimintaa. Tutkimukseni tausta on väistämättä tieteiden välistä vuoropuhelua, jossa kasvatustieteen ja psykologian havainnot

kielen kehityksestä ja lukutaidosta limittyvät luontevaksi jatkumoksi ranskalaislähtöisen paratekstiteorian ja kotimaisen lastenkirjallisuuden tutkimuksen rinnalle.

Käytän tutkimuksessani toistuvasti tekstin ja sanan käsitteitä. Viittaan tekstillä tutkielmassani kirjoitettuun sanaan, jota voidaan havaita monella tavalla niin periteksteissä kontekstoivana materiaalina kuin pääteksteissäkin runojen muodossa. Lastenkulttuurin palkittu edistäjä, taidekasvattaja Maria Laukka (2001, 65) katsoo, että kuvakirjassa sanan tehtävänä on jäljitellä ajattelua. Kuvakirjaa tutkittaessa raja kuvan ja sanan välillä on väistämättä osin keinotekoinen ja häilyvä, sillä esimerkiksi *Lorulahjan* kansikuvitus sisältää kuvitettua tekstiä.

Kuvan ja kuvituksen käsitteillä tarkoitan tutkimuksessani rinnakkain teoksen visuaalisten symbolien kokonaisuutta ja sen osia. Miellän kuvaksi niin aukeaman kokoiset kuvitukset kuin yksittäiset kuvat ja logotkin. Laukan (2001, 64–66) mukaan kuvalla on lastenkirjassa välittömän havaitsemisen mahdollistava funktio ja sen pääasiallinen tehtävä olla esittävää, kertovaa taidetta. Kuvan käsitteellä pystyn analysoimaan kaikkea sitä tutkimuskohteeni materiaalia, joka esitetään visuaalisessa muodossa tavalla tai toisella. Lähtökohtanani on kuitenkin kuvan kertovan estetiikan funktion lisäksi ajatus kuvasta visuaalisena aputekstinä, joka ohjaa lukijaa teoksen lukemisessa ja ymmärtämisessä. Kuvalla, kuvituksella ja visuaalisuudella on teoksessani keskeinen, etenkin lapsilukijaan vetoava funktio. *Lorulahja* eroaa aikuisille suunnatusta kaunokirjallisesta romaanista (näennäisesti) niukan tekstimassan lisäksi myös pitkälti kuvan keinojen avulla.

Puhun *Lorulahjasta* tutkielmassani limittäin sekä kuvakirjana, ensikirjana että runokokoelmana. Näillä kaikilla viittaan läpi tutkielman kohdeteokseeni, joka on kannesta kanteen kuvitettu, suomalaisten runoilijoiden kirjoittamista runoista koostettu kokoelmateos. Nimitän teosta ensikirjaksi, sillä katson sen soveltuvan noin 0-2-vuotiaille lapsille runokielen, vankkojen sivujen ja selkeän kuvituksen sekä kuva-aiheiden valinnan ansiosta.

Lukijuudesta käytän erikseen lapsi- ja aikuislukijan termejä. Lisäksi käytän kaksoisyleisön käsitettä (Laakso, 2014) ja tekijän tarkoittaman yleisön (Mikkonen, 2011) teoriaa osana analyysia. Aikuislukijalla viittaan lapselle tuttuun teosta ääneen tai mielessään lukevaan aikuiseen, useimmiten lapsen omaan vanhempaan. Lapsilukijalla tarkoitan ääneen lukemista

kuuntelevaa, kuvia katsovaa ja sitä kautta teosta "lukevaa" ja tulkitsevaa lasta. Lapsilukijan erityispiirteisiin lukeutuvat fyysisen kirjan maistaminen ja kovakourainenkin koskettaminen, kun taas aikuislukijan ominaispiirteinä näen lukutaidon sekä kyvyn vastaanottaa hänelle tarkoitettua kielellistä materiaalia.

Tutkielmani alaotsikon lukuvalistus-käsitteellä viitataan lukemisesta tiedottamiseen ja ikään kuin lempeään yhteiskunnalliseen interventioon yksilöiden lukutaidon kehityksen puolesta. Sosiologi Matti Piispa (2015, 5) kuvailee yleisesti valistamisen käsitettä toiminnaksi, jolla voidaan perustella yksilön oikeudella olla tietoinen sellaisista asioista, jotka voivat olla hänelle haitallisia. Toisin sanoen valistamisella pyritään turvaamaan yksilön kokonaisvaltainen hyvinvointi niin fyysisten kuin psyykkistenkin tekijöiden osalta. Valistuksella on negatiivinen kaiku kieltävänä, rajoittavana puheena ja ohjaamisena, mutta *Lorulahjan* yhteydessä valistuksella pyritään rajoittamisen sijaan nimenomaan lisäämään lukemista ja edistämään suomalaisten perheiden lukutaitoa. Valistamisen tavoite ei täyty silmänräpäyksessä, sillä valistamisen pohjana on luoda muutokselle ennen kaikkea mahdollisuus (Piispa 2015, 6).

Tutkielmani etenee teoreettisen viitekehyksen ja määrittelyn kautta kohti analyysia. Seuraavassa luvussa 2 täsmennän tutkimukseni teoreettista sijoittumista osaksi Genetten rakentamaa paratekstien teoriaa. Luvussa käsitelen myös lapsen kielenkehitystä ja suomalaisten lasten lukutaidon tilaa. Esittelen luvussa aiheeseen liittyvää tutkimusta kuvaten mitä hyötyjä varhaisesta ääneen lukemisesta on lukutaidon kehittymisen kannalta. Teorialuvun lopussa määrittelen kuvakirjan raameja ja avaan ensikirjan kaksoisyleisön käsitettä. Ensimmäisessä varsinaisessa analyysiluvussa 3 käsitelen kohdeteoksen peritekstien ilmentymistä ja merkityksiä. Luvun alaluvut pureutuvat *Lorulahjan* fyysiseen ulottuvuuteen ja genreen sekä kansikuvaan, nimiösiivuun ja teoksen nimeen. Lisäksi analysoin takasisäkannen argumentaatiota ja runoaukeamille sijoitettuja tietoiskuja. Luvussa 4 keskityn tarkastelemaan peritekstien suhdetta ja vuorovaikutusta teoksen päätekstiin. Luvussa 5 käsitelen teoksen ulkopuolisia, ajassa muuttuvia epitekstejä osana Lukulahja lapselle -ohjelman lukutyötä. Tähän kategoriaan lukeutuvat tutkielmassani kirjakassi fyysisenä epitekstinä, hankkeen nettisivusto, uutisointi haastatteluineen sekä kohdeteostani ympäröivä tutkimustyö. Lopuksi kokoan yhteen päätelmäni teoksen paratekstuaalisista keinoista ja niiden tavoitteista.

2 Tutkimuksen teoreettinen tausta ja konteksti

2.1 Genetten parateksti-teoria

Tutkielmani teoreettisena selkärankana toimii ranskalaisen narratologin Gérard Genetten parateksti-teoria, johon hän keskittyy Jane E. Lewinin englanniksi kääntämässä teoksessa *Paratexts: Thresholds of Interpretation* (1997, *Seuils*, 1987). Tutkija tiivistää paratekstin käsitteen koskevan sellaisia kirjan sisäisiä ja ulkoisia tekijöitä, joiden yhteisvaikutus kulminoituu kirjan, kirjailijan, julkaisijan ja lukijan suhteessa (Genette 1997, takakansi). Käytännössä tämä viittaa sellaisiin teoksen verbaalisiin ja visuaalisiin elementteihin leipätekstin ulkopuolella, jotka antavat vihjeitä lukemisen ymmärtämisen tueksi.

Paratekstit ovat ikään kuin kynnyksiä päätekstin sisään. Ne ohjaavat lukemista ja avustavat tekstin ymmärtämisessä. Nämä aputekstit Genette (1997, 4–5) jakaa kahteen alakäsitteeseen: kirjaesineessä kiinteästi olemassa oleviin *periteksteihin* sekä teoksen ulkopuolella vaikuttaviin, mutta siihen eksplisiittisesti yhteyksissä oleviin *epiteksteihin*. Tässä tutkielmassa tulen tarkastelemaan sekä kohdeteokseni peri- että epitekstien ilmenemistapoja ja niiden funktioita.

Sovellan parateksti-teorian yksittäisiä osioita siltä osin, kun se on hyödyllistä kohdeteokseni kannalta. Genette (1997, 4) esittelee syväluotaavassa teoriassaan laaja-alaisesti periteksteiksi paikantuvia elementtejä, joista tutkimuskohteeni kannalta relevantteja analyysin alueita ovat seuraavat: fyysinen kirjaesineen muoto, kansi kuvituksineen, otsikkosivu tekijätietoineen, teoksen nimi, ladontaa koskevat valinnat eli fyysinen kirjan muoto, takakansiteksti sekä esipuheen variaatiot jälkikirjoituksen ja tietolaatikoiden muodossa. Kirjan epiteksteihin Genette (1997, 5) luettelee kuuluvaksi esimerkiksi haastattelut, markkinoinnin ja keskustelut. Usein epitekstit syntyvät median avulla. Ne ovat siis ajassa muuttuvia, mutta teoksen vastaanottoon ja tulkintaan selkeästi sidoksissa olevia elementtejä.

Paratekstin määrittelyyn ja sen tarkoituksien analyysia varten Genette (1997, 4) on luonut viiden merkityskentän määrittelypolun, jonka avulla yksittäisen paratekstin funktio voidaan hahmottaa:

1. sijainti tekstissä tai sen läheisyydessä (spatial)
2. ilmestymisajankohta (temporal)
3. ilmenemismuoto (substantial)
4. lähettäjä ja vastaanottaja (pragmatic)
5. tarkoitus (functional)

Genetten (1997, 4–12) mukaan sijainnilla viitataan paratekstin paikkaan. Se voi olla joko kirjassa konkreettisesti (peritekstit) tai siitä irrallisena aputekstinä (epitekstit). Ilmestymisajankohdan määrittely auttaa sijoittamaan paratekstin ajalliseen kontekstiinsä. Epitekstit ilmestyvät usein myöhemmin kuin teos itse, mutta kirjan kiinteät peritekstit julkaistaan teoksen kanssa samaan aikaan. Kolmatta paratekstin piirremuotoa, ilmenemismuotoa, analysoitaessa määritetään paratekstin visuaaliset ja sisällölliset elementit. Parateksti voi yhtä lailla olla kielellisen muodon sijaan myös ikoninen tai materiaallinen. Neljäs määrittelypolun vaihe etsii paratekstistä sen lähettäjän, jolla viitataan paratekstin taustalla vaikuttavaan toimijaan ja sen pyrkimyksiin. Tässä yhteydessä on relevanttia pohtia myöskin sitä, kenelle lähettäjä paratekstinsä osoittaa. Osin näiden neljän turvin voidaan lopulta määrittää paratekstin viides merkityskenttä eli tarkoitus ja tavoite. Näitä paratekstillä voi olla useita, eivätkä ne poissulje toisiaan. Viiden merkityskentän määrittelyä hyödynnän myös tässä tutkimuksessa tutkiessani *Lorulahjan* paratekstien luonnetta varhaisen lukuvalistuksen keinoina.

Kirjallisuudentutkija Pirjo Lyytikäinen (1991) on soveltanut Genetten teoriaa suomalaisen kirjallisuudentutkimuksen kontekstiin artikkelissaan ”Palimpsestit ja kynnystekstit”. Lyytikäinen (mt., 148) kritisoi Genetteä siitä, ettei tutkija teoriassaan selitä auki sitä miten tekstit ohjaavat tulkintaa ja lukukokemusta. Lyytikäinen (mt., 148) katsoo myös, että paratekstuaalisuuden käsite erottelee päätekstin ja paratekstin osin melko perustelemattomalla otteella. Oman tutkimukseni kannalta Genetten teoria tarjoaa hyödyllisiä työkaluja paratekstien erittelyyn. Olen kuitenkin samaa mieltä Lyytikäisen kanssa

siinä, että varsinaisia kaiken kattavia vastauksia paratekstien funktiosta teoria ei tarjoa. Toisaalta juuri teorian sovellettavuus hyödyttää minua tutkimuskohteeni tarkastelussa. *Lorulahja* kun poikkeaa kaunokirjallisesta kaupallisesta teoksesta esimerkiksi maksuttomuudellaan ja lukuvalistusta korostavalla tavoitteellaan. Kohdeteokseni pelaa osin lastenkirjalle epätyypillisillä vaikuttamisen keinoilla ja juuri siinä piilee tutkimuskysymykseni ydin: miten *Lorulahjan* paratekstit juuri tässä teoksessa rakentuvat, miten ne ohjaavat lukemista ja mihin tällä pyritään.

2.2 Lukutaidon kehittyminen ja ääneen lukemisen voima

Tutkimukseni kietoutuu paratekstien teorian lisäksi kiinteästi lapsen kielenkehityksen ja lukutaidon kehittymisen teoriaan, sillä koko kirjalahja-ohjelma perustuu huoleen suomalaisten perheiden lukemisen vähäisestä määrästä ja alenevasta lukutaidosta. Tässä alaluvussa tarkastelen alle kouluikäisen lapsen kielen- ja lukutaidon kehittymiseen vaikuttavia tekijöitä kasvatustieteen ja kehityspsykologian tutkimustietoon nojaten. Lisäksi esittelen tutkimustuloksia siitä, miten varhaislapsuudessa koetut ääneen lukemisen konventiot liittyvät kouluikäisen lukutaidon tasoon. Tutkimukseni kannalta on olennaista hahmottaa mitä kielenkehitys on, mihin teemoihin lukutaito liittyy ja mikä merkitys ääneen lukemisen luomalla vuorovaikutuksella ja sosioekonomisella asemalla on lapsen lukutaidon kehittämisessä. Teorialukuni keskittyy avaamaan *Lukulahja lapselle* -kirjakassin takana vaikuttavaa lukutaidon yhteiskunnallista tilaa ja sitä, miksi kohdeteokseni kannustaa materiaalillaan juuri ääneen lukemiseen.

Logopedian asiantuntijat Elina Niemitalo-Haapola, Sini Haapala ja Soile Ukkola (2020, 12) kuvaavat lapsen kielen kehittymistä yksilöllisenä jatkumona, joka etenee tiettyjä ymmärtämisen lisääntymisen portaita pitkin. Kaiken kielellisen kehityksen ja lukutaidon perustana oleva kuuntelemisen kyky alkavat kehittyä jo vastasyntyneenä. Noin 1-vuotiaasta alkaen lapsen äänteelliset taidot alkavat kehittyä ensimmäisten sanojen myötä. Tätä seuraa noin 2-3-vuotiaana nopeasti kehittyvä sanaston laajentuminen. Noin 3-4-vuotiaana lapselle alkaa hahmottua kieliopillisen puheen mekanismit. 4-6-vuotiaana lapsi osaa jo käyttää kieltä moniulotteisemmin tarinallisessa kerronnassaan. Tätä seuraa kielellisen tietoisuuden

rakentuminen ja sitä kautta vahvistuvat luku- ja kirjoitustaidot. (Niemitalo-Haapola ym. 2020, 12.)

Puitteet lukutaidolle ja kirjallisuuden arvostukselle luodaan jo ensimmäisten vuosien aikana ja tähän prosessiin aikuisella on huomattavasti mahdollisuuksia vaikuttaa. Lasten- ja nuortenkirjallisuutta tutkineen ja edistäneen kirjallisuustieteilijä Päivi Heikkilä-Halttusen (2015, 30) mukaan puolitoistavuotias lapsi hallitsee jo noin 50 sanaa ja 2-vuotiaalla sanoja kertyy huimaa vauhtia 250 sanasta ylöspäin. Psykologi Maarit Silvén (2012, 43) korostaa, että 1-vuotiaan sanavaraston keskimääräistä suurempi määrä ennakoii monipuolisempaa sanavarastoa myös 2-vuotiaana. Psykologi Paula Lyytisen (2014, 51) mukaan kielen kehitystä ohjaa lapsen sisäinen halu olla yhteydessä toiseen ihmiseen. Jo vastasyntyneellä vauvalla on sisäiset valmiudet oppimiseen ja muistamiseen (Silvén 2012, 37). Lapsen luontainen motivaatio vuorovaikutustilanteisiin sekä kyky kuulla kieltä ja prosessoida äänenpainoja mahdollistavat ääneen lukemisen ja arkisen loruttelun hyödyntämisen jo pienen vauvan kanssa. Varhaislapsuudessa koetut runohetket katsekontaktissa ääneen lukevan vanhemman kanssa luovat pohjaa kuuntelun, ennakoinnin, puheen ja kielen kehitykselle sekä vahvistavat turvallisuuden tunnetta (Niemitalo-Haapola ym. 2020, 12–13). Tämä vuoksi *Lorulahjankin* runot soveltuvat luettaviksi ja koettaviksi jo pienen vauvan kanssa.

Kuten jo yllä olen esittänyt tutkimustietoon nojaten, kielen kehitys on sidoksissa lukutaidon kehittymiseen varhais- ja keskilapsuuden aikana. Peruslukutaidolla tarkoitetaan kasvatustieteilijä Marja-Kristiina Lerkkasen (2020, 184) mukaan "kykyä tavoittaa kirjoitetun kielen sanojen ääntöasu ja merkitys eli ymmärtää lukemaansa", minkä lisäksi lukutaidon määritelmään lukeutuu myös kyky soveltaa tekstejä arkielämään sekä kyky tulkita monimediaisia tekstejä. Tuoreinta tutkimustietoa suomalaisten lasten tämän hetkisestä lukutaidosta tarjoaa loppuvuonna 2023 valmistunut Jyväskylän yliopiston Koulutuksen tutkimuslaitoksen asiantuntijoiden Kaisa Leinon, Marjo Sirénin ja Eija Puhakan koostama raportti Kansainvälinen lasten lukutaitotutkimuksen (PIRLS) tutkimuksesta, joka selvitti vuonna 2021 neljännen vuosiluokan oppilaiden lukutaitoa ja siihen liittyviä asenteita. Raportin koonneen Kaisa Leinon ja kollegoitten (2023, 20) mukaan suomalaisten lasten lukutaito on kansainvälisesti korkealla. Sen sijaan tilastollisesti suomalaisten lasten lukutaidon tasossa on tapahtunut merkittävä muutos vuosien 2016–2021 aikana (mt., 20).

Lukulahja lapselle -kirjaohjelman tavoitteena on luoda jokaiseen suomalaiseen vauvaperheeseen yhtäläiset mahdollisuudet lukemiselle. Hanke vaikuttaa tiedostavan nykyisen lukutaitoa koskevan eriarvoisuuden kehityksen. Suomalaisten oppilaiden väliset erot lukemisen taitotasossa ovat kasvaneet (Leino ym 2023, 24). Heikosti lukevien määrä on lisääntynyt merkittävästi samalla, kun taitavien lukijoiden määrä on vähentynyt (mt., 26). Lisäksi tiedonhaun taidot ovat laskeneet neljännen vuosiluokan oppilaiden keskuudessa (mt., 31). Pääkaupunkiseutu erottuu Suomen sisäisesti muista alueista suuremman lukutaidon taitotason vaihtelun vuoksi (mt., 33). Tutkimus paljastaa myös, että mitä kiusatummaksi lapsi koki itsensä, sitä alhaisemmat pisteet hän sai lukutaitotutkimuksesta (mt., 52). Tässä jaottelussa korostuivat nousevana ryhmänä edelliseen, vuoden 2016 PIRLS-tutkimukseen, verraten sellaiset oppilaat, jotka puhuivat muuta kieltä kuin koulun opetuskieltä ja jotka olivat syntyneet muualla kuin Suomessa. Lukutaitotason erot koulujen välillä ovat pysyneet pieninä, eivätkä koulujen resurssit vaikuta lukutaidon tasoon merkittävästi (mt., 63 & 67). Tämä antaa osviittaa lukutaidon kytkeytymisestä vahvasti osaksi varhaista kasvuympäristöä, jossa lapsen perhepiiri arvoillaan, totumuksillaan ja resursseillaan vaikuttaa lukemisen ja kulttuuriarvojen asemaan. Tutkimukseni pohjana onkin olettamus siitä, että Lukulahja lapselle -kirjaohjelma pyrkii kirjalahjallaan tarjoamaan tavalla tai toisella ratkaisun lukutaitotasojen välisen kuilun kaventamiseksi.

Lapsen kielellinen kehitys ja lukutaidon kehittyminen ovat siis tiiviisti sidoksissa perheen toimintatapoihin, vuorovaikutuksen laatuun ja sosiokulttuurisiin lähtökohtiin. Lerkkasen (2020, 183) mukaan lukutaidolle luodaan puitteet varhaislapsuudessa. Kodin suurella kirjamäärällä on tutkitusti yhteys lapsen parempaan lukutaitoon (Lerkkanen 2020, 192). Myös Leinon ja tutkimusryhmän raportti puoltaa tätä yhteyttä. Vuoden 2021 PIRLS-tutkimus osoittaa, että kodin sosioekonomisella asemalla ja kirjojen määrällä on edelleen vaikutus oppilaiden lukutaidon tasoon (Leino ym. 2023, 53). Kasvatustieteilijä Juli-Anna Aerila ja kielitieteilijä Merja Kauppinen (2021, 9) muistuttavat, että lukijaksi kehittyäkseen lapsi vaatii raamit sitoutuneelta aikuiselta, joka määrittelee tarjottavan kirjallisuuden määrän ja laadun. Leinon tutkimusryhmä havaitsi, että myös neljännen vuosiluokan oppilaan oma luottamus ja myönteinen suhde lukemiseen vaikuttavat positiivisesti lukutaitoon (Leino ym. 2023, 43). Hankkeen voidaankin nähdä tarjoavan yhtäläisiä mahdollisuuksia varhaisille lukupuitteille fyysisten kirjojen muodossa.

Vanhemman aktiivinen ääneen lukeminen jo pienelle lapselle on hyödyllistä. Lerkkanen (2020, 191) ylistää kirjallisuuden ääneen lukemista vedoten kirjoitetun kielen rikkauteen ja harvinaisempiin lauserakenteisiin. Vuorovaikutteinen ääneen luettu teksti laajentaa merkittävästi lapsen kielellisiä taitoja ja parantaa esimerkiksi keskittymiskykyä. Ääneen lukeminen ja vanhemman myönteinen suhtautuminen lukemiseen edesauttaa myös lapsen omaehtoista aktiivista kirjoihin tutustumista. Jo ennen kuin lapsi oppii lukemaan, lapsi jäljittelee kuvakirjojen kuvien ja tekstien muistamisen avulla lukemistilannetta. (Lerkkanen 2020, 184–191.)

Lukulahja lapselle -kirjakassin avulla Lukukeskus tiedottaa lukemisen eduista ja tarjoaa jokaiseen suomalaiseen vauvaperheeseen ainakin yhtäläiset materiaaliset mahdollisuudet lukutoiminnalle. Heikkilä-Halttusen (2015, 126) mukaan 2-vuotiaalle lapselle luetaan päivittäin, mutta lukemisen määrä pienenee lapsen kasvaessa. Vuoden 2021 PIRLS-tutkimus osoitti muun tiedon ohella, että perheessä tapahtuva yhteinen varhainen lukutoiminta on suotuisassa yhteydessä lukutaitoon (Leino ym 2023, 55–56). Lukutoiminnaksi tässä yhteydessä niputettiin esimerkiksi ääneen lukeminen, kirjoista keskusteleminen ja erilaiset lukemista edistävät pelit (mt., 56). Tutkimustulos osoitti, että varhaisen lukutoiminnan keinoista paras lukutaitoa tukeva tulos saadaan lapselle ääneen lukemisella. Suomalaisten perheiden varhaista lukutaitoa tukevien toimien yleisyys on tästä huolimatta kuitenkin kansainvälisesti keskiarvon alapuolella (mt., 56).

Ääneen lukemisen mittavista hyödyistä on keskusteltu muuallakin. Jyväskylän yliopiston opettajakoulutuslaitoksen kasvatustieteilijät Marja-Kristiina Lerkkanen, Jenni Salminen ja Eija Pakarinen (2018) listaavat äänen luetun kirjallisuuden kuuntelemisen kehittävän sanavarastoa, kuullun ymmärtämistä ja tietoisuutta kirjoitetun kielen rakenteesta. Kielen suotuisa kehittyminen sekä kiinnostus kirjoja ja lukemista kohtaan ovat sidoksissa myös lapsen ja vanhemman väliseen vuorovaikutukseen. Lyytisen (2014, 68–69) mukaan lapsen oma kiinnostus kirjallisuutta kohtaan lisää lukuhetkien pitkäkestoisuutta ja toisaalta keskittyminen ääneen lukemisen kuuntelemiseen lisää lapsen sanavarastoa. Lyytinen (mt., 69) muistuttaa myös, että suotuisin kehitystä tukeva tilanne saavutetaan otettaessa huomioon lapsen oma kiinnostus ja temperamentti. Kirjallisuuskasvatuksen puitteissa tärkeäksi osa-alueeksi muodostuu myös vanhemman ja lapsen välisen vuorovaikutuksen merkitys. Vanhempaa

voidaan opastaa näyttämään omalla toiminnallaan ja suhtautumisellaan kiinnostuksensa kirjallisuutta kohtaan, sillä lapsi peilaa väistämättä omaa suhdettaan kirjoihin tämän esimerkin valossa.

2.3 Fyysinen ensikirja ja sen kaksoisyleisö

Lorulahjan ja sen paratekstien analyysin kannalta on syytä tarkastella hieman lasten ensikirjallisuuden toimintamekanismeja yleisesti ja määritellä genren konventioita. *Lorulahjaa* markkinoidaan Lue lapselle -verkkosivustolla vauvoille suunnattuna lorukirjana (Lukukeskus 2019c). Jo tämä sähköinen teosta kuvaileva epiteksti ohjaa lukijakunnan aikuislukijaa erottamaan *Lorulahjan* muista kirjallisuuden genreistä, kuten aikuisille suunnatusta kaunokirjallisuudesta tai puhtaasta tietokirjasta. Ensikirjan tavoitteena on tarjota alle 3-vuotiaalle lapselle moniaistinen kirjakokemus. *Lorulahja* edustaa juuri sitä pahvikantista, vankoista kartonkisivuista valmistettua neliskanttista kirjaesinettä, jota pidetään Pirjo Suvilehdon (2014, 5) mukaan suosituimpana ensikirjan ilmentymänä. Ensikirja voidaan määritellä pienen lapsen tietokirjaksi, jossa sanat ja asiat tulevat tutuiksi toiston kautta. Ruotsissa vakiintuneemmaksi termiksi ensikirjasta on noussut termi osoittelukirja (pekbok) (Suvanto & Ukkola 2020, 274). Termi kuvaa hyvin ensikirjan tehtävää olla kuvapainotteinen tietolipas, jossa on paljon osoiteltavia asioita, joita vanhempi voi lapselle nimetä.

Moni lastenkirjallisuuden tutkija on puolustanut ensikirjan merkitystä ja ylipäättään lastenkirjallisuuden asemaa kirjallisuuden kentällä. Lastenkirjailija ja -kuvittaja Markus Majaluoman (2001, 22) mukaan "kuvakirja on maailman paras väline yhteiseen, herkistyneeseen, vahvaan hetkeen". Majaluoma (mt., 22) ylistää kuvituksen funktiota korostaessaan kuvituksen kykyä tarjota kokonainen maailma tarkasteltavaksi aikuisen ja lapsen eteen. Päivi Heikkilä-Halttunen (2015, 31) toteaa, että katselukirja motivoi vanhempaa olemaan vuorovaikutuksessa lapsen kanssa ennen kuin lapsella on omia sanoja käytettävissään. Heikkilä-Halttunen (mt., 40) kuvaa hyvän kuvakirjan ominaispiirteeksi kuvituksen ja sanan tasapainoisuuden siten, että tekstiä tukeva kuva tuo ilmi myös jotain uutta ja tuoretta tekstin ulkopuolelta. Myös *Lorulahja* hyödyntää juuri tätä kuvan ja sanan tasapainoa. Teoksen kuvitus tukee teemoiltaan aukeaman runojen teemoja, mutta laajentaa

tekstin maailmaa tuoden kuvan tasolla esille arkisia yksityiskohtia aukeaman runojen aiheisiin liittyen. Suvilehdon (2014, 19) mukaan tyypillisiä ensikirjan aiheita ovat vuosikymmenestä toiseen olleet eläimet, leikkivälineet, vuodenaajat sekä perheeseen ja lapsen arkeen liittyvät sanastot. *Lorulahjakin* tarjoaa juuri tätä kuvastoa pienen lapsen katseltavaksi ja kuunneltavaksi, mikä lisää ensikirjojen keskinäistä toisteisuutta ja sitä kautta genren konventioiden ylläpitoa.

Lapsille suunnattujen kirjojen on puhuteltava tavalla tai toisella kahta lukijakuntaa, sillä aikuinen on väistämättä etenkin pienen lapsen kirjojen "portinvartijana" ja lukuhetken mahdollistajana. Kaupallisesta näkökulmasta lapsille suunnattujen kirjojen on houkuteltava myös aikuinen luokseen, sillä kirjoja ostetaan usein esimerkiksi lahjaksi aikuisten toimesta. Lasten- ja nuortenkirjallisuutta tutkinut kirjallisuudentutkija Maria Laakso (2014, 39) esittelee väitöskirjassaan crossover-kirjallisuuden määritelmän, jolla tarkoitetaan "kirjallisuutta, joka puhuttelee samanaikaisesti aikuis- ja lapsiyleisöjä tai joka siirtyy lapsiyleisöltä aikuisyleisölle tai päinvastoin". Lastenkirjan toimintamekanismeihin liittyy vahvasti ajatus ääneen lukevasta aikuisesta ja tekstiä kuuntelemisen kautta tulkitsevasta lapsesta. Etenkin kuvapainotteiset ensikirjat ja iltasatuhetkeen soveltuvat kuvitetut sadut täyttävät kaksoisyleisön määritelmän. Aikuisyleisö toimii väistämättä portinvartijana ja välikätenä lastenkirjallisuuden ja lapsilukijan välillä kirjan hankkimisen ja ääneenlukemisen kautta. Lastenkirjan tulee vakuuttaa aikuinen tavalla tai toisella, jotta lapsen lukukokemus tulee mahdolliseksi.

Käytän tutkimuksessani rinnasteisesti käsitteitä ensikirja, runokokoelma, lastenkirja ja kuvakirja. Näistä viimeisin termi, kuvakirja, on herättänyt kuvitetun lastenkirjallisuuden tutkimuksen kentällä paljon termin kategorisointiin liittyvää määrittelyä ja keskustelua. Seuraavaksi esittelen muutamia kuvakirjan määrittelyn päädialogeja ja paikannan sitten *Lorulahjan* sijoittumisen lastenkirjallisuutena tämän tiedon valossa.

Kuvakirjojen ja sarjakuvien tutkimukseen perehtyneen Kai Mikkosen mukaan raja kuvitetun kirjan ja varsinaisen kuvakirjan välillä on varsin häilyvä. Kuvakirja voidaan käsittää kuvaa ja sanaa yhdisteleväksi kokonaisuudeksi, jossa kuvitus ja teksti toimivat toistensa läsnäolon avulla. Varsinaisessa kuvakirjassa kuva laajentaa tekstin tarjoamaa tarinaa, kun kuvitettu kirja taas elää pitkälti sanan tarjoaman mielikuvan voimalla. Kuvitetussa kirjassa kuvituksen vaihto

tai poisjätö ei Mikkosen mukaan vaikuta merkittävästi kokonaisuuden tulkintaan, sillä kuva on kuvitetussa kirjassa tekstille selkeästi alisteisessa asemassa. Mikkosen mukaan usein tekstin pääasiallisena tehtävänä on toimia tulevaisuuteen keskittyvänä tarinaa eteenpäin vievänä elementtinä. Kuva taas fyysistää tarinan luomia mielikuvia. Mikkonen katsoo, että kuvituksen tehtävänä on hengittää hetkessä, pysäyttää katsoja katsomaan miltä asiat näyttävät. Kuvitus myös laajentaa visuaalisten yksityiskohtien avulla henkilöhahmojen luonteenpiirteitä ja kuvaa kerronnan tilallista kokemusta. Mikkonen muistuttaa kuitenkin, että kuvakirjan visuaalisten ja verbaalisten elementtien vuorovaikutus voi olla myös toisiinsa limittyvää ja rytmittyä eri yhteyksissä hierarkkisuuden suhteen eri tavoin. (Mikkonen 2005, 330–334, 377.)

Mikkonen (2005) esittelee Maria Nikolajevan ja Carole Scottin kuvakirjaluokittelun, jota he hyödyntävät teoksessaan *How Picturebooks Work* (2001). Hyvin pitkälti sanalähtöisiin kuvakirjoihin Nikolajeva ja Scott luokittelevat esimerkiksi aapisen ja kuvitetun runouden. Tekstilähtöisiin kuvakirjoihin lukeutuvat myös sellaiset kokonaisuudet, jotka koostuvat kertovasta tekstistä ja siitä riippumattomista yksittäisistä kuvista. Myös niin kutsuttu symmetrinen kuvakirja, jossa kuva ja sana toistavat omina kertomuksinaan saman asian, lukeutuu sanalähtöisempiin kuvakirjoihin. Hieman kuvapainotteisempia kuvakirjoja kategorisoinnissa ovat toistensa aukkoja täyttävät täydentävät kuvakirjat ja laajentava kuvakirja, jossa kuva tukee tekstiä. Vastakohtaisessa kuvakirjassa taas verbaalinen ja visuaalinen materiaali muodostavat kaksi toisistaan riippuvaista tarinaa. Hyvin kuvapainotteista kuvakirjaa taas edustaa esimerkiksi sanaton kuvakirja. (Mikkonen 2005, 338.)

Nämä edellä esitetyt erilaiset lähestymiskulmat kuvakirjaan luovat raameja tutkimuskohteeni kategorisointiin kuvakirjana. Samalla kuvan ja sanan vuorovaikutuksen määrittelemisen synnyttää analyysille myös haasteita. *Lorulahjassa* runot on sijoitettu kuvituksen sisään osaksi lumihankea, keittiön seinää tai metsää. Kokonaisvaltaiset sivun tai aukeaman kokoiset laajat kuvat sisältävät runoissa mainittavia esineitä ja ihmisiä tai rakentavat muutoin visuaalisilla valinnoilla aukeaman runojen tunnelmaa. Jos kirjasta irrotettaisiin kuvitus tai kuvat sekoitettaisiin keskenään eri aukeamille, katoaisi kokonaisvaltainen miljöö luoma maailma runojen yhteydestä. Avartava runoihin löyhästi liittyvä kuvitus auttaa pientä lasta rauhoittumaan lukuhetken äärelle ja seuraamaan visuaalisten vihjeiden avulla runojen kulkua. Nikolajevan ja Scottin luokittelussa *Lorulahja* ei siis ole vain kuvitettu runokirja, sillä kuvat

tukevat erityisesti kaksoisyleisöä ajatellen lapsikatsojan lukukokemusta. Kuvituksella on *Lorulahjassa* paljon kuvan kautta tapahtuvaa lukemista tukevampi kuva kuin kuvitetun runokirjan määritelmässä voisi olettaa. Runokokoelmalle tyypillisesti aukeamien kuvat tai runot eivät muodosta peräkkäin selkeää juonellista kokonaisuutta. Sen sijaan *Lorulahjassa* jokainen aukeama on uusi oma tarinansa ja arkinen tunnelmakuvansa, jossa kuvat puhuvat tavalla tai toisella siitä mistä runotkin. Itsenäisesti kirjaa selaavalle taaperolle runoteoksen kuvat voivat tarjota myös katselukokemuksen, joka muodostaa lapsen mieleen verbaalisten ja visuaalisten merkitysten verkoston pelkän kuvan keinoin. Voisiko siis jopa ajatella, että tekstiä hierarkkisesti korkeammalle jalustalle nostavaa kuvitus-sanan käyttöä olisi syytä *Lorulahjan* tapauksessa välttää, sillä pelkän tekstin tukemisen sijaan runokokoelma kykenee tarjoamaan tarinoita arkitilanteista myös pelkästään kuvalla. *Lorulahjan* kuvituksellinen ulottuvuus näyttäytyy enemmänkin kuvan luomana kertomuksena, jolla on kyky tavoittaa lukutaidottoman lukijan mieli. Tätä ajatusta kuljetan mukana analyysissä läpi tutkielmani.

3 Peritekstit lukuvalistuksen keinona

Tässä luvussa tarkastelen kohdeteokseni paratekstuaalista ulottuvuutta keskittyen sen sisältämiin periteksteihin eli fyysisesti teoksessa itsessään kiinteänä osana ilmeneviin, suhteellisen muuttumattomina pysyviin aputeksteihin, jotka ohjaavat teoksen luentaa ja tulkintaa tavalla tai toisella (Genette 1997, 4). *Lorulahjassa* peritekstien funktio määrittyy väistämättä aikuis- ja lapsilukijan kohdalla hyvin heterogeenisesti. Peritekstit eivät siis näyttäyty kerrallaan vain yhden tehtävän täyttävänä aputeksteinä, vaan periteksteissä kätkeytyy usein yhtä aikaa viesti tavalla tai toisella sekä lapselle että aikuiselle.

Aluksi perehdyn teoksen fyysiseen ulottuvuuteen materiaalisuuden ja välineellisyyden kautta. Tämän jälkeen siirryn tarkastelemaan kansikuvaa kohderyhmän houkuttelijana. Omissa alaluvuissaan jäsenän myös teoksen nimen, nimiösivun ja takakannen funktioita. Huomiota alaluvuissa saavat myös takasisäkannen puheenvuoron argumentaatio ja tietoiskujen lukutoimintaa vahvistavat keinot. Jokaisen alaluvun analyysissä hyödynnän Genetten (1997, 4) viisivaiheista merkitysten määrittämisen polkua selvittämällä peritekstin sijainnin, ilmestymisajankohdan, ilmenemismuodon, lähettäjän ja vastaanottajan sekä osin näiden pohjalta peritekstin perimmäisen funktion. Kytken Genetten paratekstiteorian avulla operoidut havainnot osaksi varhaisen lukuvalistustyön keinoja kysyen 1. miten peritekstit kunkin osa-alueen osalta rakentuvat, 2. millaista tietoa ne pyrkivät vastaanottajalleen välittämään ja 3. mihin tällä pyritään.

Analyysini keskittyy etsimään vastausta siihen, mihin teos periteksteillään pyrkii. Se ei siis vastaa siihen, kuinka hyvin peritekstit tavoitteessaan onnistuvat. Tietokirjallisuuden kynnystekstejä tutkinut Pirjo Hiidenmaa (2018) nostaa esiin juuri tämän peritekstien tutkimista koskevan ongelman. Hiidenmaa (mt. 96) muistuttaa, että lukijaposiitiosta poikkeava lukija saattaa lukea teosta aputekstien vihjeistä välittämättä ja tulkita näin ollen teosta toisin kuin aputekstit ohjaavat. Tällöin paratekstien tavoite ei täyty. Tämänkaltaiset ongelmat on hyvä tiedostaa, vaikkei tutkimukseni ulotukaan varsinaisesti reseptitutkimuksen puolelle.

3.1 Formaatti, genre ja välineellisyys

Tässä alaluvussa tutkin *Lorulahjaa* pohtien mikä merkitys fyysisellä kirjaesineellä ja teoksen runomuotoisuudella on digitalisoituneen suomalaisperheen arjen kontekstissa. Kuvakirjan kansikuvaan peritekstinä perehtynyt Kaisu Rättyä (2001, 177) katsoo, että kirjan muoto, materiaali, kannen kuvat sekä tekstit muodostavat aina lukijan mielikuvissa tietynlaisia odotuksia siitä, kenelle teos on suunnattu. *Lorulahjan* paratekstuaalisuuden kaikkein yksinkertaisin ilmentymisen tapa on sen formaatti eli fyysinen materiaallinen ilmenemismuoto. Teos on neliskulmainen, kooltaan 200 x 200 cm lankasidottu 24-sivuinen pahvikantinen kuvakirja, jonka kartonkisivut ovat jäykkien pahvisivujen ja hentoisten paperisivujen hybridi. Kirjan ulkoasua, muotoa ja mittoja säätelevät käsiteltävyys, tarkoituksenmukaisuus ja painopaperiarkkien standardikoot (Itkonen 2004, 223). Neliönmuotoinen ja vaakasuuntainen kirja ovat pystymuotoon verrattuna otollisempia vaakasuorien kuvien esittämiseen (mt., 223). Aukeamien laajat kuvitukset pääsevät näin ollen *Lorulahjassa* oikeuksiinsa juuri neliönmuotoisen kirjamuodon avulla.

Merkityksellistä fyysisen muodon ja aineellisuuden lisäksi on *Lorulahjan* runomuotoisuus. Heikkilä-Halttusen (2015, 157) mukaan lastenruno muodostaa pienen tarinan, jossa on paljon ihmeteltävää. On tyypillistä, että lastenrunokokoelma on muun lastenkirjallisuuden tapaan runsain kuvin kuvitettu. Heikkilä-Halttunen (mt., 157) kuvailee osuvasti runon kuvitusta sisäänheittäjäksi runon maailmaan. Taiteen tutkija ja kuvittaja Anja Hatva (1993, 135) katsoo, että kuvan avulla lapsella on mahdollisuus opetella ymmärtämään häntä ympäröivää maailmaa ja sen toimintamekanismeja. Kuvan käyttäminen ikään kuin ulkoisena muistina tukee lapsen työmuistin kehittymistä (mt., 135). Lastenkirjailija Tuula Korolaisen (2001, 97) mukaan runojen on tutkittu kehittävän rytmittäjää ja sellaisia muistin osia, jotka ovat yhteydessä luku- ja kirjoitustaitoon. Korolaisen (2001, 97) osuvaa oivallusta siteeraten runo on lapselle "lelu joka ei kulu, lelu joka kasvaa lapsen mukana. Lelu jossa on henki - elävä kieli".

Ääneen luettujen runojen kuunteleminen vanhemman lähellä lisää lapsen itseluottamusta, ja vahvistaa kuuloaistia, minkä lisäksi esimerkiksi vanhemman keinuva liike loruttelun aikana vahvistaa jo muutaman kuukauden ikäisen vauvan keskushermostoa ja tasapainoaistia. Runon

taika pienen lapsen ja vanhemman vuorovaikutuksen välineenä piilee sen asioita tiivistävässä kielessä, joka on kuitenkin arkista kielenkäyttöä moninaisempaa. Runokieli rikastuttaa passiivista sanavarastoa ja auttaa lasta hahmottamaan sanan rytmiä ja sävyjä. (Heikkilä-Halttunen 2015, 16–18.)

Teos on vaivatonta tunnistaa sekä yleisesti lastenkirjaksi että kevyesti silmäilemällä myös spesifimmin runokokoelmaksi. Fyysisen kirjallisuuden marginaaleihin perehtynyt Laura Piippo (2020, 217) esittää, että säemuotoinen runous on tapana sijoittaa vasemmalle tasatuksi siten, että oikea puoli sivusta jää ilmavaksi. Runot on aseteltu visuaalisesti runon genren konventioita myötäileväksi vasempaan laitaan tasaten. Marginaaleilla voidaan tietoisesti rikkoa genrelle ominaisia piirteitä (mt., 218), mutta kohdeteokseni luottaa asettelussa perinteiseen runon tyyliasetteluun, sillä se auttaa lukijaa ymmärtämään mistä tekstilajista on kyse. *Lorulahjan* fyysiset mittasuhteet, runomuotoisen tekstin sijoittelu ja värikkään kuvituksen runsaus erottavat sen esimerkiksi monisatasivuisesta jylhästä, kuvattomasta romaanista. *Lorulahja* on kuvitettu kannesta kanteen ja sisältää takakannen sisäsivua lukuunottamatta keskimäärin kolme runoa jokaisella aukeamalla.

Peritekstejä tarkastelemalla voidaan havaita, ettei *Lorulahja* ole pelkkä runokokoelma. Runot ovat teoksessa toki keskiössä, mutta kuten tässä tutkielmassa tulen myöhemmissä luvuissa esittämään, myös laajemmalla kontekstiin liittämällä ja vanhemman ohjaamisella lukutoimintaan on teoksessa merkittävä paikkansa. Tietokirjallisuuden kynnysteksteihin sekä lukijan ja kirjailijan vuorovaikutukseen perehtynyt tietokirjatutkija Pirjo Hiidenmaa (2018, 83) muistuttaa, että usein kaunokirjallisuuden ja tietokirjallisuuden välinen raja ei ole selkeä. *Lorulahjakin* on ensikirjan, runokokoelman ja tietokirjan hybridi, joka ottaa huomioon monenikäiset lukijat. Se tarjoaa infolaatikoiden ja takasisäkannen puheenvuoron muodossa vanhemmalle suunnattua ohjausta lukemista tukevaan toimintaan. Lapselle teoksen kuvituksessa esitetyt asiat, runojen sanavalinnat ja näiden kahden elementin vuorovaikutus luovat kokonaisuuden, joka toimii ikään kuin esitteenä suomalaisesta lapsen arjesta.

Lastenkirjana lukija olettaa *Lorulahjan* sisältävän lapsille soveltuvaa sisältöä niin kuvan kuin sanankin osalta. *Lorulahja* on etenkin kuvituksen osalta hyvin realistinen, jalat maassa suomalaista tyyppillistä perhe-elämän arkea representoiva kokonaisuus. Kuvitus etenee kirjan

edetessä yksinkertaisesta kuvituksesta kohti yksityiskohtaisempaa elämänkuvaa. Sivujen edetessä myös kuvituksessa esitetyt lapsihahmot kasvavat pikkuhiljaa toimijoiksi, jotka nukkumisen ja pottailun ohella myös ulkoilevat puistossa, kävelevät metsässä vanhemman kanssa käsi kädessä ja malttavat keskittyä isän sylissä lukuhetkeen. Lapsuuden ja nuoruuden sekä vähemmistöjen tutkimukseen perehtynyt kulttuurintutkija Anna Rastas (2013, 7) katsoo, että lastenkirjallisuus kehittää mielikuvitusta, tarjoaa elementtejä kasvun ja kehityksen tueksi, sosiaalistaa lapsia yhteisön jäseniksi ja tarjoaa välineitä ymmärtää yhteiskunnallisia muutoksia, rakenteita ja toimintatapoja. Juuri näitä teemoja lukija teoksesta herkästi etsii ja niitä *Lorulahja* myös tarjoaa.

Hankkeen verkkosivuilla, joita myöhemmin epitekstien yhteydessä tarkastelen lähemmin luvussa 5.2, runokokoelman vankkoja kartonkisivuja mainostetaan "puuron kestäviksi", mikä vahvistaa ajatusta kirjan fyysisestä kestävydestä ja kuulumisesta myös lapsen käsiin. Konkreettinen kirjaesine itsessään toimii kynnymateriaalina kohti varhaista lukutoimintaa perheiden keskuudessa. Päivi Heikkilä-Halttusen (2015, 39–38) mukaan lastenkirjallisuus on aina käyttökirjallisuutta, joka auttaa lasta käsittelemään kehityksensä kannalta ajankohtaisia asioita. Kirja on lapselle myös fyysinen esine, joka vääntyy ja kääntyy litteästä muodostaan kolmiulotteiseksi leikkivälineeksi, jos se vain lapselle sallitaan.

Olen tässä luvussa tarkastellut kohdeteokseni fyysistä materiaa aputekstinä. Genetten (1997, 4) paratekstin määrittämissä apuna käyttäen teoksen fyysinen ulottuvuus määritty peritekstinä seuraavasti: Sijainnin kannalta *Lorulahja* on ensirunokirja, jonka formaattinen periteksti ylittää fyysisenä kirjana kannesta kanteen. Teos kontekstoi itseään lastenkirjallisuudeksi keveyden, neliskulmaisen muodon ja lapsekkaan kansikuvituksen avulla (ks. luku 3.2). Teoksen fyysisyys on ilmestymisen kannalta sidoksissa teoksen julkaisemiseen ja painamiseen. Ilmenemisen kannalta luokittuminen ensikirjaksi ilmenee kuvituksen ja tekstin yhteistyönä sekä fyysisinä elementteinä kuten sivumäärän ja sivujen vankan materiaalin kautta. Kirjaesineen lähettäjänä on julkaisija, rahoittaja ja painaja. Näiden yhteistyönä syntynyt fyysinen kirjaesine toimii välineenä, joka sisältää kirjailijoiden, kuvittajien, asiantuntijan ja julkaisutiimin lähettämää informaatiota. Kirjaesineen vastaanottajana on sekä lapsi että vanhempi. Laajemmin ymmärrettynä myös monimuotoisempi teoksen yleisö, kuten neuvolan työntekijät ja median edustajat lukeutuvat kirjaesineen vastaanottajakuntaan.

Runoteoksen fyysisen ulottuvuuden funktiona on olla kiinteä materiaallinen osa Lukulahja lapselle -kirjakassia. Teoksen konkreettisella ensikirjaksi tunnistettavalla muodolla halutaan tavoittaa pienet lapset ja heidän vanhempansa lukemisen äärelle mahdollisimman varhaisessa vaiheessa ja näin tukea varhaista lukutoimintaa.

3.2 Kansikuva kohderyhmän houkuttelijana

Tässä alaluvussa analysoin *Lorulahjan* kansikuvaa selvittäen miten kansikuva rakentuu, millaista tietoa se pyrkii tarjoamaan ja mihin kansikuvalla pyritään. Kuvakirjan kansikuvaa peritekstinä tarkastellut Kaisu Rättyä (2001, 179) korostaa, että kannet ovat osana fyysistä kirjaa koko ajan läsnä ja valmiina herättämään kahden erilaisen lukijayleisön kiinnostus. Kansikuvan huomioiminen peritekstinä onkin yksi *Lorulahjan* ja sitä ympäröivän kirjakassi-hankkeen keskeisimpiä valistuksellisia elementtejä, sillä fyysisen kirjan kannen lisäksi kansikuva toistuu huomattavan usein kirjakassia mainostavassa roolissa sekä Lue lapselle - verkkosivuston kuvamateriaaleissa (ks. luku 5.2) että uutisten kuvituskuivissa (ks. luku 5.3). Kansikuvan toistuminen eri yhteyksissä auttaa kohdeyleisön edustajaa painamaan kirjakassin sisällön ja teoksen fyysisen olemuksen mieleensä. *Lorulahjan* kansikuva (kuva 1) jakautuu neljästä lapsihahmosta koostuvaan neljään potrettikuvaan:



KUVA 1: *Lorulahjan* kansikuva (2019)

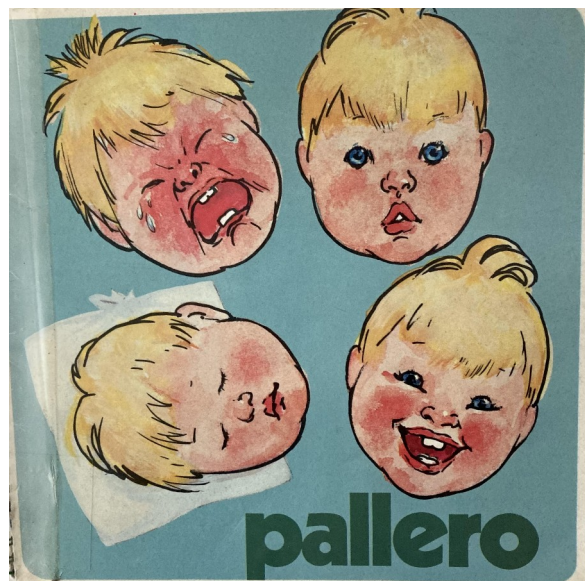
Lapset ovat sekä ilmeeltään että ulkonäöltään keskenään erilaisia. Ylhäällä vasemmalla kuvatun hymyilevän sinipaitaisen lapsen ihonväri on muita lapsia selkeästi tummempi. Toisessa ylärivin kuvassa esiintyvä pellavapäinen vaaleanpunapaitainen vaaleaihoinen lapsi nauraa suu auki neljä hammasta loistaen. Alarivin vasemmanpuoleisessa kuvassa hampaaton, vaaleaihoinen vauva puristaa käsiä nyrkkiin ja itkee silmät ristissä kyyneleiden ryöpsähdellessä ympärillä. Neljännessä, alarivin oikeanpuoleisessa kuvassa, vaaleaihoinen lapsi nukkuu sinisen peiton alla levollisesti, tyytyväisen ilme kasvoillaan. Ikähaarukaltaan etukannen lapset voidaan tulkita hampaiden lukumäärää ja pyöreää pään muotoa vihjeinä käyttäen vauva- ja taaperoikäisiksi, siis käsittäen noin 0–2-vuotiaat lapset. Kirjan sivunumerointi alkaa nimiösivun jälkeiseltä sivulta numerosta neljä. Tämä yksityiskohta asettaa *Lorulahjan* fyysiset puitteet uuteen valoon, sillä tällä ratkaisulla runokokoelman kansi lasketaan ensimmäiseksi sivuksi. Keino nostaa kansikuvan tasa-arvoiseksi osaksi lukukokemusta.

Lorulahja on siitä epätyypillinen kirja jopa lastenkirjaksi, ettei sen etukansi tai kansien tummansininen selkämys sisällä tekijöidensä nimeä. Genetten mukaan (1997, 39) tunnettu kirjailija saa teoksen kansikuvasta enemmän kansitilaa nimelleen. Tutkimuskohteeni kirjailijat ovat palkittuja, pitkän linjan rakastettuja lastenrunoilijoita, joten kiinnostavasti Genetten argumentti ei tässä yhteydessä päde. *Lorulahjan* ratkaisu on erittäin ymmärrettävä, sillä *Lorulahja* on poikkeuksellinen lastenkirja maksuttomuudessaan ja ei-kaupallisuudessaan äitiyspakkauskirjallisuuden tapaan. Koska *Lorulahjaa* tai kirjakassin toista teosta *Satulahjaa* ei voi ostaa kirjakaupasta eikä lainata kirjastosta, ei runokokoelman menestys ole kiinni kansikuvan tekijätiedoista. Kollektiivisen tekijäkunnan häivyttäminen voi olla tarkoituksellinen teko, joka korostaa entisestään kirjakassin päämäärää nimenomaan varhaisen lukutyön merkkitekona. Tekijöiden kollektiivisuus välittää lisäksi ajatusta yhteiskunnallisesta ponnistuksesta ja korostaa ensikirjan ei-kaupallisuutta.

Kansikuvaa voidaan analysoida myös teosta laajempaan yhteyteen sanattomasti kontekstoisena aputekstinä hypertekstuaalisuuden käsitettä apuna käyttäen. Pirjo Lyytikäinen (1991) soveltaa Genetten paratekstiteoriaa. Artikkelinsa yhteydessä Lyytikäinen (1991, 155) avaa Genetten näkemyksen hypertekstuaalisuudesta, jossa jokin teksti toimii uudelleenmuotoiluna aiemmasta tekstistä Tällaisessä tilanteessa tarkastelussa oleva hypertekstin rakentumisen keinona on aiemman, niin kutsutun hypotekstin muuntelu.

Hyperteksti on pelkän lyhyen intertekstuaalisen viittauksen sijaan ilmiö, jossa hypotekstillä on laaja-alainen vaikutus sitä jäljittelevään hypertekstiin. Jotta kyseessä olisi jostain aiemmasta tekstistä omiin käyttötarkoituksiin muovattu hyperteksti, täytyy hypertekstin tai jonkin siihen liittyvän paratekstin ilmaista kiistattomasti tämä yhteys näiden kahden tekstin välillä.

Genetten teoreettisen määrittelyn turvin *Lorulahja* voidaan määritellä hypertekstiksi, jonka hypotekstinä toimii Kaarina Helakisan (1946–1998) kokoama ja Maija Karman (1914–1999) kuvittama kierrekantinen ensikirja *Pallero* (kuva 2) vuodelta 1979:



Kuva 2: *Pallero*-ensikirjan kansikuva (1979)

Kyseistä teosta jaettiin *Lorulahjan* tapaan neuvoloissa ilmaiseksi vuonna 1979. Sen jälkeen ensikirja matkasi äitiyspakkauksessa vuonna 1982 syntyneiden vauvojen koteihin. Myös *Pallero* sisältää ensirunojen ja arkisen kuvituksen lisäksi monipuolisia varhaisen lukemisen puolesta puhuvia tietoiskuja ja lukutoimintaan liittyviä ohjeistuksia vanhemmalle. Teoksen sisällön koonnut Kaarina Helakisa ja kuvituksesta vastannut Maija Karma olivat kumpikin aikansa maineikkaita lastenkirjallisuuden tekijöitä. *Palleron* julkaisijana toimi aikanaan Lääkintöhallitus. Lastenkirjailija ja kirjallisuustieteilijä Pirjo Suvilehdon (2014, 10) mukaan neuvolajärjestelmä halusi antaa tällä julkaisijavalinnalla ymmärtää, että kirjan lahjoittaminen oli "kansallisestikin tärkeä kädenojennus lapsiperheille, joiden vanhemmuutta haluttiin tukea".

Lukukeskuksen Lue lapselle -hankkeen pilottiselvityksestä (2017) käy ilmi, että myös Lukukeskus (silloinen Kirjailijakeskus) on toiminut *Palleron* yhteistyökumppanina, mikä vahvistaa entisestään yhteyttä *Palleron* ja *Lorulahjan* välillä.

Genetten hypertekstuaalisuuden käsitteen valossa näiden kahden ensikirjan yhteys voidaan nähdä laji-imitaationa, kuolleen lajin henkiin herättämisenä (Lyytikäinen 1991, 161). Vaikka äitiyspakkaus on sisältänyt ensikirjan vuodesta 1982 (Heikkilä-Halttunen 2015, 30), rajoittuu neuvoloiden osallisuus tähän varhaiseen kirjakasvatukseen *Palleron* jakeluun ja nyttemmin *Lukulahja lapselle* -kirjakassiin. Äitiyspakkauskirjallisuuden vuosikymmeniä kestänyt taiteellinen ja kirjallinen köykäisyys on voinut toimia motivaattorina uudistaa *Palleron*kaltainen lukuvalistusta ja taiteellista kunnianhimoa yhdistävä teos tähän päivään.

Lorulahjan yhteys hypotekstiinsä *Palleroon* tehdään näkyväksi pääasiassa kansikuvan kautta visuaalisin keinoin. Missään *Lorulahjassa* kiinteästi olevassa materiaalissa tai sitä ympäröivissä epiteksteissä ei verbaalisesti ilmoiteta teoksen yhteyttä *Palleroon*, mutta kansikuvan yhteys sen edeltäjäänsä on selkeästi havaittavissa. Kansikuvituksissa on selkeitä yhtymäkohtia toisiinsa neljän tunnetilan kuvaamisen ja henkilöhahmojen sijoittelun kautta. Molempien teosten kansikuvituksessa on kuvattu neljä eri ilmettä neljän ruudun omaisesti sijoiteltuna. Merkittävin muutos näissä 1970- ja 2010-luvun aikansa kansikuvissa keskenään on lapsihahmojen ihonvärin ja ikäjakauman heterogeenistyminen. *Pallerossa* kuvataan yksi ja sama nelihampainen, vaaleaihoinen vauva erilaisissa tunnetiloissa, kun taas *Lorulahjan* kannessa kuvatut lapset ovat iän, ihonvärin ja hiusten värin vaihteluiden ansiosta tulkittavissa eri hahmoiksi. Neljän tunnetilan sarjan kuvaaminen kansikuvassa ja hahmojen sijoittelu ruudukkoon ovat *Lorulahjassa* niitä yksityiskohtia, jotka kytkevät runokokoelman osaksi aiempaa äitiyspakkauskirjallisuuden ja lukukasvatustyön historiaa.

Lukijakuntaa ajatellen *Lorulahjan* kansikuva muistuttaa isovanhempaa vanhemmuutensa ensihetkestä 70–80-lukujen taitteen Suomessa. Ideaalitulanteessa *Pallero* on vielä *Lorulahjan* saaneen lapsen vanhemmalla tallessa ja miellelyhtymä *Lorulahjaa* edeltävään varhaisen lukutyön valistustekoon on helppo hahmottaa. Myös neuvolan työntekijällä saattaa olla koulutuksen tai oman elämänhistorian myötä muistikuva *Pallerosta*. Hienovarainen viittaus aiempaan teokseen muistuttaa huomaamattomasti sekä terveydenhoidon ammattilaista että

perhettä siitä, että nyt ollaan jälleen merkittävän kansallisen lukuvalistusteen äärellä. Teosten kansikuvan ja sisällön samankaltaisuus on tietoinen ääneenlausumaton valinta, joka ohjaa *Lorulahjaa* osaksi varhaisen lukutyön kontekstia vielä entistäkin kiinteämmin.

Kirjaesineen kansikuva taipuu moneksi. Tietokirjatutkija Pirjo Hiidenmaan (2018, 88) mukaan kansien alkuperäinen tehtävä on suojata kirjan sivuja. Kansikuva itsessään on väylä teoksen sisäiseen maailmaan. Graafinen suunnittelija Anna Lehtonen (2004, 258–259) katsoo, että kansikuvan tehtävänä on herättää lukijan kiinnostus ja ilmaista kirjan tunnelmaa. Kuvittaja ja graafinen suunnittelija Mika Launis (2001, 60) jatkaa listaa luetellessaan lastenkirjan kansikuvan tehtäviksi samaistumiskohteiden ilmentämisen, kirjan ilmapiirin esittämisen, odotusten luomisen ja teoksen läpi kulkevan visuaalisen maailman näkyväksi tekemisen. Lehtonen (2004, 259) lisää vielä, että parhaassa tapauksessa hyvin tehty kansi edistää lukemista.

Kirjan kansikuva ei ole aina täysin muuttumaton osa kirjaa. Kuten Kaisu Rättyä (2001, 178) huomauttaa, fyysisen kirjan kansikuvitus voi muuttua teoksen saavuttaessa tietyn kanonisen aseman kirjallisuuden kentällä. *Lorulahjan* kansikuva on säilynyt muuttumattomana painovuodet 2019–2024. Näen kansikuvan muuttumisen kaukaisena ajatuksena, sillä teos on niin vahvasti brändätty kansikuvansa avulla osaksi *Lukulahja lapselle* -kirjakassin sisältöä.

Kansikuva ohjaa kohdeyleisöä luokseen. Kannen kuvissa kuvatut lapset edustavat runokokoelman tekijän tavoitteleman lukijakunnan ikäjakaumaa. Kansi kertoo vanhemmalle, minkä ikäinen lapsi runokirjasta hyötyy. Värikäs, selkeäkuvainen ja pienen ihmisenkin käsissä suhteellisen hallitusti käsiteltävissä oleva runokokoelma pyrkii herättämään pienen lapsen mielenkiinnon selkeärajaisilla kasvokuvilla. Päivi Heikkilä-Halntusen (2015, 29) mukaan tutkimukset ovat osoittaneet, että vauvat kiinnittävät huomiota erityisen paljon selkeisiin kaareviin muotoihin ja hymyileviin ihmiskasvoihin. Juuri lukijakunnan houkuttelu on yksi kansikuvan selkeimmistä tavoitteista.

Tämän analyysin pohjalta *Lorulahjan* kansikuvan funktio voidaan määrittää Genetten (1997, 4) viiden merkityskentän polun avulla seuraavasti: Sijainnin kannalta kansikuva ilmenee teoksen

kannessa ja on pysynyt muuttumattomana painoksesta toiseen. Sen ilmenemismuotona on visuaalinen kuvitus neljästä eri-ikäisestä lapsihahmosta, joilla on kaikilla keskenään erilainen ilme ja muut fyysisen olemuksen elementit kuten ihon- ja hiusten väri. Lähettäjän osalta kansikuvitus voidaan määrittää julkaisijan päämäärien ja kuvittajien luovan panoksen yhteistyön tulokseksi. Sen vastaanottajina ovat kaksoisyleisön molemmat osapuolet eli ääneen lukeva vanhempi ja visuaalisista elementeistä hyötyvä lapsilukija. Toisaalta *Lorulahjan* kansikuva toimii myös yhtenä hankkeen markkinoinnin välineenä erilaisissa epiteksteissä, joita analysoin myöhemmin tutkielman edetessä. Tästä näkökulmasta katsottuna kansikuvan vastaanottajana on myös neuvolan terveydenhoitajat sekä ne perheet, jotka ovat vastaamassa lapsen tai tahot, joiden toivotaan saavan positiivista mielikuvaa lukuhankkeen päämäärästä.

Yhteenvedona kansikuvan funktioita ovat mielenkiinnon herättämisen ja sisällön visuaalisen maailman vilauttamisen rinnalla erityisesti kohderyhmään vaikuttaminen ja erilaisten ihmisryhmien tervetulleeksi tekeminen. Kansikuvalla pyritään välittämään leikkisyyden, lapsihahmojen ja intertekstuaalisen viittauksen avulla tietoa vanhemmalle siitä, kenelle teos on suunnattu ja mihin laajempaan valistuskehukseen se kytkeytyy. Lapselle kansikuva toimii mielenkiinnon herättelijänä. Kansikuvan toisto monissa eri tyyppisissä parateksteissä vahvistaa kansikuvan asemaa kirjakassin kasvoina ja auttaa muistuttamaan kirjan ja sitä ympäröivän lukuhankkeen olemassaolosta.

3.3 Teoksen nimi aputekstinä

Seuraavaksi siirryn analysoimaan kohdeteokseni nimen funktiota osana varhaisen lukuvalistuksen kontekstia. Genetten (1997, 74–75) mukaan kirjan lukija on tekstin vastaanottaja, mutta kirjan nimen, tekijöiden ja epitekstien yleisönä on paljon laajempi joukko. Kirjan nimi on tarkoitettu levitettäväksi keskustelun aiheeksi (mt., 74–75). Toisin sanoen teoksen nimen yleisönä on esimerkiksi neuvolan terveydenhoitajat, jotka eivät välttämättä ole lukeneet *Lorulahjaa*, mutta joiden tehtävänä on välittää siitä tietoa eteenpäin. Kaupallisen kirjan kohdalla vastaavassa yleisön asemassa ovat esimerkiksi kirjakaupan myyjät ja kriitikot. Genetten (1997, 55) mukaan teoksen nimi on usein kompleksinen kokonaisuus ja sen

sisällöllinen määrittely on problemaattinen aihe. Hän ei kuitenkaan varsin polveilevan analyysinsä edetessä tarjoa tähän yksinkertaista kritiikkiä, johon voisin tässä tutkimuksessani tarttua. Määrittelen Genetten avulla kirjan nimen funktion verrattain suoraviivaisesti. Kirjan nimen funktioiksi Genette (1997, 793) nimeää seuraavat: 1. identifioiminen eli muista kirjoista erottaminen 2. teoksen kuvaileminen 3. mielleyhtymien rakentaminen tyyllisin keinoin 4. houkuttelevuus. Kirjan nimi on aina tekijöiden valinnoista koostuva hypoteesi sisällöstä. Nimeä myös tulkitaan väistämättä lukijoiden keskuudessa.

Lorulahjan nimi täyttää Genetten kuvaamat kirjan nimen neljä funktiota. Ensinnäkin nimi identifioi teoksen, eli erottaa sen esimerkiksi ”sisarteoksestaan” *Satulahjasta*. Nimi kuvailee teoksen sisältöä indikoidessaan sen runomuotoisuutta. Loru-sana viittaa esimerkiksi runo-sanaa vahvemmin lapsille suunnattuun lorutteluun. Sanaa ”lorulahja” ei kuitenkaan runon tasolla mainita teoksessa, vaan teoksen nimi liittyy runojen nimien tai sisällön sijaan yleisesti runomuotoisuuteen. Lisäksi alkusointuinen *Lorulahja* soljuu suussa mukavasti ja näyttää visuaalisesti tasapainoiselta.

Kansikuvituksessa teoksen nimi on sijoitettu kannen keskelle. *Lorulahja*-sanan muodostavat värikkäät versaalikirjaimet ovat kuvittajien käsialaa eli kiinteä osa kuvitusta, vaikka ne muodostavatkin luettavan sanan. Punaiset, keltaiset, violetit, vaaleanvihreät ja vaaleanpunaiset kirjaimet sekä yksittäinen sininen kirjain ovat kaikki puolelle tai toiselle hieman kallellaan, mikä vahvistaa teoksen lapsenomaista, leikkisää ulkoasua. Kirjainten taakse on sijoitettu vaaleansininen suorakaiteen muotoinen tausta, jossa on tummansinisillä ääriviivoilla piirrettyä, lapselle tuttua arjen esineistöä. Nämä visuaaliset seikat lisäävät teoksen nimeen mielleyhtymiä lapsille suunnatusta ensikirjasta. Houkuttelevuutta *Lorulahjan* nimi ilmaisee ytimekkyydellään ja kuvaavuudellaan. Nimi informoi teoksen perimmäisestä tyylistä ja genrestä hienovaraisesti viestien. Houkuttelevuus liittyy myös osin visuaalisiin seikkoihin, joten kohdeteokseni kohdalla nimen osafunktioita ei täysin voida luokitella toisistaan irrallisiksi keinoiksi.

Teoksen nimeä tarkastellessa herää kysymys siitä, kuka on teoksen nimen taustalla. Tyypillisesti teoksen nimen lähettäjänä on teoksen tekijä, mutta teoksen on voinut nimetä myös kustantaja (Genette 1997, 739). *Lorulahjan* tapauksessa voidaan tulkita, että nimi on johdettu *Lukulahja*

lapselle -hankkeen nimestä. Siksi nimi voidaan tulkita työryhmän yhteiseksi ideaksi, joka ei suoraan idenfioitu yksittäiseen julkaisijatiimin jäsenen tai kokoelman kirjailijaan tai kuvittajaan.

Lahja-sanana valinta Lukulahja lapselle -kirjaohjelman ja sen sisältämien teosten nimeen kietoo teokset osaksi valistustarkoitusta ja ei-kaupallisuutta. Teoksen ympärille luodaan ajatusta kulttuuriperinnön eteenpäin viemisestä suullisesti. Lisäksi lahja-sanana käyttö sisältää ajatuksen loruttelun lahjasta ja yhteisestä vuorovaikutteisesta ajasta lapsen ja vanhemman välillä. Lukuhetki ymmärretään teoksen yhteydessä ikään kuin ilon ja oppimisen lahjana. Lue lapselle -hankkeesta liikkeelle lähtenyt Lukulahja lapselle -ohjelma tarjoaa kirjakassissa *Lorulahjan* ohella isommille lapsille suunnatun *Satulahja*-tarinakokoelman.

Perheet saavat kirjakassin neuvolakäynnin yhteydessä terveydenhoitajalta. Kassin siirtyminen neuvolajärjestelmän kautta Lukukeskuksen ja Suomen Kulttuurirahaston (ja nyttemmin jo Eduskunnan rahoittamana) hankkeena lapsiperheen kotiin implikoi vanhemmalle ajatusta merkittävästä lahjasta, jolla halutaan opastaa ja valistaa. Kassi on lahja lapselle, mutta myös väistämättä vanhemmalle. Sekä kirjaohjelman nimi "Lukulahja lapselle" että kassin sisällön molemmat kirjat *Lorulahja* ja *Satulahja* sisältävät ilmauksen vastikkeettomasta lahjoittamisesta. Hankkeen kontekstissa kirjalahja nivoutuu osaksi yhteiskunnallisesti merkittävää kädenojennusta. *Lorulahja* on fyysinen yhteiskunnan tukema ikioma lahja lapselle. Kirjakassi takaa, että jokaisella suomalaisella vauvalla olisi edes yksi aivan ikioma uusi kirjaesine kotona mahdollistamassa kirjoihin tutustumisen ja varhaisen ääneen lukemisen kokemisen.

Huomionarvoisia uusia merkityskenttiä kirjakassin lahja-sanana käyttö saa, kun sitä tarkastellaan *Lorulahjan* takasisäkannen puheenvuoron otsikon yhteydessä. Julkaisijan ja rahoittajan allekirjoittaman puheenvuoron otsikko "Ääneen lukeminen on lahja lapselle" (LL, 23) aukikirjoittaa itsessään sen, keneltä kenelle lahja lopulta on. Kirjaohjelman nimenä on "Lukulahja lapselle", mutta oikeastaan kassin funktiona on tarjota mahdollisuus vanhemmalle. Varsinainen lahja tässä lukuvalistusohjelmassa on lopulta ääneen lukemisen tapahtuma, vanhemman ja lapsen välinen lukutoiminta. Yhteiskunta toimii tässä prosessissa mahdollistajana fyysisten kirjojen lahjoittamisen avulla. Yhteiskunnalliset toimijat muistuttavat

runokirjan periteksteiksi määriteltävien aputekstien avulla lukemisen tärkeydestä ja opastavat kirjan käytössä. Kuten jo aiemmin teoriaosuudessa olen esittänyt, ääneen luetun kirjallisuuden kuunteleminen tukee lapsen kehitystä laaja-alaisesti. Ikioma kirjalahja näyttäytyy siis yhteiskunnan tukemana lahjana lapsen kehitykselle. Voisikin ajatella, että koko kirjaohjelman takana on loppujen lopuksi ajatus vastavuoroisuudesta. Mahdollistamalla puitteet ääneen lukemisen lisääntymiselle yhteiskunta saa tulevaisuudessa vastalahjana monilukutaitoisen, monella hyvinvoinnin osa-alueella terveen kansalaisen osaksi yhteiskunnan rattaita. Paratekstien toimintamekanismien ja vaikuttamisen mahdollisuuksien näkökulmasta on mielenkiintoista, että tässä yhteydessä teoksen nimen merkitys muodostuu vuorovaikutuksessa teoksen toisten peritekstien ja tekstin kanssa.

Genetten (1997, 4) paratekstien määrittelypolkua hyödyntäen teoksen nimen funktio kiteytyy seuraavasti: Nimi sijaitsee näkyvästi teoksen kannessa, nimiösivulla sekä kirjan selässä. Se on kiinteä osa fyysistä kirjaa ja julkaistu ajallisesti samaan aikaan päätekstin kanssa. Kirjan nimi ilmenee kielellisten ja visuaalisten elementtien yhteistyönä. Nimen lähettäjänä on julkaisija ja vastaanottajana etenkin kaksoisyleisön aikuislukija sekä laajemmin kohdeyleisö ja sitä ympäröivät ryhmät, kuten jakelukanavan ja median edustajat. Nimen funktio on erottaa teos muista nimikkeistä, informoida teoksen genrestä ja kohderyhmästä, houkutella luokseen ja rakentaa mielleyhtymiä.

3.4 Nimiösivu tekijöiden tilana

Tässä alaluvussa käsittelem *Lorulahjan* nimiösivua (kuva 3) keskittyen siinä esiteltäviin tekijöihin. Runokokoelman tekijöiden Hannele Huovin, Jukka Itkosen ja Johanna Venhon nimet on sijoitettu nimiösivulle sen sijaan, että tekijöiden nimet olisi esitetty jo perinteisesti kansikuvassa. Kohdeteokseni 26 runoa on jaettu runoilijoiden kesken 8–8–10 jaottelulla, eli suhteellisen tasavertaisesti. Jokaisen runon alla on tieto sen kirjoittajasta. Sen sijaan kuvittajien työtä ei *Lorulahjassa* erikseen jaotella kahtia ja tässä teos onkin onnistunut hyvin. Kahden eri kuvittajan työnjäljen samankaltaisuus muodostaa ainakin näin ummikon silmään todella yhtenäisen kokonaisuuden aukeama aukeamalta.

Lorulahjan valitut runoilijat herättävät lukijoissa vaikutelmia ja ennako-oletuksia. Huovin nimi yhdistyy omassa mielessäni eritoten hellään vauvarunoiluun ja klassikoksi muodostuneeseen vauvarunokirjaan *Vauvan vaaka* (1995). Tätä suussa soljuvaa ja koskettamiseen kutsuvaa sisältöä Huovi tarjoilee myös *Lorulahjassa*. Itkosen runotyyli on läpi tuotannon kielellisesti kimurantimpi ja otteeltaan filosofisempi. Venho taas tarttuu arjen pieniin elämänhetkiin ja kuvailee niitä kiitollisuuden tunteen kautta. Kannesta kanteen läpikuvitetun ensikirjan ensimmäinen runo on sijoitettu jo nimiösivun vasemmalle sivulle:



KUVA 3: Nimiösivu (LL, 3)

Hannele Huovin runo "Nyytti" (LL 2019, 2) kertoo vauvasta, joka "tähtipolkuaan kiipeämään lähti". Aukeaman asettelulla on kokonaisuuden kannalta merkitystä. Kekseliäästi koko sivun kokoisen täysikuun sisään sijoitettu runo luo herkän aloituksen lukuhetkelle. Kuvakirjatutkija Sirke Happonen (2001, 105) mukaan länsimaisessa kulttuurissa korostuva vasemmalta oikealle lukeminen heijastuu myös kuvien katsomiseen. Happonen (mt., 105) katsoo, että ensimmäisenä katsottua vasenta sivua pidetään turvallisena tilana, kun taas oikealla sivulla tavataan kuvata tarinan kannalta uudet elementit ja seikkailut. Oikealle sivulle sijoitettujen tekijöiden nimien ja teoksen nimen lisäksi nimiösivulla esiintyy pieni tummaihoisen lapsihahmo taapertamassa kädet ojossa täysikuusta pois päin kohti sivun oikeaa reunaa katse uteliaana yläviistoon *Lorulahjan* kirjaimiin. Pieni lapsihahmo on kuin kuusta pudonnut pieni ihme, joka on lähtemässä teoksen myötä jännittävälle lukuseikkailulle uuden kirjalahjansa

parissa. Nimiösivu tarjoaa aikuislukijalle tietoa tekijätiimistä tekstin keinoin. Samanaikaisesti teos kykenee kuitenkin ottamaan kauniilla tavalla myös lapsiyleisön huomioon jo nimiösivulla lapsihahmo-kuvituksen avulla.

Tekijöiden nimien fontti mukailee runokokoelman leikkisää tyyliä, vaikka fontti onkin koneellisesti tehty kirjaintyyppi. Samaa fonttia hyödynnetään myös runojen nimien otsikoinnissa. Kaikki kolme runokokoelman runojen tekijää on mainittu aakkosjärjestyksessä sukunimen mukaan. Kuvittajat taas on mainittu hieman alempana aakkosjärjestyksessä etunimen mukaan Aapo Ravantti ensimmäisenä. Taitosta vastaa kuitenkin toisena mainittu kuvittaja Reetta Niemensivu, mikä herättää hieman pohdintaa siitä, millainen työmäärän painotus kuvittajilla teoksessa on keskenään ollut, oletetaanko Ravantin brändin tunnettavuuden olevan vankempi vai onko kyseessä vain täysin tiedostamaton ja puolueeton sijoitteluvaihtelu.

Nimiösivulla mainitaan myös Päivi Heikkilä-Halttusen nimi teoksen asiantuntijana. Lastenkirjailija ja kirjallisuustieteilijä Pirjo Suvilehdon (2014, 17–18) mukaan (kaupallisten) 2000-luvun alusta lähtien ensikirjojen tekijätiimeihin on alettu ottaa lapsen kehityksen asiantuntijoita mukaan antamaan tukensa vanhemmuudelle. Asiantuntijuuteen vetoaminen lisää *Lorulahjan* valistavaa otetta.

Tekijätiimin nimien valinta ei vaikuta sattumanvaraisesti valittujen kirjailijoiden kavalkadilta. Brändin käsitettä tarkastelleen Tarja-Liisa Hypénin (2012, 6) mukaan kirjailijan brändillä pyritään symbolisesti takaamaan ostajille kirjan laadukkuus. Hannele Huovi on teoksen runoilijoista sellainen kirjailijanimi, joka herättää yleisön mielessä jonkinlaisen muiston ja mielikuvan. Huovin Urpo ja Turpo -hahmot ovat varmasti yksi tärkein linkki *Lorulahjan* tekijätiimiä ajatellen tämän päivän äidin ja lastenkirjallisuuden välillä. Itkosen ja Venhon kirjailijanimi oli jopa itselle tuntemattomampi, kun taas Heikkilä-Halttusen nimi hyvinkin tuttu entuudestaan omien opintomateriaalieni puolelta. Tarkastelen kirjailijoiden nimiä siis väistämättä puolueellisesta näkökulmasta.

Nimien häivyttäminen kansikuvasta antaa lisää painoarvoa teokselle itselleen fyysisenä kirjana ja kirjakassin osana. Kirjakassilla pyritään tavoittamaan kaikki suomalaiset lapsiperheet siitä

riippumatta, kuinka laaja-alainen kirjallisuuden tuntemus perheiden sisällä on. Tästä syystä kirjailijoiden nimien häivyttäminen kansikuvasta ja niiden tasavertainen mainitseminen vasta nimiösivulla tuntuu täysin luonnolliselta ja oikealta ratkaisulta.

Lorulahjan nimiösivu ja siihen sijoitettujen kirjailijoiden nimet voidaan määrittellä Genetten (1997, 4) peritekstiipirteiden määrittelyn avulla. Sijainnin kannalta tekijöiden nimet määrittyvät peritekstinä kohdeteoksen nimiösivulla. Teoksen tekijöiden nimet on painettu teokseen samaan aikaan päätekstin kanssa. Tekijöiden nimet ilmenevät leikkisällä fontilla kielellisenä aineksena, mutta leikkisyyteen liittyy myös teoksen yhdenmukainen visuaalinen ilme. Tekijöiden nimien lähettäjänä on julkaisija, joka haluaa tietyllä tekijätimillä osoittaa teoksen laatua ja vaikuttavuutta. Asiantuntijaksi ilmoitetun Päivi Heikkilä-Halttusen kattavaa tutkijauraa ja titteliä ei tuoda teoksen yhteydessä ilmi, mutta asiantuntija-sana jo itsessään muistuttaa lukutyön takana vaikuttavista alansa ammattilaisista. Nimien vastaanottajana on teoksen kaksoisyleisöä ajatellen nimenomaan aikuislukijat. Tekijöiden nimien ilmoittamisella esitellään teoksen runojen kirjoittajat, kuvitusten kuvittajat ja asiantuntija. Tällä pyritään tuomaan esiin sitä, mitä kukin tekijäjoukon jäsen on teoksen eteen tehnyt. Tekijöiden ilmoittamisen lisäksi nimiöaukeama on *Lorulahjassa* jo yksi runoaukeama itsessään. Hannele Huovin runo avaa portin lukemisen maailmaan ja kaunis kuu-kuvitus yhdistettynä oikealle matkaavaan lapsihahmoon tekevät sivusta kokonaisuuden, joka houkuttelee kääntämään sivua seuraavien runojen pariin.

3.5 Takakansi teoksen kontekstioijana

Tässä alaluvussa keskityn *Lorulahjan* takakanteen teoksen kontekstioijana. Tavanomaisesti takakanteen sijoitettua informaatiota ovat esimerkiksi kirjailijan ja teoksen nimi, genreviittaus, kansikuvittajan nimi, kannen taittaja, kustantaja, hinta, lehdistölainaukset, julkaisuajankohta, ISBN, EAN-koodi ja takakansiteksti eli please-insert (Genette 1997, 25–26). Genetten (mt., 110) mukaan please-insertin tehtävänä on kontekstoida teos osaksi laajempaa kokonaisuutta. Takakannen tekstillä pyritään auttamaan teoksen ostamista tai lukemista harkitsevaa yleisön edustajaa ymmärtämään ja tulkitsemaan teosta. Hiidenmaan (2018, 95) mukaan takakansitekstit ovat usein markkinahenkisiä ja ne ”kuvaavat tekstiyhteisön arvoja ja

tavoitteita”. Ei-kaupallisena teoksena *Lorulahjan* ei tarvitse vakuuttaa kohdeyleisöä rahankiilto silmissä, mutta hankkeen tavoite tehdään silti näkyväksi takakansitekstissä.

Lorulahjan vaaleansininen takakansi on kuvitettu hempeillä sinisillä ääriviiva-piirrustuksilla, joiden aiheamaailma antaa sekä lapsi- että aikuislukijalle lisävihjeitä siitä, minkä ikäisille lukijoille runokokoelma on suunnattu. Kuvituksessa esiintyy toistamiseen pienelle lapselle tuttuja arkimaailman konkreettisia esineitä kuten aakkospalikat, pehmolelut, tutti ja tuttipullo, helistin ja kuumemittari. Lisäksi kuvituksessa toistuvat suljetut ja avatut kirjat. Takakannen kuvituksen aiheet tekevät näkyväksi ajatuksen siitä, että *Lorulahja* tarjoaa tarttumapintaa nimenomaan ”tutti-ikäiselle” väelle. *Lorulahjan* takakansi sisältää vain ytimekkään takakansitekstin eli please-insertin sekä painoksesta riippuen rahoittajan ja myöhemmin julkaisijan logon. Sinisen esinetaustan päälle takakanteen on sijoitettu koko kirjan leveyden mittainen valkeapohjainen suorakaiteen muotoinen laatikko, johon on sijoitettu lyhyt takakansiteksti:

Lorulahja-runokirja on Suomen Kulttuurirahaston rahoittama ja Lukukeskuksen julkaisema. *Lorulahja* jaetaan neuvoloissa osana Lukulahja lapselle -kirjakassia vuosina 2019-2021 syntyville vauvoille. (Lorulahja 2019, takakansi.)

Lorulahja jaetaan neuvoloissa osana Lukulahja lapselle -kirjakassia kaikille vauvaperheille. (Lorulahja 2022, takakansi.)

Lorulahjan takakansiteksti kontekstoi teoksen osaksi kirjakassia. Vuoden 2019 painoksen takakansitekstillä pyritään vaikuttamaan kohdeyleisöön arvopohjan kautta ja Suomen Kulttuurirahaston logolla lisätään teoksen arvokkuuden sekä kulttuurisen merkittävyyden tuntua. Vuoden 2022 uudistetussa painoksessa Suomen Kulttuurirahaston logo on vaihdettu Lukukeskuksen eli julkaisijansa logoon. Hiidenmaan (2018, 96) mukaan takakannessa voidaan ilmaista teoksen eräänlainen ideaalilukijakunta. *Lorulahjan* kohdalla takakannen teksti tekee näkyväksi kohderyhmänsä sanavalinnoilla ”vauvoille” / ”vauvaperheille” (LL 2019/2022).

Genetten (1997, 4) peritekstien analysoinnin vaiheita hyödyntäen *Lorulahjan* takakansiteksti voidaan pilkkoa ja määritellä seuraavasti: Tutkimuskohteessa takakansiteksti sijaitsee tyypillisellä paikallaan takakannessa. Ilmestymisajankohdaltaan tekstin sisältö vaihtelee.

Lorulahjasta on ainakin kaksi eri painosta, jotka ovat sisällöllisesti identtisiä. Uudemmassa painoksessa takakansitekstiä on supistettu entisestään ja logo on vaihtunut rahoittajasta julkaisijan logoon. Ilmenemismuodoltaan takakannen tekstit ovat kielellistä, verbaalista teoksen ainesta. Takakannen kuvitus ilmentää kuitenkin lapsilukijalle kuvituksen kautta teoksen kohdeyleisöä ja sisältöä, joten kuvitusta voidaan ajatella lapsilukijan mielen tasolle pyrkiväksi please-insertiksi, eli sen tehtävänä on kontekstoida teosta lastenkirjaksi. Takakannen lähettäjä on siis näin ollen julkaisija ja vastaanottajana sekä vanhempi että lapsi, joka kiinnittää huomion tekstin sijaan kuvaan ja sen välittämään tietoon. Takakansi ilmoittaa myös laajemmalle yleisölle teoksen ydinsisällön ja jakelukanavan. Takakannen tarkoituksena on ilmaista vanhemmalle rahoittajan, julkaisijan ja jakelukanavan avulla teoksen hyödyllisyys ja merkittävyys sekä kohdeyleisö.

Lorulahjan takakansi voisi hypoteettisesti tulevaisuudessa sisältää maininnan lukuohjelman saamista palkinnoista tai sitaatteja vastaanotosta, haastatteluista ja uutisoinnista. Teos eroaa kuitenkin jakelukanavan ja maksuttomuuden vuoksi kaupallisesta kirjatuoannosta, minkä vuoksi takakannen tekstissä annetaan huomattava ja täysin ymmärrettävä painoarvo nimenomaan jakelukanavalle, julkaisijalle ja rahoittajalle.

3.6 Takasisäkannen argumentaatio

Tässä alaluvussa tarkastelen *Lorulahjan* takasisäkannessa sijaitsevaa peritekstiä (kuva 4). Takakannen sisäosaan on sijoitettu sivun mittainen puheenvuoro, joka ohjaa teoksen pedagogisten tavoitteiden ymmärtämisessä. Lukukeskuksen (ja ensimmäisessä painoksessa myös Suomen Kulttuurirahaston) allekirjoittama puhe puhuttelee vanhempaa, ohjaa lukemaan jo pienelle vauvalle ja esittelee lukemisen, läheisyyden ja vuorovaikutuksen positiivisia vaikutuksia koko perheen hyvinvoinnin kannalta:



KUVA 4: Takasisäkannen puheenvuoro (LL, 22-23)

Sisäkannen puhe sisältää paljon kehitykseen ja kasvatukseen liittyviä ilmaisuja kuten "kielellinen kehitys" ja "vahvistaa tunnetaitoja" (LL, 23). Toisaalta puhe auttaa myös ymmärtämään yhdessä lukemisen emotionaalista puolta korostaen kirjallisuuden läsnäolon tuomaa "yhteyttä muihin ihmisiin", "turvaa ja ymmärrystä" ja "turvaa ja oivalluksia lapsen eri ikävaiheissa" (LL, 23). Takakannen sisäsivun sisältämän puheenvuoron psykologiaan ja kasvatustieteeseen vetovava lataus on aputeksti teoksen käyttöön ja kirjalahjan tavoitteen ymmärtämiseksi. Vasemmalle sivulle sijoitetun Johanna Venhon runon "Pala tallessa" (LL, 22) yhteyteen on sijoitettu kuvitus, jossa vaaleaihoinen äiti halaa lempeästi vaaleaihoista leikki-ikäistä lasta. Molemmilla hahmoilla on silmät kiinni ja suut onnellisessa hymyssä. Kuvan läheisyys lisää takasisäkannen puheenvuoron emotionaalisuutta. Äiti halaa kuvassa lastaan, mutta puheenvuorossa toiveikas ja lämmin tunnelma ovat ikään kuin kannustava kielelliseen muotoon kääritty halaus tekijätiimiltä puheenvuoroa lukevalle vanhemmalle.

Lorulahjan takasisäkannen puheenvuoro tekee näkyväksi lukuohjelman tavoitteen varhaisen ääneen lukemisen määrän edistämisestä. Genette (1997, 196) puhuu paratekstiteoriassaan esipuheesta, jonka voisi ajatella sijaitsevan teoksen alussa ennen varsinaista leipätekstiä. Esipuhe voi kuitenkin sijaita Genetten (mt., 172) mukaan myös tekstin lopussa, joten sijainti ei

ole esipuheen tehtävän määrittämisen kannalta olennainen seikka. Esipuheteksti kootaan yleensä vasta kun kirjan varsinainen sisältö on valmis (mt., 174). Sillä on myös mahdollisuus muuttua painoksesta toiseen ajan myötä. Esipuheen pääasiallinen tehtävä on Genetten (mt., 197–198) mukaan varmistaa, että teksti luetaan oikein. Sen avulla lukijaa voidaan pyrkiä ohjeistamaan miten juuri kyseistä teosta tulisi lukea. Tarkoituksena on ikään kuin suostutella lukijaa lukemaan teosta ja johdatella teoksen lukemisen äärelle.

Sosiologi Jaana Vuori (2021) esittelee retoriikan teoriassa perinteisesti käytetyt kolme apukäsitettä eetoksen (ethos), paatoksen (pathos) ja logoksen. Eetoksella tarkoitetaan Vuoren (mt.) mukaan uskottavuuteen ja itsensä esittämiseen liittyviä tapoja, joita puhuja käyttää argumentaatioissaan. Paatos taas viittaa puhujan ja yleisön välisen suhteen rakentumiseen ja tapoihin, joilla puhuja puhuttelee yleisöään. Sekä eetos että paatos ovat sidoksissa vuorovaikutustilanteeseen. Logoksella tarkoitetaan Vuoren (mt.) mukaan järkisyihin vetoamista eli sillä viitataan tarkemmin argumentaation sisältöön. Näitä kaikkia kolmea argumentaation muotoa sovelletaan myös takakannen sisäsivun puheenvuorossa seuraavanlaisesti: Puheenvuoron takana vaikuttava Lukukeskus (ja Suomen Kulttuurirahasto) puhuvat puheenvuorossa itsestään monikon ensimmäisessä persoonassa: ”Toivomme, että *Lorulahja* on alku koko elämän mittaiselle lukuseikkailulle” (LL, 23). Tämä me-muotoisuus vahvistaa eetoksellista ajatusta siitä, että puheenvuoron ja teoksen takana oleva tekijäkunta on uskottava kollektiivinen ammattilaisten joukko. Puheenvuoron allekirjoittanut puhuja rakentaa vuorovaikutusta kohdeyleisönsä puhuttelemalla lukijaansa yksikön toisessa persoonassa ”Kun puhut ja luet vauvalle, annat hänelle lahjoista tärkeimmän” (LL, 23). Paatoksen keinona käytetään siis puheenvuoron osoittamista suoraan lapsen vanhemmalle. Arkisen vuorovaikutustilanteen kuvaaminen tekstissä luo siltaa ja yhteisymmärrystä tekijän ja vastaanottajan välille. Logoksen järkisyihin vetoavia keinoja puheenvuorossa käytetään kasvatopsykologisiin faktoihin vedoten. Puheenvuoron mukaan ”lukeminen kehittää myös lapsen kykyä asettua toisen asemaan ja vahvistaa tunnetaitoja” (LL, 23) ja ”Kun on sanoja ilmaista itseään ja kertoa tunteistaan, on helpompi pärjätä porukassa” (LL, 23). Näissä perusteluissa vedotaan toiveikkaasti ajatukseen, että lukemista lisäämällä lapsesta kehittyy sosiaalisesti taitava yksilö, joka ei toisaalta tule kiusatuksi, muttei myöskään ajaudu kiusaamaan muita.

Puheenvuoro sisältää kokonaisuudessaan implisiittisen ajatuksen siitä, että vanhemmalla on kasvatuksellinen vastuu lukea lapselle. Tätä korostetaan puheenvuorossa lukemisen hyvää tekevällä voimalla. Puheenvuoron lause "Jo vauvalle kannattaa lukea" (LL, 23) ohjaa vanhempaa lukemaan jo hyvin pienelle vauvalle. "Läheisyys ja silittely luovat vankan perustan koko perheen hyvinvoinnille" (LL, 23) vetoaa tunteisiin ja hyvinvointiin ja vahvistaa osaltaan sylissä lukemista. "Toivomme, että *Lorulahja* on alku koko elämän mittaiselle lukuseikkailulle kirjojen parissa" (LL, 23) kehottaa jatkamaan lukemista lapsen kasvettuakin. Puheenvuoro pyrkii vetoamaan järkisyihin, mutta pyrkii samalla rakentamaan luottamuksellista vuorovaikutussuhdetta lukijan kanssa.

Esipuhe voi esiintyä autografisena eli tekijän kirjoittamana, aktoriaalisena eli teoksen todellisen, fiktiivisen henkilöahmon kirjallisena tuotoksena tai allografisena eli kolmannen osapuolen tuottamana tekstinä (Genette 1997, 178–179). *Lorulahjan* tapauksessa kirjoittaja on esitetty allografisena: puheenvuoron allekirjoituksena on Lukukeskus (ja alkuperäisessä painoksessa myös Suomen Kulttuurirahasto) eli teksti esitetään julkaisijan ja rahoittajan kirjoittamana.

Esipuhe voidaan määritellä ylläolevien tekijyyden lisäksi myös esipuheen kirjoittajan todenperäisyyden avulla. Kirjoittajan allekirjoitus voi olla autenttinen eli todenperäinen, apogryfinen eli valheellinen tai fiktiivinen jolloin allekirjoitus on täysin kuvitteellisen tekijän (Genette 1997, 179). Tämän määritelmän mukaisesti puheenvuoroa määriteltessä vastaan tulee kysymys siitä, onko puheenvuoron allekirjoitus autenttinen vai voidaanko puheenvuoroa tarkastella kriittisesti apogryfisenä. Lukukeskus ja Suomen Kulttuurirahastohan ovat yrityksiä, joten tekstin taustalla on väistämättä jokin yksittäinen ihminen tai pieni ihmisryhmä. Henkilöllisyydet häivytetään allekirjoituksessa yritysten taakse, jolla puheenvuoro lisää auktoriteettiin vetoamista ja tietopohjaista taivuttelua. Huomionarvoista tässä kriittisessä määrittelyssä on kuitenkin allekirjoituksen ja painosten suhde. Puheenvuoro on säilynyt identtisenä painoksesta toiseen 2019–2024, mutta rahoittajan ilmoittaminen on poistettu allekirjoituksesta siinä vaiheessa, kun rahoitus siirtyi Suomen Kulttuurirahastolta Eduskunnalle. Tästä voidaan päätellä, ettei Suomen Kulttuurirahasto ollut alunperinkään kirjallisessa vastuussa puheenvuorosta, vaan kyse on enemmänkin imagon ja vaikutelmien luomisesta.

Genetten luokittelussa mainituista takakannen elementeistä kannen taittajan ja kustantajan tiedot on sijoitettu takakannen sisäsivulle. Ratkaisu rikkoo perinteisiä kirjan formaalisia konventioita, joita *Lorulahja* toki päämääräänsä hyväksi käyttäen uudistaa muutenkin. Takakannen sivunumeroitu sisäsivu sisältää myös Avainlippu-merkinnän, joka korostaa kirjan kotimaista painopaikkaa ja lisää teoksen arvokkuutta osana suomalaista työtä. Avainlipun viereen on sijoitettu myös Joutsenmerkki havainnollistamaan kirjan täyttävän tietyn ympäristökriteerit.

Genetten (1997, 4) määrittämisanalyysin keinoin *Lorulahjan* esipuheen viesti määrittyy siis seuraavasti: *Lorulahjan* esipuheen kriteerit täyttävä puheenvuoro sijaitsee poikkeuksellisesti teoksen alkupään sijaan takakannen sisäsivussa. Puheenvuoron ilmestymisajankohta myötäilee teoksen päätekstin ajankohtaa, eikä kirjoitus ole ainakaan vielä muuttunut painoksesta toiseen muutoin kuin rahoittajan ilmoittamisen poisjättämisellä. Ilmenemismuodoltaan puheenvuoro rakentuu pitkälti verbaalisesta aineksesta, mutta puheenvuoron yhteyteen on sijoitettu kuvitukseksi kahdet kengät sekä Avainlippu-logo merkkinä kotimaisesta työstä. Puheenvuoron lähettäjänä on kolmas osapuoli, eli teoksen julkaisija ja alkuperäisessä painoksessa myös rahoittaja. Lähettäjä on kollektiivinen yhteisö, eikä se yhdisty yksittäiseen henkilöön hankkeen takana. Puheenvuoron vastaanottajana on lapsen vanhemmat. Puheenvuoro pyrkii yhdistämään teoksen osaksi laajempaa lukukasvatuksen kontekstia. Puheenvuoro vetoaa tunteeseen ja järkisyihin sekä korostaa julkaisukanavan auktoriteettia ja perehtyneisyyttä aiheeseen. Puheenvuoro pyrkii konkreettisiin esimerkeihin ja kasvatopsykologisiin huomioihin nojaten kannustamaan vanhempaa lukemaan lapselle jo varhain.

3.7 Tietoiskut vuorovaikutteisen lukutoiminnan vahvistajana

Lorulahja sisältää 6 infolaatikkoa, joista käytän tässä luvussa myös synonyymeja tietoisu- ja tietolaatikko. Visuaaliselta ilmeeltään kyseessä on suorakulmion muotoinen värillinen laatikko pääasiassa aukeaman oikeanpuoleisella sivulla. Sivun ala- tai yläreunaan sijoitettu infolaatikko sisältää filosofian tohtorin ja lastenkirjallisuutta ansioituneesti tutkineen Päivi Heikkilä-Halttusen tekstimuotoisia muutaman virkkeen tietoiskuja lukemisen hyödyistä, kirjan käytöstä

sekä vanhemman ja lapsen vuorovaikutuksesta. Tässä alaluvussa analysoin tietoiskujen rakennetta ja toiminnallista tavoitetta osana lukukokemusta.

Siinä missä jokaisen runon yhteyteen on merkattu kyseisen runon kirjoittajan nimi, toimivat tietolaatikat irrallisina informaatiokulmauksina ilman kirjoittajan mainitsemista. Lukijalle ei selviä teoksen yhteydessä se, onko Heikkilä-Halttunen kirjoittanut tietoiskut juuri tätä teosta varten vai onko informaatio koostettu julkaisijan toimesta Heikkilä-Halttusen aiemmista lastenkirjallisuuden hyötyjä käsittelevistä ja lukemiseen ohjaavista julkaisuista. Tämän vuoksi selvitin asian sähköpostitiedustelun kautta. Päivi Heikkilä-Halttunen täsmensikin ilokseni, että tietoiskut ovat teosta varten kirjoitettuja ja myös kirjakassissa jaettavan Lukumitan tieto on hänen tuottamaansa (Heikkilä-Halttunen, sähköpostivastaus 10.01.2024). Tarkasteltaessa tietolaatikoita peritekstin päämäärän näkökulmasta, voidaan infolaatikat hahmottaa nopeasti aputekstiksi päätekstin ymmärtämisen kannalta. Asiantuntijuuteen vetoaminen yhdistettynä aukeaman runoihin ohjaavat kirjan oikean käytön ja ymmärtämisen pariin. Siksi tietolaatikoiden argumentointi perustuu pitkälti logokseen, eli järkisyihin vetoamiseen asiantuntijuuden avulla (Vuori 2021). Seuraavaksi analysoin tarkemmin muutamaa infolaatikkoa esimerkkeinä, joissa aputekstin merkitys korostuu osana lukukokemusta.

Ensimmäinen infolaatikko on sijoitettu heti runoteoksen toiselle aukeamalle. Vaaleanpunaisella aukeamalla on oikean sivun yläreunassa vaaleansininen laatikko, jonka asiantuntija-tekstissä korostetaan vauvalle puhumisen ja silmiin katsomisen merkitystä osana huolenpitoa ja vuorovaikutusta:

JUTTELE LAPSELLE. Parasta musiikkia lapsen korville ovat muiden perheenjäsenten äänet ja arkinen puhe. Vauva kuuntelee puheen rytmiä ja äänen vaihteluita. Lapselle jutellessa on tärkeää katsoa häntä silmiin ja viestiä myös eleillä rakkautta ja huolenpitoa. (LL, 5.)

Tietoisku on ensimmäinen teoksen tarjoama sysäys kohti vuorovaikutusta. Infolaatikko ikään kuin avaa lempeästi portin kohti ääneen lukemisen vahvistumista. Aukeaman kolme ensiloruiksi soveltuvaa hellittelyrunoa tarjoavat konkreettisia mahdollisuuksia pienen vauvan kanssa kommunikointiin ja luontevaan kosketukseen. Esimerkiksi Hannele Huovin runo "Rakkauskuoppa" (LL, 5) sisältää kasvojen osien nimiä ja niihin liitettyä symbolista runokieltä

kuten "untuvaposket", "lammikkosilmät" ja "nuppusuu". Kehonosien nimeäminen ohjaa aikuista koskemaan vauvaa runon edetessä. Kiintymystä vahvistavaa sanomaa ja vanhemman omatoimista hellittelyä lisää myös samalla sivulla oleva niin ikään myös Hannele Huovin kynästä lähtöisin oleva runo "Ihanin" (LL, 5), jossa maailman ihaninta vauvaa nimitetään leikkisästi "kainalokanaksi" ja "sylikatiksi". Sivun runojen soveltumista jo hyvin pienenkin vauvan kuultavaksi vahvistetaan suurella aukeaman täyttävällä kuvituksella, jossa kuvataan hymyssä suin nukkua potkupukuinen myssypäinen vauva.

Toinen aputekstin tehtävää erityisen hyvin havainnollistava tietolaatikko on aukeaman 12–13 kokonaisuus, jossa vaaleanpunainen infolaatikko on sijoitettu oikeanpuoleiselle sivulle alareunaan (LL, 13).

LÄSNÄOLO JA RAUHOITTUMINEN. Lapsen kiinnostus omaan kotikieleen alkaa jo paljon ennen ensimmäisiä sanoja. Loruttelu ja lapsen kehitysvaiheeseen sopivat kirjat antavat pohjan kielen kehitykselle. (LL, 13)

Tietoiskun avainsanat "läsnäolo" ja "rauhottuminen" tukevat päätekstin sisältöä. Aukeamalle on sijoitettu vaaleansininen kuun ja tähtien täyttämä unimaailma. Vasemman sivun kuvituksessa tuttuinen violettiraitaiseen yöhaalariin puettu pieni lapsi nukkuu vatsallaan vaaleanpunaisen peiton päällä varpaat tyynyllä. Vieressä hänellä on vaaleanpunainen pehmolelu-pupu. Toisella sivulla unimaailmassa loikkii kirppu ja sininen vaaleanpunahäntäinen jänis, joka yhdistyy nukkuvan vauvan pehmolelu-pupun kuvitelluksi elämäksi vauvan unimaailmassa. Tämän aukeaman kolme runoa (Huovi, Venho, Itkonen) sisältävät säkeitä nukahtamisesta, tuutulauluista ja unimaailmasta. Yhdessä infolaatikon kanssa aukeama luo kokonaisuuden, jossa tietoisku toimii aputekstinä aukeaman runojen hyödyllisessä arkikäytössä: infolaatikko ohjaa osaltaan siihen, missä yhteydessä ja millaisella äänenpainolla juuri näitä runoja voi lukea. Toisaalta tällä sivulla myös kuvitus toimii peritekstinä runolle. Infolaatikko ja kuvituksen nukkua vauva sekä unta symboloiva taustakuvitus vahvistavat runojen soveltumista nukutustilanteisiin rauhallisella äänellä luettavaksi.

Jokainen tietoisku alkaa versaalialakkosilla kirjoitetulla muutaman sanan otsikkotekstillä kuten "KIRJASTA ILOA AAMUSTA ILTAAN." (LL, 9) JA "KOKO KEHO KÄYTTÖÖN." (LL, 10), jossa kiteytyy

tietoiskun asiasisällön ydin. Siinä missä runojen otsikoiden tyyliksi on valittu käsinkirjoitusta leikkisästi imitoiva fontti eri väreissä, on tietolaatikoiden asiallisempi tunnelma luotu yksivärisellä tummalla fontilla, jonka koko on runojen leipätekstiä pienempi. Tällä luodaan erontekoa runojen ja tietoiskujen välillä ja korostetaan tietoiskun merkitystä juuri aikuislukijalle suunnatuksi tietopohjaiseksi, tieteellisesti vakuuttavaksi sisällöksi. Laatikoiden versaaliaakkosin luodut avainsanat toimivat myös itseasiassa omina periteksteinään, sillä kiireisinkin aikuislukija ehtii rekisteröimään vaivihkaa näitä yksittäisiä sanoja. Avainsanojen ansiosta teoksen perimmäisin tarkoitus kirjaesineen käytön esittelystä ja sitä kautta lukutoimintaan ohjaamisesta juurtuu pala palalta aikuislukijan mieleen.

Yksi tietoiskuja toisistaan erottava, mutta hyvin pieni detalji, on versaaliaakkosten ja lihavoinnin käytön vaihtelu tietoiskun otsikossa. Kuudesta tietoiskusta neljän infolaatikon otsikko on lihavoitu. Sivun 17 infolaatikon otsikko "KUVAN TAIKA ja VUOROVAIKUTUS" taas on lihavoitu, mutta ja-sana on kirjoitettu gemenalla. Lihavoinnin sijaan tavanomaisella fontinpaksuudella kirjoitetut otsikot ovat "KIRJASTA ILOA AAMUSTA ILTAAN." (LL, 9) ja "LÄSNÄOLO JA RAUHOITTUMINEN" (LL, 13). Samaa lihavoinnin ja tavanomaisen fontinpaksuuden epäsuhtaa voidaan löytää runojen fonteista. Aukeaman 4–5 kaikki runot ovat kirjoitettu lihavoidulla fontilla. Aukeamalta 8–9 kolmesta runosta kaksi vasemman sivun runoa omaa fontissaan lihavoinnin, kun taas oikean sivun runo on muotoiltu ilman lihavoitua. Näitä kahta aukemaa lukuun ottamatta muut runot on kirjoitettu tavanomaisen paksuisella fontilla lihavoinnin sijaan.

Tälläinen pieni visuaalinen epätasaisuus saa aikaan kysymyksiä tutkimusotteeni näkökulmasta, jossa analyysini pohjana on pitkälti fyysisen kirjan ja siinä näkyvän visuaalisen materiaalin hienojakoinen palastelu. Teoksen tutkijana minulle herää kysymys siitä, onko kyseessä täysin inhimillinen virhe vai tietoinen tyyliseikka. Päätin tiedustella tätäkin yksityiskohtaa Lukukeskukselta, josta hankkeesta vastaava toiminnanjohtaja Emmi Jäkkö (sähköpostivastaus 12.03.2024) osasi kertoa runojen epätasaisen boldauksen juontavan juurensa painotekniseen muutamia yksittäisiä teoksia koskevaan seikkaan. Sen sijaan infolaatikoiden otsikoiden osalta asiasanat on haluttu jäsenellä ja erottaa toisistaan erilaisin visuaalisin ratkaisuin (Jäkkö 12.03.2024).

Genetten viisiportaisen määrittelytyökalun avulla infolaatikoiden funktio määrittyy seuraavasti: Sijainnin näkökulmasta tietoiskut ovat kiinteänä osana teosta sen sisäsivuilla runojen ja kuvituksen yhteydessä joko sivun ylä- tai alareunassa. Ilmestymisajankohdan puitteissa nämä peritekstit pysyvät sisällöltään ja ulkoasultaan muuttumattomina painoksesta toiseen. Ilmenemismuodoltaan infolaatikoiden merkitys korostuu verbaalisessa muodossa, mutta tietoiskut erotetaan runoista toistuvana, visuaalisena elementtinä, suorakaiteen muotoisena taustalaatikkona. Tietoiskun fontti on aavistuksen runojen fonttia pienempää ja luo näin asiallisen, vanhemmalle tarkoitetun sisällön vaikutelman. Infolaatikoiden lähettäjäksi voidaan ajatella Lukukeskus, jolta ajatus informaation sisällyttämisestä teokseen on alunperin varmasti lähtenyt. Asiantuntija Päivi-Heikkilä-Haluttunen toimii tässä kuitenkin myös tiedon lähittäjänä omalla panoksellaan tekstien luojana. Infolaatikoiden vastaanottajana on kirjaa lukeva vanhempi tai muu lapselle läheinen aikuinen, jolla on mahdollisuus rauhoittua lukuhetkeen lapsen kanssa. Aikuista ei tarkemmin kategorisoida tekstissä esimerkiksi äidin tai isovanhemman rooliin, mutta tietoiskujen sellainen sanavalintojen luoma kuvasto kuten "arki" ja "perheenjäsenet" luovat odotusta aikuislukijasta, joka jakaa pienen lapsen jokapäiväisen elämän. Tietoiskujen funktiona on ohjata vanhempaa monipuoliseen lukutoimintaan lapsen kanssa. Tietoiskut ohjeistavat olemaan vuorovaikutuksessa lapsen kanssa, neuvovat mistä kirjoja voi hankkia (LL, 7), valistavat lukemisen arkihyödyllisyydestä (LL, 9), ohjaavat lukemisen ja liikkeen yhdistämiseen köröttelyn ja muun rytmisyyden avulla (LL, 10), ohjaavat läsnäoloon ja rauhoittumiseen (LL, 13) sekä tekevät näkyväksi sen, mitä on vastavuoroinen lukutoiminta (LL, 17).

Tässä pääluvussa käsittelin systemaattisesti teoksessa kiinteänä osana ilmeneviä peritekstejä ja pyrin vastaamaan siihen, mitä näillä parateksteillä halutaan ilmaista, millä keinoilla tavoitteeseen pyritään ja miten peritekstit ohjaavat lukijaa lukemisessa ja tulkinnessa. Analyysini osoittaa, että jo fyysinen kirjaesine itsessään toimii lukutoimintaan houkuttelevana peritekstinä lapsen käsiin soveltuvalla muodollaan ja materiaalillaan. Kansikuva houkuttelee kaksoisyleisönsä antamalla sekä aikuiselle että lapselle vihjeitä teoksen kohdeyleisöstä. Lisäksi kansikuva kytkee teoksen osaksi laajempaa lukuvalistustyötä hypertekstuaalisella viittauksella edeltäjäänsä. Teoksen nimen lahja-sanana valintaan liittyy ajatus ei-kaupallisuudesta ja lukemisen lahjan siirtämisestä vanhemmalta lapselle. Nimessä korostuu myös yhteiskunnan tarjoamien tasavertaisten fyysisten mahdollisuuksien tarjoaminen kirjan muodossa.

Tekijyyden häivyttäminen kollektiiviseksi tekijätiimiksi ja asiantuntijoiden korostaminen tässä luovat teoksesta asiantuntijuuteen vetoavaa, ei-kaupallista kuvaa. Takakannen lyhyt teksti kontekstoi teosta osaksi yhteiskunnallista ei-kaupallista lukuvalistustyötä. Takasisäkannen puheenvuoro pyrkii tunteisiin ja tieteelliseen tietoon vetoamalla tiedottamaan lukemisen hyödyistä ja vahvistamaan aikuisen myönteistä asennetta lukemiseen. Infolaatikoiden tietoiskut ohjaavat aikuislukijaa lastenkirjallisuuden käytössä antamalla konkreettisia lukutoimintavinkkejä. Kaikkien peritekstien perimmäisin funktio on lisätä vanhemman positiivista asennoitumista lukemiseen korostaen ääneen lukemisen helpoutta ja kauaskantoisia hyötyjä.

4 Peritekstien ja päätekstin vuorovaikutus

4.1 Kuvitus visuaalisena oppaana kirjaesineen käyttöön

Olen tähän mennessä keskittynyt selvittämään *Lorulahjan* perinteisiksi periteksteiksi miellettyjen elementtien, kuten kansikuvan ja nimiösivun, funktiota varhaisen lukuvalistuksen keinoina. Seuraavaksi tutkimukseni suuntaa klassisista periteksteistä kohti päätekstiä ja sen yhteydessä olevaa kuvitusta. Tarkastelen peritekstien vuorovaikutusta ja yhteyttä päätekstiin ja sen tarkoitukseen. Tässä alaluvussa nostan esiin *Lorulahjan* kuvituksesta ja osin myös runoista sellaisia elementtejä, joissa kuva tekee näkyväksi fyysisen kirjan käyttötarkoitukset. Hypoteesini on, että visuaalisesti kuvattu kirja ja sen kuvissa esitetty käyttö toimivat aputekstinä kirjan käyttämiseksi ja tulkinnalle. Vaikka kuvitus onkin *Lorulahjassa* tekstiin rinnastettavissa oleva autonominen elementtinsä ja olennainen osa teoksen sisällöllistä kokonaisuutta, väitän että kuvituksella on kohdeteoksessani myös selkeitä peritekstin piirteitä ymmärtämistä avustavana kynnysmateriaalina. Kuvitus auttaa ääneen lukemisen kuuntelevaa lasta hahmottamaan runojen sanoja, teemoja ja tapahtumia kuvan vihjeiden avulla. Lisäksi kuvitus tekee visuaalisesti näkyväksi sellaisia teemoja, joihin sana ei teoksessa yllä. Tätä paratekstiteorian soveltamista hyödynnän myös tämän pääluvun toisessa alaluvussa 4.2.

Yksi *Lorulahjan* aktiivisesti toistuvista kuvituksen aiheista on kirja fyysisenä esineenä. Kuvan tasolla kirja toistuu teoksessa kuusi kertaa eri yhteyksissä takakannen kuvituksen kirjat mukaan luettaessa. Analysoin kirjan näkyväksi tekemistä tässä luvussa mallitarinan käsitettä hyväksi käyttäen. Narratologi Maria Mäkelä avaa artikkelissaan "Aikamme mallitarinoita" teoksessa *Kertomuksen vaarat - Kriittisiä ääniä tarinataloudessa* (2020) mallitarinan käsitteen. Sillä viitataan Mäkelän mukaan vastaanottajien keskuudessa yleisesti tutun tarinan muottiin, jossa tietynlaiset henkilöahmoasetelmat ja ymmärrettävät juonikuviot muodostavat tutun, helposti tulkittavissa olevan kokonaisuuden (Mäkelä 2020, 38). Donileen Loseken (2015) teoria mallitarinoista (formula stories) syventää Mäkelän määritelmää. Loseken (mt. 6-7) mukaan mallitarinat ovat sellaisia kirjallisuuden koodien kokonaisuuksia, joiden juoni, henkilöahmot ja moraali ovat yleisön keskuudessa tunnistettavia ja ennustettavia. Mallitarinan symboliset koodit ja tunnekoodistot heijastelevat yleisön tapaa ymmärtää maailmaa. Symbolisilla koodeilla Loseke (mt. 7) tarkoittaa ymmärrystä siitä, miten maailma

toimii, miten sen tulisi toimia tai millaisia velvollisuuksia ihmisillä maailmassa on. Tunnekoodit taas ovat ajatuksia siitä, millaisia tunteita ihmisen tulisi kokea sisäisesti ja miten/missä näitä tunteita näytetään ulospäin. Tutuista, ennustettavista symboleista ja tunnekoodeista muodostuvat mallitarinat auttavat laajaa yleisöä ymmärtämään teosta tehokkaammin. Teos hyödyntää mallitarinan ajatusta tehdessään kirjaa tutuksi kuvituksen keinoin. Ensimmäisen kerran kirja kuvataan *Lorulahjan* aukeamalla 6–7 (kuva 5):



KUVA 5: Malliesimerkkejä kirjan käytöstä kuvan ja sanan keinoin (LL, 6–7)

Aukeamalla esiintyy kaksi ulkonäöltään hyvin erityyppistä lasta. Molemmissa kuvissa lapsi pitää käsissään paksua kirjaa ja käyttää sitä varsin tyypillisiin, arjenmakuisiin käyttötarkoituksiin. Vasemmalla sivulla kuvattu tummaihoisen lapsi on juuri haukkaamassa silmät kiinni kahdella hampaallaan sinisen linnun kuvalla varustetun keltaisen kirjan selkämyksestä. Lapsen mustat kiharaiset hiukset on kiinnitetty vaaleanpunaisilla hiuslenksuilla saporaille. Kuvitus normalisoi aikuiselle lukijalle sitä, että kirjallisuuden kirjaimellinen ahmiminen on hyvin inhimillistä pienen aloittelevan lukijan toimintaa. Täten kohdoteokseni pyrkii sisäänajamaan kuvan ja sanan keinoin uutta mallitarinaa perhearjesta, johon kirja kuuluu kaikilla aisteilla koettavana arkitavarana kallisarvoisen vitriiniesineen sijaan. Samalla aukeamalla oikealla sivulla (kuva 5) kuvattu vaaleaihoisen lapsi istuu sinisellä potalla ja lukee punakantista valkean pupun kuvalla varustettua kirjaa väärinpäin. Lapsella on tutti suussa ja

oranssit pienet hapsottavat hiukset pystyssä. Kuvitus tarjoaa kaksi kirjan käyttötarkoitusta samassa kuvassa. Toisaalta kuvitus ohjaa käyttämään ensikirjaa erinomaisena viihdykkeenä kuivaksi opettelun lomassa. Sen lisäksi kuvitus havainnollistaa sitä, mitä kirjalla tehdään. Vaikka lapsi lukee sitä selkeästi väärin päin, se ei menoa haittaa. Kuvan lapsella on kuitenkin ajatus siitä, mitä kirja tarjoaa kun sen kannet avataan ja kirja asetetaan käsillä pidellen kasvojen eteen. Yhteistä aukeaman kuvituksille on kirjan arkisuuden ilmentäminen. Tätä vahvistaa pottakuvan yhteydessä oleva vanhemmalle suunnattu tietolaatikko, jossa vanhemmalle muistutetaan fyysisen kirjan lelunkaltaisuudesta ja aikuisen esimerkin tärkeydestä kirjan käyttötoiminnan ymmärtämisessä. *Lorulahjan* luoma mallitarina kirjan käytöstä haastaa perinteistä kirjoja kunnioittavaa ajatusmaailmaa ja luo näin kirjallisuuden jokapäiväisyyden mielikuvaa. Lukemistahan itsessään *Lorulahja* nostaa tämän tästä suureen arvoon periteksteissään, mikä luo kiinnostavan kontrastin käyttöesineenä esitellylle kirjalle.

Kirjan fyysinen läsnäolo ja kirjan käyttötarkoitusten esittely jatkuvat jo edellisestä aukeamasta katsottuna seuraavalla aukeamalla sivuilla 8–9 (kuva 6), jossa kuvataan keittiön puuhia niin runon kuin kuvituksenkin tasolla:



KUVA 6: Malliesimerkkejä kirjan arkikäytöstä kuvituksen keinoin (LL, 8–9)

Vasemmalla kirja esitetään lasten edessä ruokapöydällä, johon on jo ruokailun ohessa ilmestynyt niin puuroa, herneitä kuin mukista kaatuneet maidotkin. Keltainen autokuvalla kuvitettu kirja lepää sotkuisella pöydällä auki levitettynä. Samalla aukeamalla oikealla sivulla punakantinen kirja esitetään leikki-ikäisen raitapaitaisen lapsen oikeassa kädessä. Vasemmassa kädessä lapsella on nakki, joka on aiheena myös sivulle valitussa Jukka Itkosen runossa "Voin syödä nakin" (LL, 9). Myös tällä aukeamalla vanhempaa ohjeistetaan tietolaatikon muodossa. Tällä kertaa esiin nostetaan lukuhetken arvo tunteiden säätelyn keinona. Vanhempaa myös ohjataan rohkeasti ottamaan kirja osaksi arkisia hetkiä. Kuvitus pöydällä lojuvasta kirjasta ja tietoisikun neuvot toimivat yhteistyössä toivottaessaan kirjan tervetulleeksi lapsiperheen keittiöön ja ruokailuhetkien onnistumisen tueksi.

Kirja esitetään *Lorulahjassa* myöhemmin vielä aukeamalla 16–17 (kuva 7), jossa sinipaitainen miesoletettu lukee keltakantista nallekirjaa kaksi pientä lasta sylissään:



KUVA 7: Malliesimerkki lukuhetkestä kuvituksen ja sanan keinoin (LL, 16–17)

Oikean sivun tietolaatikossa keskitytään lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutuksen keinoihin. Aukeaman kuvitus tarjoaa esimerkkiä siitä, miten kirjaa voidaan käyttää yhdessä - sylikkäin kotoisasti nojatuolin uumenissa hetkeen pysähtyen. Sylissä istuva pienempi lapsi

katsoo kysyvästi kirjaa lukevaa vanhempaa ja osoittaa samalla kirjaa. Katsekontaktiin pyrkivällä lapsella, sylitellen jaetulla lukuhetkellä ja isomman lapsen iloisella ilmeellä vahvistetaan lukuhetken läsnäolon ja vuorovaikutuksen merkitystä. Merkittävää on myös isän tuominen näkyväksi toimijaksi. Isän kuvaaminen ääneenlukijana vahvistaa isän asemaa lapsen ja aikuisen lukuhetken mahdollistajana ja mallintaa *Lorulahjan* lukijalle ajatusta isän ja lapsen lukuhetkestä, jossa isä on yhdenvertainen osallistuva ja osaava aikuinen vanhemman roolissa. Aukeaman tietolaatikossa opastetaan lukuhetken vuorovaikutteiseen toimintaan. Myös Itkosen runo ”Isän rakentajaloru” (LL, 17) tekee näkyväksi isän loruttelijana, jota kehoitetaan runon lopussa kuuntelemaan lisää. Nämä elementit muodostavat yhdessä aukeaman, joka vahvistaa vuorovaikutteisen lukuhetken mallitarinaa ja tarinoiden arkipäiväistämisen tavoitetta.

Lorulahja on sekä kuvan että sanan tasolla maailmasta mahdollisimman tunnistettavaa kokonaisuutta luova teos. Siinä missä kirjan käyttämisen esimerkit kuvituksessa tuovat tutuksi kirjan käyttämisen tapoja ja lukutilanteita, tuo ulkoiluaukeaman (LL, 14–15) kuvitus lähelle tuttua elämäkuvaa talvisäissä ulkoilevista lapsista ja aikuisista. Metsäaukeamalla (LL, 18–19) taas tehdään näkyväksi metsässä kävely ja hiekkalaatikko-aukeamalla (LL, 20–21) toimijoiksi nostetaan naispari ja keskenään eri näköiset lapset. *Lorulahja* tekee visuaalisilla ja materiaalisilla valinnoilla näkyväksi sen, mikä kirja on ja miten sitä käytetään. Runokirjan lukeminen, runojen tulkinta ja kuvien ymmärtäminen eivät vaadi erityisiä taitoja vastaanottajalta.

Kirja kuvataan kohdeteoksessa hyödylliseksi arkitavaraksi. Se uudistaa kuvastollaan vanhentunutta mallitarinaa kirjasta haavoittuvana, arvokkaana ”museoesineenä”. Vanhemmalla saattaa olla tallessa oman lapsuuden aikaisia kirja-aarteita, joita ei tohtisi luovuttaa jälkikasvun käsiteltäväksi kirjan rikkoutumisen pelossa. Kirjan olemassaolon toistuminen kuvituksen ja runon tasolla vahvistavat *Lorulahjan* tavoitetta nostaa fyysisen kirjan arvoa. *Lorulahjan* kuvituksessa fyysinen kirja on arjessa mukana, käytettävänä ja koskettavana. Teoksen kirjakuvasa nostaa kirjan ja kirjallisuuden merkitystä hyvää tekevänä käyttökirjallisuutena sen hienoimmassa mahdollisessa merkityksessä.

Kirjaesineen näkyväksi tekeminen haastaa alati kiihtyvissä määrin digitalisoituvan lapsiperhearjen. *Lorulahja* sisältää sanattoman toiveen lapsen ja vanhemman "älyttömästä" kohtaamisesta, jossa älypuhelimet ja muu media korvattaisiin aidolla yhdessäololla ulkoilun, metsäretkien, halausten ja kirjojen luvun parissa. Tähän kannustaa *Lorulahjan* tarjoama maailmankuva, jossa ei niin kuvan eikä sanankaan tasolla ilmaista mitään tietotekniikkaan liittyvää. Merkittävää on myös se, ettei kirjakassin teoksia ole saatavilla äänikirjoina. Teosten tekstit ovat olemassa vain fyysisten kansienvälissä ja siellä valmiina odottamassa ääneenlukemista lapselle tutun aikuisen toimesta. Teoksen fyysisyys, maksuttomuus sekä takana vaikuttava jakelukanavan ja lukuhankkeen taustatiimin valistuksellinen ajatus luovat yhdessä matalan kynnyksen mahdollisuuden yhteiselle lukuhetkelle. *Lorulahja* poikkeaa runokokoelmista siinä, että Lukukeskus on tilannut runot tekijöiltä tätä teosta varten ja johtaa projektia. *Lorulahja* onkin ikään kuin kirjaesineen muotoon kääritty ei-kaupallinen mainos kirjoista, lukemisesta ja kirjastoista sekä tiedote tämän pyhän kolminaisuuden kehitystä tukevista mahdollisuuksista. Vaikutusvaltainen taho mahdollistaa myös uusien mallitarinoiden luomisen ja genren konventioiden päivittämisen. *Lorulahja* päivittää kirjaesineen mallitarinaa ja luo samalla uudenlaisen ajatuksen ensikirjan genren konventioista: ensikirjassa on mahdollista huomioida lapsivastaanottajan lisäksi myös teosta lapselle lukevan vanhemman ohjeistus, ohjaaminen ja kannustaminen olennaisena teoksen sisältönä.

Tässä luvussa kuvitus ymmärrettiin peritekstiksi, joka ensinnäkin sijaitsee teoksen sisäsivuilla. Kuvitus ja myös runot pysyvät painoksesta toiseen muuttumattomana osana kirjan sisältöä. Kuvitus ilmenee visuaalisin keinoin kirjan käytön esimerkkejä kuvaten ja kielellisesti aikuista ohjaten. Sen lähettäjänä on taustalla väistämättä julkaisija eli Lukukeskus tavalla tai toisella, mutta viime kädessä taiteelliset valinnat ovat kuvittajien luomia. Kuvituksen vastaanottajia ovat sekä vanhempi että lapsi: kirjan käytön mallintaminen tehdään selkeästi näkyväksi kaksoisyleisön molemmille osapuolille ymmärrettäväksi. Tarkoituksen näkökulmasta fyysisen kirjan sisällyttäminen toistuvaksi elementiksi kuvitukseen on tietoinen varhaisen lukuvalistuksen keino, jolla kirjaobjekti ja sen käyttö tehdään tutuksi ja helposti lähestyttäväksi uudenlaisen kirjaesineen mallitarinan kautta. *Lorulahjan* kirjallisuutta arkipäiväistävä kirjakesitys päivittää ajatusta arvokkaasta ja työläästäkin korkeakulttuurista. Kirjaesineen tuoreella mallitarinalla ilmaistaan kirjaesineen käytännön arvo leluna ja vuorovaikutuksen välineenä, osana suomalaisen lapsiperheen jokapäiväistä tavara- ja toimintakulttuuria.

4.2 Kirjasta jokaperheenoikeus kuvin ja sanoin

Tässä alaluvussa tutkin *Lorulahjan* päätekstin eli runojen ja kuvituksen suhdetta teoksen periteksteihin moninaisuuden näkökulmasta. Kysyn millaisilla visuaalisilla ja verbaalisilla keinoilla teoksesta rakennetaan jokaisen lapsen ja perheen kirjaa. Kansikuvan tarkastelun (luku 3.2) yhteydessä tekemäni huomioidot kansikuvan lapsihahmojen heterogeenisyydestä ohjaavat hypoteesiani siitä, että *Lorulahjan* kansikuva jo itsessään pyrkii ottamaan huomioon erilaiset perheet. Tässä alaluvussa syvennän analyysiä kansikuvasta kohti päätekstiä tarkastellen sitä, miten moninaisuus päätekstin tasolla esitetään.

Luvun teoreettisena taustana on ajatus tekijän tarkoittamasta yleisöstä ja sen vaikutuksista tulkintaan (Mikkonen 2011, 39). Auktoriaalilla tai tekijän tarkoittamalla yleisöllä (*authorial audience*) tarkoitetaan lukijakuntaa, jolle kirjailijan oletetaan kirjoittaneen teoksensa. Käsitteen taustalla on ajatus siitä, että tekijän tarkoittaman yleisön lukijat jakavat oletetut kulttuuriset, kielelliset ja tiedolliset valmiudet ymmärtääkseen teosta. (mt., 39.) Pyrkimyksenä ei ole sanoittaa tekijän päämääriä sellaisenaan, vaan lähestyä teosta ensisijaisen yleisön tiedolliset ja kulttuuriset ehdot huomioiden. Tekijän tarkoittaman yleisön asemassa teosta pyritään tarkastelemaan tiedostaen ne kokemukset ja asenteet, joita teoksen syvälinen ymmärtäminen vaatii. (mt., 40.)

Tarkasteltaessa *Lorulahjaa* tekijän tarkoittaman yleisön näkökulmasta, on palattava jälleen teoksen alkujuurille Lue lapselle -hankkeen kontekstiin. Lukulahja lapselle -ohjelman nettisivujen mukaan tavoitteena on "tarjota tasavertaiset mahdollisuudet varhaislukemiseen kaikissa Suomen vauvaperheissä" (Lukukeskus 2019f). Kirjakassi on siis kaikkien Suomen neuvolajärjestelmässä asioivien lapsiperheiden tavoitettavissa. Tämän tiedon valossa on mahdollista väittää, että runokokoelma on pyritty rakentamaan siten, että tekijöiden tarkoittaman yleisön ainoana yhdistävänä ominaisuutena on käytännön mahdollisuus ottaa kirjakassi neuvolassa vastaan ja avata teos katselua ja ääneen lukemista varten. *Lorulahjan* ymmärtämisen pohjana ei siis ohjelman ääneenlausuttuun tavoitteeseen vedoten voi olla tietty yhteiskunnallinen asema, taloudellinen tilanne tai kulttuurinen pääoma.

Runomuotoiset ääneen luettavat tekstit vaativat lukijalta etäisen mielikuvan siitä, miten runo tekstilajina etenee, mutta tekstit myös sallivat vanhemmalle oman tyylin runon lausuntaan. Runojen kieli on monen runojen kohdalla loppusointuista ja lempeän arkista. Juuri tuttujen asioiden, esineiden, toiminnan ja henkilöiden nimeäminen luovat sekä tekstin että kuvan tasolla helposti lähestyttävää kokonaisuutta, jonka sisällöstä suomalaisten lapsiperheiden on vaivatonta löytää yhtymäkohtia omaan arkeen. Sekä kuvitus että runot suhtautuvat sensitiivisesti erilaisten perheiden elämäntilanteisiin, kulttuureihin ja toimintatapoihin. Runot painottavat kosketusta, ihailevaa katsetta, arkisia toimintoja kuten pukeutumista, nukkumista ja syömistä sekä tunteiden nimeämistä. Digitaaliset laitteet, uskonnolliset viittaukset ja lasten sukupuoliin liittyvät verbaaliset vihjeet loistavat teoksessa kokonaan poissaolollaan. Kuvan tasolla sensitiivisyys ja monimuotoisuus tulevat esille esimerkiksi ihmishahmojen ihon- ja hiustenväriin monipuolisuudella sekä naisparin näkyväksi tekemisellä.

Erilaisten etnisten ryhmien näkyväksi tekemisen lisäksi myös isät ja isovanhemmat tehdään sekä kuvituksessa että runon tasolla näkyviksi toimijoiksi. Tästä hyvä esimerkki on aukeama 14–15 (kuva 8):



KUVA 8: Miehet toimijoina kuvan ja sanan keinoin (LL, 14–15)

Aukeaman hyvin keskeisillä paikoilla esitetään kaksi eri ikäistä hyväntuulista mieshahmoa vetämässä lapsia pulkassa ja työntämässä itkuista vauvaa vaunuissa. *Lorulahjan* voisi nähdä

jopa uudistavan ensikirjan konventioita antaessaan mieshahmoille tilaa olla näkyvästi tasavertaisia, osallistuvia ja omiin kykyihinsä suut hymyssä luottavia hoivaajia. Talvimaaisema-aukeaman ohella mieshahmot lukevat lapsille kirjoja (LL, 16–17) ja vievät lasta käsi kädessä metsäkävelylle (LL, 19). Muilla aukeamillakin isyys tehdään näkyväksi runon tasolla. Hannele Huovin Koputus-runossa (LL, 4) ”Isät vauvaa rakastaa” ja Jukka Itkosen Väärinpäin-runossa (LL, 13) ”Isä muuttui äidiksi ja äiti isäksi”. Isältä myös kysytään arvoituksia ”Isä, mikä on pieni?” (LL, 16) ja lasta neuvotaan kuuntelemaan isää ”Kuuntelehan isää” (LL, 17) Jukka Itkosen Isän rakentajaloru -runossa. Hannele Huovin runo ”Lumivaarin pukemisloitsu” (LL, 14) kantaa jo nimessään mukana isoisän olemassaloo ja osallistumista pukemistilanteeseen. Isyys esitetään näin ollen teoksessa osallisena ja tasavertaisena vanhemmuutena, jolla on kykyä ja halua olla läsnä erilaisissa lastenhoitoon liittyvissä toimissa ja lapsen elämässä.

Lorulahja pyrkiikin tavoittamaan kuvastollaan kantasuomalaisten lisäksi laajemmin Suomessa asuvien etnisten ryhmien lapsiperheet. Kansikuvituksessa esiintyvä vasemman yläkulman tummaihoisen lapsi tarjoaa samaistumispintaa tummaihoiselle lapselle. Kansikuva on visuaalinen vihje eri ihonvärien esiintymisestä teoksen sisässä. Sen tavoitteena on madaltaa sekä aikuiselle että lapselle kynnystä avata teos ja etsiä lisää samaistuttavia hahmoja aukeamilta. Vuosien ja vuosikymmenten aikana monikulttuuristunut väestö rakenne vaikuttaa sekä lastenkirjallisuuden aiheisiin että lastenkirjallisuuden tarpeeseen merkittävästi. Samalla kun väestö rakenne on muuttunut monikulttuurisemmaksi, myös lukutaitoon liittyvä eriarvoistuminen on kasvanut. Vähemmistöjen tutkimukseen perehtyneen Anna Rastaa (2013, 302) mukaan kirjallisuuden ja lukutaidon arvottamisessa on jatkuvasti kasvavaa hajontaa perheiden keskuudessa. Tummaihoisen lapsen näkyminen kansikuvassa toivottaa implisiittisesti monikulttuuriset perheet tervetulleiksi osaksi suomalaista kulttuuria.

Teoksen kuvitus välttää eron tekoa ihonvärien suhteen. Erilaisten väestöryhmien korostamisen sijaan teoksen kuvitus sulauttaa vähemmistöt luonnolliseksi osaksi runokokoelman tarjoamaa arkimaailmaa, jossa henkilö hahmot ovat samanarvoisia toimijoita. Etnisten ryhmien liittäminen lastenkirjallisuudessa osaksi henkilö hahmovalikoimaa ilman erontekoa on Rastaa (2013, 300) mukaan ”tapa tunnustaa erilaisten ryhmien olemassaolo ja olemassaolon oikeus Suomessa”. Kaikki viitteet vähemmistöihin ja erilaisiin etnisiin taustoihin tehdään *Lorulahjassa* näkyväksi ainoastaan kuvituksen keinoin eikä erontekoa tehdä verbaalisesti missään

muodossa. Tummaihoisen lapsi kuvataan teoksen kuvituksessa yhteensä 7 kertaa ja tummaihoisen aikuinen kerran. Vertailukelpoisuuden nimissä muistutettakoon, että valkoihoisen lapsi esiintyy kuvituksessa 28 kertaa ja valkoihoisen aikuinen 11 kertaa. Tummaihoisuus on siis teoksessa verrattain marginaalinen aihe, mutta tyypillisten ensikuvakirjojen ihonvärijakauman yleiset konventiot huomioiden *Lorulahja* uudistaa kuvituksellaan suomalaisen väestön ja arjen kuvausta.

Teoksen keskeinen ajatus moninaisten perhemuotojen ja erilaisuuden arvostamisesta havainnollistuu erityisen hyvin aukeamalla 20–21 (kuva 9):



KUVA 9: Erilaisuuden arvostaminen kuvin ja sanoin (LL, 20-21)

Syksyiseen leikkipuistomiljööseen on kuvattu neljä aikuista ja 7 lasta, joista jokaisella on omat ulkoiset toisistaan eroavat piirteensä ja ilmeensä. Vasempaan alakulmaan on sijoitettu tummahiuksinen ja -ihoisen nainen pitelemässä sinipaitaista, tummahiuksista ja -ihoista lasta ilmassa. Aikuinen ja lapsi katsovat toisiaan hymyillen silmiin. Hiekkalaatikolla heidän vieressään kuvataan kyneleet poskelle tiristen itkevä vaaleahiuksinen vauva ja kaksi hieman vanhempaa hattupäistä lasta, joista toinen pitelee ylpeänä punaista lapiota kädessään. Lasten takana seisoo ei-binäärinen pariskunta katsoen lapiota pitävää lasta hymyillen. Violettihiuksinen henkilö on asettanut kumppanillisesti kätensä vaaleahiuksisen naisen

olkapäälle. Oikealla sivulla on kuvattu lautakeinussa huimapäisesti keinuva isompi vaaleahiuksinen lapsi sekä vauvakeinussa hieman epäröivä ilme kasvoillaan nököttävä vauva sininen pipo vinossa. Vauvan keinun taakse on sijoitettu punahiuksinen ja -partainen miesoletettu katsomaan lempeästi vauvaa ja pitelemään kiinni keinun ketjuista. Kaikkien aukemalla kuvattujen aikuisten ilmeestä hehkuu kiitollisuus ja ilo lasta kohtaan. Tätä teemaa käsitellään myös aukemalle sijoitetuissa Johanna Venhon runoissa ”Ainutlaatuinen” ja ”Haltiakummin lahjat”. Molemmissa korostetaan lapsen ainutlaatuisuutta, tunteiden kirjoa, läheisyyden tärkeyttä ja rakkauden määrää. Aukeama sisältää sekä visuaalisesti että kielellisesti ajatuksen jokaisen yksilön arvosta ja elämän arvostamisesta. Aukeaman kuvasto pyrkii viestimään ihmisten moninaisuudesta kaikkien perheiden mahtuessa kuvainnollisesti samaan kuvaan, samaan leikkipuistoon rinnakkain.

Tässä alaluvussa liikuin päätekstin ja peritekstin rajapinnoilla ja analysoin niiden yhdessä tuottamia merkityksiä. Kuvan ja sanan kokonaisuus toivottaa erilaiset ihmisryhmät tervetulleeksi teoksen äärelle. Tätä toteutetaan tekemällä ryhmät näkyviksi toimijoiksi ulkoisia piirteitä korostaen. Eri ryhmiä huomioiva materiaali sijaitsee pitkin teosta kansikuvasta lähtien. Se on ilmestynyt kiinteästi ja samanaikaisesti teoksen muun materiaalin kanssa. Erilaiset ryhmät tehdään näkyviksi toimijoiksi sekä kuvan että sanan keinoin. Materiaalin lähettäjänä on pitkälti julkaisija, jolta ajatus erilaisten väestöryhmien huomioimiseen voidaan ajatella lähteneen. Kuvittajat ja runoilijat toimivat tässä tapauksessa taiteellisena välikätenä. Materiaalin vastaanottajana ovat kuvattuihin ihmisryhmiin kuuluvat kohdeyleisön edustajat, eli miehet isän ja isovanhemman roolissa, vähemmistöjen edustajat sekä monikulttuuriset perheet. Toisaalta moninaisuuden korostuminen teoksessa avartaa myös hyvin stereotyyppisen suomalaisen ydinperheen jäsenten maailmankuvaa tarjotessaan moninaista väestökuvausta tämän päivän Suomesta. Erilaisuuden korostaminen kuvan tasolla ja siitä arvostavasti puhuminen runon tasolla toimivat aputekstinä, joka ohjaa kohderyhmän erilaisia lukijoita ymmärtämään, että teos on ihan jokaiselle osoitettu. Erilaisten toimijoiden näkyväksi tekeminen representoi myös sitä, miten suomalaisessa arjessa toimitaan, minkälaisia ihmisryhmiä kohtaamme ja minkälaisia arjen asioita molemmat vanhemmat ovat kyvykkäitä tekemään lasten kanssa.

5 Epitekstit kontekstoivana materiaalina

Olen tähän mennessä käsitellyt *Lorulahjan* lukuvalistuksen keinoja nojaten kohdeteoksessani kiinteästi ilmeneviin periteksteihin ja niiden vaikutukseen tekstin ymmärtämisen ja tulkinnan kannalta. Tässä luvussa siirryn hieman kauemmas varsinaisesta teoksesta ottaessani suurennuslasin alle peritekstien sijaan *Lorulahjaan* liittyvät epitekstit. Genetten (1997, 5) mukaan epitekstit ovat fyysisestä teoksesta irrallisia, ajassa ja paikassa muuttuvia etäisemmin teokseen liittyviä tekstejä, joilla on kuitenkin teoksen ymmärtämistä ja luentaa määrittävä vaikutus. Genette (1997, 5) jakaa epitekstit seuraavanlaisesti: julkaisijan epitekstit kuten markkinointi, semiviralliset allografiset epitekstit, julkiset tekijän epitekstit, julkiset vastineet kriitikolle ja mediaatiot eli haastattelut, sekä julkisesti ja lukijoiden keskuudessa käytävät keskustelut teoksesta. Genette ei varsinaisesti tarjoa kuitenkaan teoriansa yhteydessä yleisesti sovellettavia vastauksia siihen, mihin yksittäisillä epiteksteillä pyritään. Sekä peri- että epitekstien tarkoitusperät ovat väistämättä teoskohtaisia ja sidoksissa kontekstiinsa. Sovellan Genetten epiteksti-teoriaa arvioidessani kohdeteoksen ulkoisten tekstien soveltuvuutta aputeksteiksi ja ja määrittellessäni näiden epitekstien perimmäiset funktiot.

Lorulahjan paratekstit jatkuvat teoksen ulkopuolella verkostona, jonka lukuvalistuksellista funktiota tässä luvussa avaan. Runokokoelma kytkeytyy osaksi neuvoloiden kautta jaettavaa fyysistä kirjakassia ja Lue lapselle -hankkeen verkkosivuston materiaalia. *Lorulahjan* parateksteihin lukeutuvat myös kirjalahjaan liittyvät uutisoinnit ja haastattelut. Lisäksi nostan esiin teosta sivuavan tutkimustyön funktion sekä lukijoiden välisen keskustelun merkitystä osana *Lorulahjan* lukuvalistustyötä. Selvitän havaintojen avulla millä keinoilla nämä epitekstit auttavat *Lorulahjan* luennassa tai ohjaavat sitä.

5.1 Kirjakassi fyysisenä paikkana ja materiana

Lorulahja jaetaan osan Lukukeskuksen kokoamaa kirjakassia, joka on kohdeteokseni epiteksteistä fyysisin ja yksi selkeimmistä kohdeteoksen julkaisijan rakentamista julkisista epiteksteistä. *Lorulahja* lapselle -kirjakassi on neuvoloiden tilattavissa ja siellä

terveystarkastuksen yhteydessä vauvaperheille jaettavissa. Kirjakassi toimii lukuohjelman materiaalisena ilmentymänä, joihin *Lorulahja* linkittyy. Pienen, lapsen käsiteltävissä olevan kangaskassin sisältö koostuu lukutoimintaan houkuttelevasta materiaalista. Tässä tutkielmassa tarkastelemani kartonkisivuisen *Lorulahja*-lastenkokoelman lisäksi kassi sisältää kuvitetun kymmenen tarinan *Satulahja*-lastenkirjan, joka on syntynyt yhteistyössä suomalaisten lastenkirjakustantajien kanssa. Lisäksi kassissa on seinälle kiinnitettävä lukumitta, jossa valistetaan kunkin ikävaiheen tärkeimmistä kielenkehityksen vaiheista ja annetaan vinkkejä kehitystä tukevaan kirjallisuuteen. Lisäksi kassissa on kartonkiset lorukortit motivoimassa yhteisiin toimintahetkiin köröttelylorujen parissa. Runokokoelman, satukirjan, pituusmitan ja lorukorttien lisäksi kassiin on sisällytetty yhteistyössä Suomen Kirjastoseuran kanssa toteutettu, lapsen vanhemmalle suunnattu, informatiivinen kaksipuoleinen kutsukortti kirjastoon.

Tutkimuskohdettani *Lorulahjaa* on jaettu osana kassin sisältöä ainoastaan suomenkielisessä kirjakassissa. Ruotsinkielisenä jaettava kirjakassi sisältää ruotsiksi käännettyinä satukirjan, lukumitan ja lorukortit. Näiden ohella ruotsinkielistä kassia varten on tehty oma erillinen ensirunokokoelmansa *Liten*, joka koostuu Henrik Huldénin ja Annika Sandelinin tätä teosta varten kirjoittamista runoista ja verkkosivustolla nimeltä mainitsemattoman asiantuntijan faktatiedosta *Lorulahjan* tapaan. Isommille lapsille suunnatun satukirjan ja lukumitan sisältämää hieman supistettua kirjakassia on ollut saatavilla myös pohjoissaameksi, inarinsaameksi, koltansaameksi, arabiaksi, somaliksi, viroksi ja venäjäksi. Suomenkielisestä kirjakassista poiketen nämä kirjakassit sisälsivät myös vähemmistökielellä kirjoitetun oppaan, jossa valistettiin lukemisen ja oman äidinkielen vahvistamisen merkityksestä. (Lukukeskus 2019b.)

Kirjakassin tarkastelu epitekstinä haastaa käsitteen alkuperäisen määritelmän. Kassi ei määri-ty haastatteluksi, uutiseksi tai verbaaliseksi puheeksi teoksesta. Kassia ei sellaisenaan voida asettaa mihinkään Genetten luomaan epitekstin alakategoriaan, mutta epitekstin teoriaa voidaan kuitenkin hedelmällisesti soveltaa kassin analyysissa. Kirjakassi sisältöineen on fyysinen, kosketeltavissa oleva elementti. Kankainen kassi on myös konkreettinen paikka, jossa *Lorulahja* aluksi sijaitsee ja josta se otetaan ääneen lukevan vanhemman tai uteliaan lapsen toimesta tutkittavaksi. Kirjakassi muistuttaa mistä hankkeessa on kyse ja mikä taho ohjelman

takana on. Kirjakassi muine sisältöineen kytkee *Lorulahjaa* osaksi maksutonta kirjalahjaa, jolla on lukuvalistuksellinen tavoite. Kirjakassi pyrkii epitekstinä lisäämään *Lorulahjan* luentaan vanhemman pedagogista otetta ja valistamaan omalta osaltaan ääneen lukemisen vaikutuksista.

Kirjakassi on esittelypakkaus lukutoimintaan. Se on merkittävä havainnollistava materiaallinen kokonaisuus lukemisesta ja kirjaesineistä, ikään kuin raollaan oleva portti kirjojen maailmaan. Etenkin *Lorulahjalla* on kyky tavoittaa ihan pienimmät lapset ja heidän tuoreet vanhempansa, jotka ottavat univelkaisia ensiaskeliaan lapsen hoitoon ja kasvatukseen liittyvien suositusten sakeassa viidakossa. Kirjakassi mainostaa lukemisen kauaskantoisia hyötyjä tietoon ja tunteisiin vedoten. *Lorulahja* yhdessä *Satulahjan* kanssa tarjoavat puitteet, mutta lopullisen valinnan tekee lukija. Lukuvalistustyö on tehnyt voitavansa siinä vaiheessa, kun terveydenhoitaja ojentaa kassin lapsen vanhemmalle. Kaikki muu siitä eteenpäin on kirjakassin sisällön, lukijan ja ääneen luettua kirjallisuutta kuuntelevan lapsen vuoropuhelua ja vuorovaikutteista kehittymistä.

Relevanttia on myös huomioida, etteivät kirjakassin yksittäiset osat, siis *Satulahja*, lorukortit tai pituusmitta, kytkeydy kohdeteokseeni ja sen tulkintaan yksittäisinä elementtinä. Ajattelen, että kirjakassi näyttäytyy *Lorulahjan* epitekstinä vasta kaikkien sen osien yhteisvaikutuksessa, eli tilanteessa jossa kassin kaikki yksittäiset elementit otetaan huomioon. Esimerkiksi *Satulahja* ei siis toimi *Lorulahjan* epitekstinä suoraan, mutta kirjakassin kokonaisuus, jossa myös *Satulahja* vaikuttaa, auttaa kohdeteokseni luennassa ja muistuttaa siitä suuremmasta varhaisen lukuvalistuksen kontekstista, johon runokokoelma kytkeytyy.

Vaikka kirjakassin yksittäiset sisällölliset osat eivät paikannu suoranaisesti *Lorulahjan* epiteksteiksi, voidaan *Lukulahja* lapselle -hankkeen fyysinen materiaallinen kangaskassi määritellä *Lorulahjan* epitekstiksi. Lapsen koon mittasuhteita myötäilevän pienen kangaskassin printtikuvaan on piirretty sininen pupu, ruskea nalle ja keltainen kissa. Pehmolelumaisen olemuksen omaavat eläimet lukevat rinta rinnan sinistä isoa kirjaa, jossa on otsikko ”En läsgåva / *Lukulahja*”. Eläinten ylle on sijoitettu teksti ”*Lukulahja* lapselle” ja kirjan alle sama ruotsiksi: ”En läsgåva till barnet”. Kassin kuva ja tekstit muistuttavat hankkeesta ja sen pyrkimyksestä lisätä lukutoimintaa. Kompakti kassi on juuri sen kokoinen, että sinne saatetaan perheissä

pakata lapsen vaihtovaatteet päiväkotiin tai eväät puistoretkelle. Lapsen arjessa mukana kulkeva kassi tulee käytössä muistuttaneeksi lukemisesta ja tehostaa tällä merkitysten välittymistä.

Kirjakassinkin funktio voidaan määrittää Genetten (1997, 4) määrittelypolkua soveltaen. Kirjakassin sijainti ei ole yksiselitteisesti määritettävissä, sillä kassi sijaitsee aluksi neuvolassa, josta se siirtyy perheen kotiin käytettäväksi. Kirjakassin sisällön ajallinen vaihtuvuus on suhteellisen pientä, mutta esimerkiksi suomenkielinen ja ruotsinkielinen kassi eroavat toisistaan siinä, ettei ruotsinkielinen kassi sisällä *Lorulahjaa* laisinkaan, vaan sen tilalla on oma autonominen runoteoksensa. Sisältöä määrittää siis enemmän kieli kuin julkaisuvuosi. Omassa tutkimuksessani olen selvyyden nimissä keskittynyt tarkastelemaan kirjakassin suomenkielistä sisältöä ja erityisesti vuoden 2019 alkuperäistä kirjakassia. Kirjakassi ilmenee sekä fyysisenä kankaisena kassina, kahtena fyysisenä kirjana että kartonkisenä materiaalina. Sisältö yhdistelee kuvaa, sanaa ja konkreettista fyysistä ulottuvuutta. Kassin lähettäjänä on hankkeen takana oleva Lukukeskus. Neuvola toimii tässä yhteydessä vain jakelukanavana, ikään kuin välikätenä. Kassin vastaanottajia ovat neuvolan asiakasperheet. Kassi pyrkii vaikuttamaan sisällöllään sekä lapseen että aikuiseen. Kassin tarkoituksena on lisätä ääneen lukemisen tasavertaisia mahdollisuuksia, tiedottaa lukemisen hyödyistä ja vaikuttaa ääneen lukemisen määrään lapsiperheiden keskuudessa. Fyysisenä materiaalisena esineenä lukutapahtumalla kuvitettu kassi muistuttaa myös arjen käyttötavarana lukemisesta ja tehostaa näin paratekstin funktiota lukutoimintaan kehottavana sisältönä.

5.2. Verkkosivusto vinkkivarastona

Tässä alaluvussa käsittelen Lue lapselle -verkkosivustoa *Lorulahjan* epitekstinä. Kirjakassissa jaettavan kartonkisen lukumitan yhteyteen on sijoitettu Lue lapselle -verkkosivuston osoite. Kohdeteokseni lukija ei siis välttämättä ohjaudu verkkosivustolle, mutta parhaimmassa tapauksessa kirjakassin vastaanottanut *Lorulahjan* aikuislukija havaitsee lukumitasta osoitteen ja päätyy tutkimaan sivustoa tarkemmin. Myös neuvolan terveydenhoitajalla ja

kirjastonhoitajalla saattaa olla tiedossaan verkkosivuston olemassaolo. Tämä lisää verkkosivuston merkitystä ammattilaisten alustana, josta välittää tietoa asiakkaille.

Nettisivusto tarjoaa kattavaa tutkimustietoa, vinkkejä ja oppaita lukukasvatuksen ja lapsen kehityksen tueksi niin vanhemmalle kuin monen alan ammattilaistenkin käyttöön. Verkkosivuston kautta neuvolat voivat tilata kasseja maksutta jaettavaksi. Sivustolla toistuu ajatus eri tahojen yhteistyön merkityksestä lukukasvatuksen puolesta puhujina. Myös asiantuntijoiden rooli tehdään näkyväksi, mutta yksittäisiä henkilöitä ei esittelyissä mainita. Lukulahja lapselle -kirjaohjelman esittelyssä vastaanottajaan pyritään vaikuttamaan esimerkiksi vaikuttajatutkimuksen tulosten esittelyllä. Lue lapselle -sivusto korostaa myös lukemisen positiivisia vaikutuksia koko perheen hyvinvoinnin kannalta. (Lukukeskus 2019a.)

Verkkosivustolla on erillistä sisältöä englanniksi. Sivustolta löytyy muun muassa tietoa 19 eri kielellä jaettavasta lukuoppaasta. Myös vaikuttajatutkimuksen tulokset on kirjoitettu myös englanniksi. Huomion arvoista on, että englanninkielisen sisällön yhteydessä kuvituskuvana on käytetty useammin tummaihoisia vanhempia ja lapsia. Tällä verkkosivusto toivottaa *Lorulahjan* kansikuvan ja kuvituksen valintojen tapaan näkyvästi tervetulleiksi materiaalin äärelle etniset vähemmistöt ja monikieliset perheet. Sivustolla on myös erikseen ammattilaisten kirjoittamia artikkeleja nimenomaan monikielisen lukutaidon tueksi. Argumentaation keinoista järkisyihin vetoaminen (logos) korostuu tietopohjaisen vaikuttamisen keinojen kautta verkkosivuston materiaaleissa. Verkkosivuston artikkelit vastaavat pitkälti kysymykseen siitä, miksi ja miten lapselle kannattaa lukea.

Tulkitsen verkkosivuston kohdeteokseni epitekstiksi. Verkkosivusto syventää lukemisen hyötyjen markkinointia ja lukutoimintaan ohjaamista. *Lorulahjan* kansikuva ja kuvia aukeamilta on sijoitettu pitkin verkkosivustoa niin kuvituskuviksi kuin videoissa näkyväksi materiaaliksikin. *Lorulahjan* peritekstit ohjaavat jo itsessään lukutoimintaan ja liittävät teosta osaksi yhteiskunnallista ei-kaupallista lukuvalistustekoa, mutta verkkosivusto tarjoaa kattavan taustamateriaalin lapsiperheille *Lorulahjan* lukemisen ja tulkinnan tueksi. Erityisesti verkkosivuston erillinen *Lorulahjan* esittelysivu (Lukukeskus 2019c) tuo esille varhaisten lukuhetkien tärkeyden korostamalla lukemisen vuorovaikutteisuutta ja iltasadun merkitystä rauhoittumiselle. *Lorulahjan* esittelysivulla ilmoitetaan myös heti otsikossa, että *Lorulahja* on

nimenomaan vanhemmalle ja hänen vauvalleen suunnattu runokirja. Sivun otsikon yllä on myös lukutapahtumaa havainnollistava kuvituskuva, jossa äiti lukee sohvalla *Lorulahjaa* ääneen pieni lapsi kainalossaan.

Genetten (1997, 4) merkitysten polkua hyödyntäen verkkosivusto voidaan määrittää internetissä saatavissa olevaksi sähköiseksi materiaaliksi. Se on verbaalinen, visuaalinen ja audiovisuaalinen monimediainen kokonaisuus, johon sisältyy artikkeleita, videoita, vinkkejä ja tulostettavaa materiaalia. Se on ajassa lisääntyvää, mutta suhteellisen pysyvää materiaalia. Verkkosivusto on Lukukeskuksen julkaisemaa yhteistyössä esimerkiksi kustannus- ja terveydenalan ammattilaisten kanssa. Verkkosivuston vastaanottajina ovat muun muassa lapsiperheiden vanhemmat, terveydenhuollon ja kirjastoalan sekä varhaiskasvatuksen ammattilaiset. Verkkosivuston vastaanottotaho on siis huomattavasti laajempi kuin peritekstien vastaanottajien joukko, joka keskittyy väistämättä neuvolan asiakasperheisiin. Epitekstinä verkkosivuston funktio on mainostaa kirjakassia ja valistaa kattavalla verkkomateriaalilla niin perheitä kuin kasvatus-, sosiaali- ja kirjastoalan ammattilaisiakin lukemisen hyödyistä. Verkkosivusto toimii laajana kontekstina koko kirjakassille ja siihen kuuluvalla *Lorulahjalle*. Verkkomateriaalin lukemiseen opastava materiaali avustaa lukemaan *Lorulahjaa* aktiivisesti ääneen lapselle ja muistuttaa vanhempaa pitämään mielessä ääneen lukemisen kehitystä tukevat hyödyt. Verkkomateriaali korostaa samoja merkityksiä kuin teoksessa kiinteästi olevat peritekstit, mutta laajentaa ja syventää ääneen lukemisen tärkeyden korostamista. Tämä toteutetaan pidempien tekstien, asiantuntijoihin ja tutkimustietoon nojaamisen, tulostettavan vinkkimateriaalin ja audiovisuaalisen ulottuvuuden avulla.

5.3 Uutisointi arvostuksen ja ymmärryksen voimistajana

Tässä alaluvussa tarkastelen *Lorulahja lapselle* -kirjakassiin liittyvää uutisointia pohtien millä keinoilla sähköinen uutisointi auttaa teoksen ymmärtämisessä. Epitekstinä uutisoinnissa keskitytään kohdeteokseni sijaan nimenomaan lähinnä kokonaisesta kirjakassista tiedottamiseen, mutta koska *Lorulahja* on on niin selkeä osa kassia, on koko konseptin uutisointi tulkittavissa *Lorulahjan* epitekstiksi. Esittelen seuraavaksi muutamia uutisjuttuja ja

tiedotteita, joissa epitekstien mahdollisuudet tulevat esille. Artikkelit on valittu aivan kirjakassin julkaisun ja jakelun alkumetreiltä. Ne korostavat sitä, miten uunituoretta lukutaitotyötä on pyritty markkinoimaan kohdeyleisölleen.

Lukulahja lapselle -hanke julkistettiin 16.5.2019. Tällöin järjestettiin ilmainen yleisötilaisuus Helsingin Keskustakirjasto Oodin lastenosastolla. Torstaina kello 10 aamupäivällä alkavaksi ilmoitettu tilaisuus oli kaikille avoin tapahtuma. Tilaisuudessa oli paikalla *Lorulahjan* tekijätiimin runoilijat lukemassa uusia teoksessa julkaistuja runojaan lapsille. Lisäksi julkaisutilaisuudessa järjestettiin vauvaloruttelutuokio suomeksi ja ruotsiksi. Tilaisuuden mainoksessa mainitaan myös erikseen, että jokaiselle lapselle oli varattu yllätyslahja. (Lukukeskus 2019g.) Julkaisutilaisuus järjestettiin julkisena ja helposti lapsiperheiden saavutettavissa niin paikan kuin ajankohdankin suhteen. Lukijakunnan keskuuteen heti julkaisupäivänä jalkautumalla *Lukulahja lapselle* -ohjelmalla oli mahdollisuus tavoittaa potentiaalinen lukijakunta ja jakaa ymmärrystä kirjakassin tavoitteista ja kassin teosten lukemisen ydinajuksesta. Kirjakassilla on mahdollisuus tavoittaa lapsiperheitä myös suullisen kommunikaation ja vertaissuhteiden kautta vanhemman kertoessa lahjakassista tai siihen liittyvistä lukukokemuksista eteenpäin toiselle vanhemmalle.

Julkaisutilaisuuden ohjelmanumerot eivät itsessään ylittäneet uutiskynnystä, mutta kirjalahjan julkaisutilaisuuspäivänä julkaistu Raisa Pölläsen kirjoittama artikkeli "Huoli kielellisestä kehityksestä - neuvoloista kirjakasseja vauvoille" (16.5.2019) Yle:n verkkosivuilla kuvaa ohjelman ensimetrejä. Artikkelin mukaan ensimmäiset kirjakassit olivat lähdössä neuvoloiden toimipisteisiin jaettaviksi artikkelin julkaisuhetkestä katsoen seuraavalla viikolla. Artikkelissa haastatellaan Lukukeskuksen hankepääällikköä Emmi Jäkköä, joka nostaa esiin ääneenlukemisen myönteiset vaikutukset lapsen kehitykselle. Lisäksi artikkelissa avataan kyselytutkimuksen tuloksia, joiden mukaan neuvoloiden työntekijät ovat huolissaan lasten heikentyneestä kielellisestä kehityksestä.

Lukemisen hyödyt ja huoli lukutaidon tasosta nostetaan esiin muissakin uutisjutuissa. Nora Tirkkosen artikkeli "Tässäkö yksi keino pelastaa lasten lukutaito? Jokainen Suomessa syntyvä vauva saa nyt ainutlaatuisen lahjan - kuin lukemisen äitiyspakkaus" (16.06.2019) MTV Uutisten verkkosivuilla kuvaa kirjakassin tavoitteita ja avaa myös ilahduttavasti *Lorulahjan* ydintä.

Artikkelissa kirjakassia kuvataan lukutaitoa elvyttäväksi teoksi. Artikkelissa haastatellaan hankepäällikköä Emmi Jäkköä ja asiantuntija Päivi Heikkilä-Halttusta, jotka kumpikin raottavat prosessin verhoa ja tuovat esiin erityisesti kirjakassin pyrkimyksen olla lahja jokaiselle lapselle. Kuvituskuvina käytetään kuvia haastateltavista eli Emmi Jäköstä lukumitta kädessään sekä Päivi Heikkilä-Halttusesta. Lisäksi uutisessa on kuvia *Lorulahjan* ja *Satulahjan* aukeamista ja kirjakassin lukumitasta. Olennaista on, että uutisjuttuun kuvituksesi valikoitu *Lorulahjan* aukeama on juuri yksi niistä tässäkin tutkielmassa tutkimistani aukeamista, jossa vauva istuu potalla lukien kirjaa väärinpäin. Tällä viestitään vahvasti kirjakassin olennaista sanomaa lukutoiminnasta.

MTV Uutisten artikkelissa kirjakassin tekijätiimi korostaa hankkeen päämäärää motivoida aikuiset lukuhetkeen ja halua huomioida myös kotihoidossa olevat lapsiyleisö neuvoloiden kautta. *Lorulahjaa* haastateltavat kuvaavat teokseksi, johon on tietoisesti sisällytetty paljon erinäköisiä perheitä ja nykyaikaisia runoja, jotka yhdessä puhuttelisivat mahdollisimman monenlaisia lukijoita. Haastateltavat muistuttavat, että lyhytkin loruhetki riittää. Artikkelissa korostetaan myös, että aivan jokainen tavallinen vanhempi osaa lukea lapselleen ilman erityistaitoja. Lisäksi kattava artikkeli esittää, että kirja kuuluu monenlaisiin arjen hetkiin. Artikkelin lopussa haastateltavat kannustavat perheitä kirjastoretkelle. Moniulotteinen artikkeli on *Lorulahjan* epitekstinä oppikirjamainen esimerkki siitä, miten epitekstillä voidaan vääntää rautalangasta teoksen tarkoitusperät, käytettävyys ja sisältö. Tunnetulla uutissivustolla julkaistu uutisartikkeli tavoittaa monenlaiset uutisten lukijat ja luo myönteistä, armollista ilmapiiriä lapsiperheiden lukutottumuksien kehittämiseksi.

Genetten (1997, 4) määrityspolkua käyttämällä hankkeesta uutisoiminen määrittyy epitekstinä seuraavasti: Uutiset sijaitsevat sähköisinä materiaaleina eri uutisalustoilla ja hankkeen verkkosivuilla tiedotteena. Hankkeesta on uutisoitu jo hieman ennen kuin varsinaista kirjakassia on alettu jakamaan neuvoloiden kautta perheille. Uutiset ilmenevät kielellisesti ja visuaalisesti verkkoartikkeleina, joissa kuvat teoksista ja tekijöistä kietoutuvat yhteen haastattelujen ja hankkeen kuvailemisen kanssa. Uutisten lähettäjänä ovat toisaalta uutiskanavat ja toimittajat, mutta toisaalta julkaisija on varmasti toivonut myös itse julkista tiedottamista mediassa aiheesta ja kutsunut median edustajia paikalle tiedotustilaisuuksiin. Uutisartikkeleiden vastaanottajia ovat erityisesti kohdeyleisö, eli suomalaiset vauvaperheet.

Lisäksi kirjakassiin liittyvät uutiset palvelevat neuvola- ja kasvatusalan ihmisiä, kirjallisuudesta yleisesti kiinnostuneita lukijoita sekä tutkijoita. Uutisten tarkoituksena on tiedottaa hankkeen käynnistymisestä, kuvailla kirjakassin sisältöä ja jakelukanavaa sekä tuoda esille lukutaidon ja kirjakasvatuksen nykyinen tila. Uutiset korostavat kirjakassin merkitystä lukutaitoa parantavana yhteiskunnallisena tekona. Varsinaisena aputekstinä uutiset toimivat selostaessaan minkälaisia sisällöllisiä ratkaisuita teoksessa on tehty ja mihin teoksen runoilla ja muilla elementeillä pyritään.

5.4 Tutkimustulokset kontekstin rakennuspalikoina

Tässä alaluvussa tarkastelen Lue lapselle -hanketta käsittelevää tutkimusta epitekstinä. Jo johdannossa mainitsin teokseni kontekstiin liittyvänä aiempänä tutkimuksena Nina Lampénin viestintätieteiden pro gradu -tutkielman ”*Lasten lukutaidosta ja lukemisesta valistaminen terveydenhoitoalan ammattilaisten näkökulmasta*” (2020). Tämä tutkimus keskittyy analysoimaan haastattelujen ja verkkokyselyn avulla terveydenhoitajien suhtautumista Lukulahja lapselle -kirjaohjelmaan. Tutkielman tulokset osoittavat, että huoli lukutaidon heikkenemisestä oli neuvoloiden työntekijöiden keskuudessa suurta ja että suhtautuminen lukuvalistukseen oli työntekijöiden osalta varsin myönteistä (Lampén 2020). Lue lapselle -verkkosivuston yhteydessä esitellään omalla sivullaan Tutkimusyhtiö Innolinkin toteuttaman vaikuttavuuskyselyn tuloksia kirjakassin vaikutuksista perheiden lukutottumuksiin. Vaikuttavuuskysely osoitti, että kirjakassi lisäsi lukemisen määrää lapsiperheissä ja lukeminen säännöllistyi osaksi arkea (Lukukeskus 2022a). Näitä kahta *Lorulahjan* laajempaa kontekstia tutkivaa kokonaisuutta yhdistää tulosten toiveikas ilmapiiri siitä, että kirjakassilla on mahdollista vaikuttaa lapsiperheiden lukutottumuksiin menestyksekkäästi. Tutkimustulokset luovat runokokoelmalle kontekstia, jossa lukutaitoa arvostetaan ja jossa lukemista korostetaan myönteisesti.

Sen lisäksi, että tutkimukset luovat myönteistä lukemisen ilmapiiriä kohdeteokseni lähipiiriin, voidaan opinnäytetyöt ja muu tutkimus määritellä epitekstiksi myös sen ansiosta, että niiden avulla luodaan uutta tietoa tekstistä. Tämän uuden tiedon valossa lukija saa lisää keinoja ymmärtää ja tulkita teosta. Tutkimukset eivät kuitenkaan palvele kirjahankkeen varsinaista

kohderyhmää, eli tavallisia suomalaisia lapsiperheitä ammattiin katsomatta. *Lorulahjan* on tarkoitus toimia sellaisenaan ja sen materiaalin avulla, joka siinä on kiinteästi nähtävissä tai joka sijaitsee sen välittömässä läheisyydessä (toisin sanoen kirjakassi). Näin ollen teoksesta ja sen epiteksteistä tehty tutkimus ei suoranaisesti tavoita Genetten ajatusta paratekstistä, jonka tarkoituksena on auttaa päätekstin luennassa. Toisaalta en itsekään tämän tutkielman tekijänä edusta kohdeyleisöä sellaisenaan, vaan katson teosta analyyttisesti ikään kuin sen ulkopuolelta. Tällainen tilanne tekee minusta lukijan, joka eroaa tekijöiden tarkoittamasta yleisöstä. Lukijapositioni huomioon ottaen hanketta käsittelevä tutkimustyö toimii minulle epitekstinä, sillä olemassaoleva tutkimustieto aiheeseen liittyen auttaa minua tutkivana lukijana ymmärtämään teoksen tavoitetta. Tämän turvin kohdeteokseen liittyvä aiempi tutkimustieto toimii minulle aputekstinä nimenomaan erityisesti tutkivan lukijan roolissa. Kuten jo tämän tutkielman johdannossa mainitsin, *Lorulahjaa* itsessään yksittäisenä teoksena ja lukuvalistuksellisenä ilmiönä ei ole ennen tätä tutkimustani tutkittu. Näin ollen pro gradu - tutkielmani tulee luoneeksi väistämättä uuden, tuoreen epitekstin *Lorulahjalle*. Tämä tutkielma mahdollistaa lukijalleen uusia oivalluksia runokokoelmaan liittyen, minkä johdosta tutkielmaani tutustuneella lukijalla on kyky poimia runokokoelmasta *Lorulahjan* lukuvalistuksellinen ydinajatus entistä helpommin.

Genetten (1997, 4) paratekstin määrittämissä polkuja hyödyntäen kohdeteoksen kontekstin tutkimus ja oma tutkielmani paikantuvat epitekstinä seuraavasti: Tutkimustieto sijaitsee teoksesta irrallisena sähköisenä materiaalina muissa yhteyksissä, kuten kontekstoivan hankkeen verkkosivuilla esiteltynä ja yliopiston tieteellisissä tietokannoissa. Se on ajassa lisääntyvää materiaalia, joka on syntynyt teoksen julkaisemisen jälkeen. Tutkimustieto ilmenee kielellisen ja visuaalisen sähköisen materiaalin kokonaisuutena. Sen lähettäjänä ovat tutkielmien osalta asiaan perehtyneet lopputyötä tekevät opiskelijat ja kyselytutkimuksen yhteydessä tutkimusyhtiö, joskin kyselytutkimusten julkaisijana toimii lopulta Lukukeskus verkkosivustolle julkaistujen kyselytulosten kautta. Epiteksti-materiaalin vastaanottajana ovat tutkielmatiedon osalta asiasta kiinnostuneet toiset opiskelijat ja muu tiedeyhteisö. Kyselytutkimusten tulokset taas pyrkivät vetoamaan verkkosivuston kävijöihin eli kirjakassin kohdeyleisön aikuislukijoihin ja eri alojen ammattilaisiin, jotka hyötyvät tutkimustulosten vaikuttavuudesta. Tutkimustiedon funktio aputekstinä korostuu sen tavassa luoda tilaa lukuvalistukselle ja sen keinoille. Kaikkea *Lorulahjaan* liittyvän kontekstin ja itse teoksen tutkimusta yhdistää myönteinen

suhtautuminen varhaiseen lapsiperheissä toteutettuun lukemiseen. Epitekstit pyrkivät selittämään syitä ja merkityksiä lukemiselle, mikä edesauttaa myös *Lorulahjan* ymmärtämistä kehitystä tukevana lukukokemuksena.

6 Johtopäätökset

Tässä pro gradu -tutkielmassa lähestyin *Lorulahja*-lastenrunokokoelmaa osana Lukulahja lapselle -kirjakassia ja laajemmassa mittakaavassa osana Lue lapselle -lukuhanketta. Havainnollistin teoksen paratekstuaalisten elementtien kautta sitä fyysiseen kirjaan ja lukutapahtumaan liittyvää toimintaa, jolla hanke pyrkii vahvistamaan suomalaisten lapsiperheiden lukutottumuksia ja lisäämään varhaislapsuudessa ääneen luetun kirjallisuuden määrää.

Tukeuduin analyysissä pitkälti Genetten (1997) paratekstiteoriaan, joka mahdollisti tutkimuskohteen yksittäisten peri- ja epitekstien erittelyn, jäsentämisen ja tulkinnan. Genetten teoria osoittautui käyttökelpoiseksi, mutta ei täysin sellaisenaan sovellettavaksi aivan jokaiseen analyysin poimuun asti. Genetten teoria on aikakaudelta, jolloin äänikirjat saati internet eivät vielä olleet vakiintunut osa jokapäiväistä elämäämme. Genetten teoria painottaa kaupallista aikuisille suunnattua kaunokirjallisuutta, josta *Lorulahja* maksuttomuudellaan ja lapsille suunnatun ensikirjan genreluokituksella poikkeaa. Siksi analyysissä oli aiheellista hyödyntää teoriaa pääasiassa paratekstuaalisten elementtien yleisen hahmottamisen työkaluna ja pohtia myös muiden väylien kautta *Lorulahjan* paratekstien olemusta ja tehtävää. Tutkimukseni osoitti, että parateksteillä pyritään houkuttelemaan, tiedottamaan, ohjaamaan ja valistamaan.

Perehdyin pääasiassa teoksen periteksteihin, eli *Lorulahjassa* kiinteästi esiintyviin kirjan luentaa ohjaaviin aputeksteihin. Aloitin tarkastelemalla *Lorulahjaa* fyysisenä kirjaesineenä. Teoksen fyysisesti kevyt muoto, vankat kartonkisivut, lapselle tuttujen teemojen visuaalisen kuvaamisen moninaisuus ja tekstin asettelu runomuotoon antavat vihjeitä teoksen sisällöstä ja kohderyhmästä. Fyysinen kirjaesine jo itsessään kannustaa lukutoimintaan.

Sen jälkeen tarkastelin kansikuvaa kohderyhmää houkuttelevana elementtinä. Kansikuva jatkaa teoksen fyysisen muodon rinnalla lukijakunnan houkuttelemista, sisällöllisten vihjeiden antamista ja genreluokittelua. Kansikuvan kytkeytyminen osaksi varhaisen lukuvalistustyön historiaa tehdään näkyväksi imitoimalla aiemman neuvoloiden jakaman ensikirjan *Palleron* (1979) kansikuvaa.

Tämä jälkeen siirryin pohtimaan teoksen nimen merkitystä vihjeenä teoksen sisällöstä ja tavoitteesta. Teoksen nimi sisältää vihjeen ensikirjan runomuotoisuudesta, minkä lisäksi nimi kytkeytyy osaksi Lukulahja lapselle -kirjakassin lahja-sanana käyttöön liittyvää tematiikkaa. Analyysissäni tulin pohtineeksi sitä, kuka lahjan lopulta tässä prosessissa antaa ja saa. Pohdin yhteiskunnan, vanhemman ja lapsen kolmiosuhdetta, jossa yhteiskunta mahdollistaa raamit kirjallisuuskasvatukselle, jonka vanhempi omalla aktiivisella ääneen lukemisellaan lapselle toteuttaa. Ääneen lukemisen hyötyjen pohjalta esitin, että teoksella on monta lahjasta nauttijaa. Lukuvalistuksen antimia voidaan tarkastella sekä yksilön että yhteiskunnan tasolla. Teoksen yhteiskunnallinen pyrkimys ei poista lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutuksen merkitystä.

Seuraavaksi siirryin tarkastelemaan teoksen nimiösivua tekijöiden tilana. Teos luottaa runoilijoiden maineeseen ja vetoaa myös asiantuntijuuteen, mutta häivyttää tekijät kansikuvasta ja listaa tekijät näkyviksi vasta nimiösivulla. Tekijyys häivytetään tarkoituksella kollektiiviseksi projektiksi, jotta teos pääsee oikeuksiinsa erityisenä kirjaesineenä. Teos ei ratsasta määräänsä enempää tekijöiden brändillä, sillä sen ei tarvitse vakuuttaa kaupallisessa mielessä potentiaalista ostajaa kirjamarkkinoilla. Juuri ei-kaupallisuuden huomioiminen osoittautuikin tutkimuksessa sellaiseksi seikaksi, johon Genetten teoria ei täysin pysty vastaamaan.

Tämän jälkeen tutkin teoksen takakantta teosta kontekstoivana elementtinä. Takakannen ytimekäs please-insert sisältää tiedon teoksen genrestä, julkaisijasta, rahoittajasta ja jakelukanavasta. Se kytkee näillä tiedoilla teoksen osaksi lastenkirjallisuuden ja varhaisen lukutaitotyön kontekstia korostaen monen asiantuntijatahon tiimityötä.

Takakannen tarkastelusta oli luontevaa siirtyä takakannen sisäisivun puheenvuoron analyysiin. Julkaisijan ja rahoittajan allekirjoittama, tunteisiin ja tieteelliseen tietoon vetoava puheenvuoro pyrkii lisäämään vanhemman tietämystä lukemisen hyödyistä. Puheenvuoron tarkoituksena on opastaa vanhempaa lukemaan lapselle ja lisäämään näin lukevien vanhempien määrää suomalaisten lapsiperheiden keskuudessa.

Ensimmäisen pääluvun viimeinen alaluku käsitteli infolaatikoiden lukutoimintaan ohjaavaa funktiota. Myös infolaatikot pyrkivät ohjaamaan aikuislukijaa lastenkirjallisuuden käytössä. Tietoiskujen sisältämät konkreettiset vinkit on vaivatonta omaksua osaksi varhaista lukutoimintaa.

Neljännessä luvussa keskityin peritekstien ja päätekstin suhteeseen. Tarkastelin aluksi kuvitusta oppaana kirjaesineen käyttöön. Kirjan tekeminen näkyväksi kuvituksessa auttaa ymmärtämään teoksen käyttöä ja merkitystä. Näin ollen myös teoksen pääteksti voidaan tietyissä yhteyksissä ymmärtää toimivan peritekstinä, eli tässä lukutoimintaan ohjaavana aputekstinä. Fyysisen kirjan tekeminen tutuksi kuvan keinoin rakentaa tietoutta lukutoiminnasta ja arkistaa kirjaa osaksi lapsiperheen päiväjärjestystä.

Neljännän pääluvun toisessa alaluvussa käsitelin niitä kuvituksen elementtejä ja runojen sanavalintoja, joilla *Lorulahja* toivottaa lukuhetken äärelle tervetulleeksi jokaisen suomalaisen lapsiperheen. Kuvitus tekee näkyväksi erilaiset etniset taustat ja vahvistaa muun muassa isien ja isoisien roolia aktiivisina toimijoina.

Tutkielman loppupuolella analysoin vielä *Lorulahjaan* sidoksissa olevia epitekstejä, eli fyysisestä teoksesta irrallisia, mutta siihen kuitenkin selkeästi yhteydessä olevia paratekstejä. *Lorulahja* jaetaan neuvoloissa osana fyysistä kirjakassia, johon sisältyy runokokoelman lisäksi satukirja, lorukortit, kutsukortti kirjastoon ja lukumitta. Kassi toimii lukutoiminnan esittelypakkauksena ja pyrkii luomaan yhtäläiset lukemisen mahdollisuudet kaikille Suomen neuvolajärjestelmässä asioiville vauvaperheille. Kirjakassi ja sen jakelukanava neuvola yhdessä sitovat *Lorulahjan* osaksi varhaista lukuvalistusta tarjotessaan lukijalle konkreettisen materiaalsen lukupaketin. Verkkosivusto kontekstoi myös omalta osaltaan kirjakassia ja *Lorulahjaa* osaksi lukuvalistuksellista ilmiötä tarjoamalla sekä vanhemmille että monen alan ammattilaisille kattavasti tutkimustietoa ja vinkkejä lukemiseen ja sen hyötyihin liittyen.

Kirjakassia käsittelevissä uutisissa avataan lukutaidon nykytilaa ja huolta suomalaisten lukutottumuksista. Kirjakassista puhutaan artikkeleissa hyvin toiveikkaaseen sävyyn korostaen hankkeen hyötyjä. Artikkelit tekevät tekijöiden haastattelujen avulla näkyväksi esimerkiksi *Lorulahjan* sisällöllisiä ja kuvitukseen liittyviä valintoja, jotka ohjaavat ymmärtämään teoksen

käyttöä pienen lapsen kanssa kuvauksena tämän päivän Suomesta. Uutisointi korostaa myös, että kirjakassi on jokaiselle perheelle valmisteltu arvokas lahja. Myös opinnäytetöiden ja muun tutkimustiedon funktio epitekstinä määrittyy myönteisen kirjapuheen kautta. Tutkimustulokset korostavat lukemisen hyötyjä varhaislapsuudessa ja näitä tuodaan esiin niin hankkeen verkkosivuilla kuin tieteellisessä yhteydessä tietokannoissa. Lisäksi oma tutkielmani rakentaa väistämättä uuden myönteistä suhtautumista ääneen lukemiseen välittävän epitekstin, jossa keskiössä on ensimmäistä kertaa itse *Lorulahja* koko hankkeen sijaan.

Tutkimukseni tulokset osoittavat, että kohdeteokseni osalta paratekstien funktio ja samalla varhaisen lukuvalistuksen keinot voidaan jakaa neljään kategoriaan:

1. kaksoisyleisön houkuttelevuus
2. lukutoimintaan ohjaaminen
3. laajempaan kontekstiin liittäminen
4. joka perheen tasolle laskeutuminen.

Kaksoisyleisön houkuttelu toteutetaan kohdeteoksessani suuntaamalla osa teoksen materiaalista tietoisesti lapselle ja osa vanhemmalle. Olennaista on, että teoksen kaksoisyleisölle eri asiat toimivat dominoivina elementteinä. Lapsen mielenkiinto herätetään teoksen keveydellä ja konkreettisella muodolla, kansikuvan lapsikuvituksella sekä runomuotoisilla lapsen maailman ja sanaston tavoittavilla teksteillä. Jakelukanava ja kassi sisältöineen houkuttelevat yhtä aikaa sekä lapsi- että aikuislukijaa: neuvola on lapsen asialla ja lapsi voi päästä tutkimaan houkuttelevaa kassia jo neuvolakäynnillä tai välittömästi sen jälkeen. Aikuisen mielenkiinto herätetään erityisesti takakannen kontekstoivalla tekstillä, takasisäkannen puheenvuorolla, runojen yhteydessä olevilla infolaatikoilla. Myös monet teokseen ja kirjaohjelmaan liittyvät epitekstit, kuten markkinointi ja kohdeyleisön välinen dialogi, toimivat houkuttelevina elementteinä aikuiselle.

Lukutoimintaan ohjaaminen toteutetaan kohdeteokseni kontekstissa ensinnäkin jakamalla fyysinen ikioma ensikirja lapselle. Teoksessa itsessään lukutoimintaan ohjataan kirjan näkyväksi tekemisellä kuvituksessa, korostamalla lukemisen tärkeyttä ja hyötyjä sisäkannen puheenvuorossa ja antamalla infolaatikoissa konkreettisia vinkkejä kirjan käyttöön liittyen.

Paratekstien lukutoimintaan kannustava sisältö avustaa aikuista lukemaan runoja eri äänenpainoilla, ottamaan mukaan kosketusta ja liikettä sekä etsimään lapsen kanssa kuvituksista runoihin liittyviä elementtejä. Lisäksi paratekstit auttavat lukijaa asennoitumaan lukuhetken vaihkeaa pedagogisena onnistumisen kokemuksena, jossa vanhempi tulee mahdollistaneeksi lapsen kehitystä tukevan vuorovaikutustilanteen. Lukutoimintaan ohjaavat paratekstit pitävät sisällään myös kannustavan ajatuksen siitä, että jokainen vanhempi osaa luoda lyhyen lukuhetken ja että ihan tavallinen vanhemmuus ja oma lukutyyli riittävät. Lukutoimintaan ohjaamisella pyritään vahvistamaan lukemisen vastavuoroisuutta ja kommunikaatiota. Vanhemman myönteinen suhtautuminen kirjallisuutta ja lukemista kohtaan heijastuu vahvasti lapsen omaan asennoitumiseen lukutaitoa kohtaan.

Paratekstit liittävätkin *Lorulahjan* osaksi laajempaa varhaisen lukuvalistustyön kontekstia. Tähän pyritään vetoamalla asiantuntijuuteen ja tutkittuun tietoon. Hyödyntämällä erilaisia terveystieteellisiä ja neuvola jakelukanavana kirjaohjelma luo vaihkeaa lukusuosituksen ideaalimallin. Kirjakassi, siihen liittyvä verkkomateriaali, haastattelut ja lukijoiden väliset keskustelut muodostavat yhdessä rakenteellisen kokonaisuuden, joka kontekstioi *Lorulahjan* osaksi valistustyötä. Tällä kontekstiin liittämällä teos tekee näkyväksi koko kirjakassin tavoitteen ja vahvistaa näin ollen kirjakassin kirjallisuuskasvatuksellista näkökulmaa.

Lorulahjan avulla laskeudutaan joka perheen tasolle. Tämä toteutetaan helposti lähestyttävällä fyysisellä kirjalla, joka on vaivatonta ottaa jo vauvuuden aikana lelunomaiseksi viihdykkeeksi ja arkiseksi esineeksi mukaan päivärutiineihin. Paratekstien avulla pyritään luomaan ensikirjalle sellaiset kehykset, että se puhuttelee mahdollisimman monenlaisia perheitä kulttuurisista tai sosioekonomisista lähtökohdista riippumatta. Teoksen kuvituksessa huomioidaan monikulttuuriset perheet ja annetaan myös miehille isän ja isovanhemman roolissa tilaa osallistuvana toimijana. Lisäksi kuvitus tekee näkyväksi myös sateenkaariperheet. Päätekstin runomuotoisuuden hyötynä on lukuhetken lyhytkestoisuus, jota arkinen, mutta moniulotteinen kuvitus laajentaa. Myös maksuttomuus ja neuvola jakelukanavana edistävät joka perheen tasolle laskeutumista. Lukuhetken ujuttaminen osaksi jokaisen lapsiperheen arkea toteutetaan antamalla ilmainen, huolella ja ajatuksella toteutettu kirjalahja kaikille suomalaisen neuvolajärjestelmän vauvaperheille. Juuri konkreettinen kirjaesine lisää

lapsiperheen mahdollisuuksia lukemiseen tehokkaammin verrattuna esimerkiksi neuvolan seinälle sijoitettuun varhaiseen lukemiseen motivoivaan julisteeseen tai lukusuositusesitteeseen.

Analyysini tekee näkyväksi, että teoksen paratekstuaalisten elementtien lähettäjänä (etenkin peritekstien osalta) on useimmiten julkaisija eli Lukukeskus. Hankkeen takana vaikuttavan tiimin tavoitteena on luoda yhtäläiset mahdollisuudet lukemiselle. Taiteellisena välikätenä julkaisija käyttää suomalaisia eturivin runoilijoita ja kuvittajia. Näiden taiteellisen panoksen lisäksi julkaisija käyttää tieteellistä argumentointia kirjallisuuskasvatuksen asiantuntijuutta hyödyntäessään. Teoksen ja sitä ympäröivän kirjakassin teho perustuu vuorovaikutukseen lukijan ja julkaisijan välillä. Julkaisija pyrkii luomaan lämmöllä opastavan ilmapiirin, johon kohdeyleisön on helppo mukautua.

Paratekstejä ei ole varhaisen lukuvalistuksen keinojen kontekstissa aiemmin tutkittu. Tutkimukseni tarjoaa Genetten paratekstiteoriaa soveltaen uutta tietoa lasten ensikirjan toimintamekanismeista ja varhaisen lukuvalistuksen keinoista. Havaintoni jäsenyvät tutkielmassani kokonaisuudeksi, jonka tarjoamaa tietoa voidaan hyödyntää pohdittaessa millaisilla keinoilla varhaista lukuvalistustyötä voidaan kirjallisuuden avulla tulevaisuudessa tehdä. Kohdeteoksessani paratekstit luovat informaatiota, joka ei olisi tulkittavissa pelkästään päätekstistä. Paratekstien systemaattinen analyysi tuo esille teoksen merkityksen osana institutionaalista ja yhteiskunnallista lukuvalistustoimintaa.

Lähteet

Kaunokirjallisuus

Heikkilä-Halttunen, Päivi; Huovi, Hannele; Itkonen, Jukka; Niemensivu, Reetta; Ravantti, Aapo; Jukka; Venho, Johanna 2019. *Lorulahja*. [=LL]. Helsinki: Lukukeskus.

Helakisa, Kaarina; Karma, Maija 1979. *Pallero*. Lääkintöhallitus.

Hytönen, Ville; Kanto, Anneli; Klingenberg, Malin; Lindeberg, Minna; Markkula, Jonna; Niemelä, Reetta; Parvela, Timo; Ruohonen, Laura; Salmi, Veera; Vaalio, Anssi; Viherjuuri, Veera; Vuolab, Kerttu 2019. *Satulahja*. Helsinki: Lukukeskus.

Tutkimuskirjallisuus

Aerila, Juli-Anna & Kauppinen, Merja 2021. *Kirjasta kaveri. Sytykkeitä lukijaksi kasvamiseen*. Jyväskylä: PS-kustannus, 9–12.

Genette, Gérard 1997. *Paratexts: Thresholds of Interpretation*. (Seuils 1987.) engl. Jane E. Lewin. Cambridge: Cambridge University Press.

Happonen, Sirke 2001. Liike, kuvakirja ja kuvitettu teksti. *Tutkiva katse kuvakirjaan*. Toim. Kaisu Rättyä & Raija Raussi. Suomen Nuorisokirjallisuuden Instituutin julkaisuja nro 23. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy, 101–131.

Hatva, Anja 1993. *Kuvittaminen*. Helsinki: Rakennustieto Oy.

Heikkilä-Halttunen, Päivi 2015. *Lue lapselle! Opas lasten kirjallisuuskasvatukseen*. Lastenkirjainstituutin julkaisuja 33. Jyväskylä: Atena.

Hiidenmaa, Pirjo 2018. Tekijä ja lukija tietokirjan kynnysteksteissä. *Kirjoitettu vuorovaikutus*. Toim. Toini Rahtu, Susanne Shore & Mikko T. Virtanen. Tietolipas 260. Helsinki: SKS, 80–115.

Hypén, Tarja-Liisa 2012. Julkkiskirjailijan ja bestselleristin brändi: Jari Tervon tapaus. *Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti AVAIN* 2. 5–18.

Itkonen, Markus 2004. Kirjatypografia. *Kustannustoimittajan kirja*. Toim. Teijo Makkonen. Tampere: Vastapaino, 221–249.

Korolainen, Tuula 2001. Tuulen sello soittaa jo. Runo hengittää maailman tahdissa. *Kirjaseikkailu. Lasten- ja nuortenkirjallisuuden opas*. Toim. Tuula Korolainen. Helsinki: Tammi, 89–105.

Laakso, Maria 2014. Nonsensesta parodiaan, ironiasta kielipeleihin. *Monitasoinen huumori ja kaksoisyleisön puhuttelu Kari Hotakaisen Lastenkirjassa, Ritvassa ja Satukirjassa*. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto.

Lampén, Nina 2020. *Lasten lukutaidosta ja lukemisesta valistaminen terveydenhoitoalan ammattilaisten näkökulmasta*. Pro gradu -tutkielma. Vaasa: Vaasan yliopisto. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe202002276789>.

Laukka, Maria 2001. Sotketut peikon kasvot. Kuvakirjat ja kirjojen kuvat. *Kirjaseikkailu. Lasten- ja nuortenkirjallisuuden opas*. Toim. Tuula Korolainen. Helsinki: Tammi, 63–76.

Launis, Mika 2001. Kuvituksentutkimus, taiteen funktio ja identiteetti. *Tutkiva katse kuvakirjaan*. Toim. Kaisu Rättyä & Raija Raussi. Suomen Nuorisokirjallisuuden Instituutin julkaisuja nro 23. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy, 57–77.

La Rosa, Lotta-Sofia 2023. *Nuoret lukijat kirjakulttuurin murroksessa*. Akateeminen väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-9408-4>.

Lehtonen, Anna 2004. Kirjan kannet. *Kustannustoimittajan kirja*. Toim. Teijo Makkonen. Tampere: Vastapaino, 251–259.

Leino, Kaisa; Sirén Marjo; Puhakka, Eija 2023. *Puoli tuntia lukemista. Kansainvälinen lasten lukutaitotutkimus (PIRLS 2021)*. Tutkimuksia 37. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos.

Lerkkanen, Marja-Kristiina 2020. Kehittyvä luku- ja kirjoitustaito. *Lapsen kielenkehitys. Vuorovaikutuksen, leikin ja luovuuden merkitys*. Toim. Elina Niemitalo-Haapola, Sini Haapala & Soile Ukkola. Jyväskylä: PS-kustannus, 183–202.

Lerkkanen, Marja-Kristiina; Pakarinen, Eija; Salminen, Jenni 2018. Varhaislapsuuden lukuhetket tukevat lukutaitoa. *Onnimanni* 1–2, 20–26.

Loseke, Donileen R. 2015. The Empirical Analysis of Formula Stories. *Varieties of Narrative Analysis*. Toim. James A. Holstein & Jaber F. Gubrium. Thousand Oaks: Sage Publications.

Lyytikäinen, Pirjo 1991. Palimpsestit ja kynnystekstit. Tekstien välisiä suhteita Gérard Genetten mukaan ja Ahon Papin rouvan intertekstuaalisuus. *Intertekstuaalisuus. Suuntia ja sovelluksia*. Toim. Auli Viikari. Helsinki: SKS, 145–179.

Lyytinen, Paula 2014. Kielenkehityksen varhaisvaiheet. *Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa*. Toim. Tiina Siskonen, Tuija Aro, Timo Ahonen & Ritva Ketonen. Jyväskylä: PS-kustannus, 51–71.

Majaluoma, Markus 2001. Lastenkuvakirjoja... kenelle ja miksi? *Tutkiva katse kuvakirjaan*. Toim. Kaisu Rättyä & Raija Raussi. Suomen Nuorisokirjallisuuden Instituutin julkaisuja nro 23. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy, 19–26.

Mikkonen, Kai 2005. *Kuva ja sana. Kuvan ja sanan vuorovaikutus kirjallisuudessa, kuvataiteessa ja ikonoteksteissä*. Helsinki: Gaudeamus.

Mäkelä, Maria 2020. Aikamme mallitarinoita. *Kertomuksen vaarat. Kriittisiä ääniä tarinataloudessa*. Toim. Maria Mäkelä, Samuli Björninen, Ville Hämäläinen, Laura Karttunen, Matias Nurminen, Juha Raipola & Tytti Rantanen. Tampere: Vastapaino, 23–39.

Mäntynen, Marika 2016. *Kirjallisuus lukutaidon kehittymisen tukijana peruskoulun suomi toisena kielenä -opetuksessa*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-201612185146>.

Niemitalo-Haapola, Elina; Haapala, Sini; Ukkola, Soile 2020. Johdanto. *Lapsen kielenkehitys. Vuorovaikutuksen, leikin ja luovuuden merkitys*. Toim. Elina Niemitalo-Haapola, Sini Haapala & Soile Ukkola. Jyväskylä: PS-kustannus, 9–14.

Piippo, Laura 2020. Merkittävät marginaalit. *Paperinen avaruus. Näkökulmia kirjaesineen ja kirjallisuuden materiaalisuuksiin*. Toim. Kaisa Ahvenjärvi, Juri Joensuu, Anna Helle & Sanna Karkulehto. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 128. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino, 207–229.

Piispa, Matti 2015. Alkusanat. *Se toimii sittenkin. Kuinka päihdevalituksesta saa selvää*. Toim. Markku Soikkeli, Mikko Salasuo, Anne Puuronen & Matti Piispa. Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 85. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 5–6.

Rastas, Anna 2013. Johdanto. Kirjoja kaikille lapsille! *Kaikille lapsille. Lastenkirjallisuus liikkuvassa, monikulttuurisessa maailmassa*. Toim. Anna Rastas. Helsinki: SKS, 7–23.

Rastas, Anna 2013. Lopuksi. Rajaton maailma? *Kaikille lapsille. Lastenkirjallisuus liikkuvassa, monikulttuurisessa maailmassa*. Toim. Anna Rastas. Helsinki: SKS, 295–305.

Rättyä, Kaisu 2001. Kirjan kansikuva peritekstinä. *Tutkiva katse kuvakirjaan*. Toim. Kaisu Rättyä & Raija Raussi. Suomen Nuorisokirjallisuuden Instituutin julkaisuja nro 23. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy, 177–200.

Silvén, Maarit 2012. Varhaiset kielellisen kehityksen, lukutaidon ja itsesäätelytaidon ennusmerkit yksi- ja kaksikielisillä lapsilla. *Aivot, oppimisen valmiudet ja koulunkäynti. Neuro- ja kognitiotieteellinen näkökulma*. Toim. Teija Kujala, Christina M. Krause, Nina Sajaniemi, Maarit Silvén, Timo Jaakkola & Kari Nyssölä. Opetushallitus. 34–52.

Suvanto, Anne & Ukkola, Soile 2020. Lastenkirjallisuus alle kouluikäisen lapsen kielenkehityksen tukena. *Lapsen kielenkehitys. Vuorovaikutuksen, leikin ja luovuuden merkitys*. Toim. Elina Niemitalo-Haapola, Sini Haapala & Soile Ukkola. Jyväskylä: PS-kustannus, 9–14.

Suvilehto, Pirjo 2014. Kirja kasvun välineenä. Suomenkieliset ensikirjat 1970–2010-luvuilla. *Varhaiskasvatuksen Tiedelehti*. No. 2. 2–26.

Vuori, Jaana 2021. Retoriikan analyysi. *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Toim. Jaana Vuori. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvaliteoreettis-metodologiset-viitekehukset/retoriikan-analyysi/> (viitattu 26.03.2024).

Muut lähteet

Heikkilä-Halttunen, Päivi. 10.01.2024 (Saara-Elina Manninen, sähköpostitiedustelu).

Jäkkö, Emmi. 12.03.2024 (Saara-Elina Manninen, sähköpostitiedustelu).

Lukukeskus 2017. Lue lapselle -pilottikokeilu neuvoloihin jaetusta materiaalista vanhempien ja neuvolahenkilökunnan käyttöön. <http://www.lukukeskus.fi/wp-content/uploads/2017/10/Lue-lapselle-pilottiselvitys-2017.pdf> (luettu 16.04.2024).

Lukukeskus 2019a. Ääneen lukeminen on lahja lapselle. *Lue lapselle*. <https://luelapselle.fi/> (luettu 13.04.2024).

Lukukeskus 2019b. Kirjakassi yleisimmillä vähemmistökielillä. *Lue lapselle.*
<https://luelapselle.fi/lukulahja-lapselle-kirjakassi-maahanmuuttajakielilla/>
(luettu 16.03.2024).

Lukukeskus 2019c. Lorulahja-runokirja vauvalle ja vanhemmalle. *Lue lapselle.*
<https://luelapselle.fi/> (luettu 12.02.2024).

Lukukeskus 2019d. Läsgåva till barnet. En egen bokkasse till varje baby. *Lue lapselle.*
<https://luelapselle.fi/sv/enlasgavatillbarnet/> (luettu 16.03.2024).

Lukukeskus 2019e. Lukulahja lapselle -kirjakassin sisältö. *Lue lapselle.*
<https://luelapselle.fi/lukulahja-lapselle-kirjakassin-sisalto/> (luettu 13.02.2024).

Lukukeskus 2019f. Lukulahja lapselle -ohjelma tukee vauvaperheiden lukemista. *Lue lapselle.*
<https://luelapselle.fi/kirjakassi/> (luettu 06.04.2024).

Lukukeskus 2019g. Kutsu julkistusjuhlaan. *Lue lapselle.* <https://luelapselle.fi/kutsu/> (luettu 16.12.2023).

Lukukeskus 2022a. Yli neljännes perheistä alkoi lukea kirjakassin ansiosta. *Lue lapselle.*
<https://luelapselle.fi/neuvolassa-jaettu-kirjakassi-kannustaa-uusia-perheita-lukemisen-pariin>
(luettu 27.03.2024).

Lukukeskus 2022b. Lukulahja lapselle -ohjelmalle Onnimanni-palkinto.
<https://lukukeskus.fi/news/lukulahja-lapselle-ohjelmalle-onnimanni-palkinto/>
(luettu 17.02.2024).

Lukukeskus 2023. Aapiskukko-palkinto Lukulahja lapselle -ohjelmalle. *Lukukeskus.*
<https://lukukeskus.fi/news/aapiskukko-palkinto-lukulahja-lapselle-ohjelmalle/>
(luettu 23.03.2024).

Pöllänen, Raisa 2019. Huoli kielellisestä kehityksestä - neuvoloista kirjakasseja vauvoille. *Yle*.
<https://yle.fi/a/3-10786520> (luettu 14.01.2024).

Tirkkonen, Nora 2019. Tässäkö yksi keino pelastaa lasten lukutaito? Jokainen Suomessa syntyvä vauva saa nyt ainutlaatuisen lahjan - "kuin lukemisen äitiyspakkaus". *MTV Uutiset*.
<https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/tassako-yksi-keino-pelastaa-lasten-lukutaito-jokainen-suomessa-syntyva-vauva-saa-nyt-ainutlaatuisen-lahjan-kuin-lukemisen-aitiyspakkaus/7449626#gs.6prtd0> (luettu 27.03.2024).